

บทบาทผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาบ้านขาด
ตำบลหนองแก่ง อำเภอสว่างเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

อิทธิศักดิ์ พลศรี

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมศาสตร์และการพัฒนา คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

พ.ศ. 2551

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

**THE ROLE OF LEADER IN RELATION TO THE STRENGTHENING
COMMUNITY: A STUDY OF BAN CHAD TAMBON NAMTANG
SRIMUENGMAI DISTRICT UBONRACHATHANI PROVINCE**

ITTISAK POLSRI

**AN INDEPENDENT STUDY SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR DEGREE OF MASTER OF LIBERAL ARTS
MAJOR IN SOCIAL SCIENCE AND DEVELOPMENT
FACULTY OF LIBERAL ARTS
UBON RAJATHANEE UNIVERSITY
YEAR 2008**

COPY RIGHT OF UBON RAJATHANEE UNIVERSITY

ใบรับรองการค้นคว้าอิสระ
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมศาสตร์และการพัฒนา คณะศิลปศาสตร์

เรื่อง บทบาทผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษานานาชาติ
ตำบลหนองแก อำเภอสว่างเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

ผู้วิจัย พันเอก อิทธิศักดิ์ พลศรี

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

..... (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อินทรา ชาสีร์)	อาจารย์ที่ปรึกษา
..... (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กิตติพร ไชยประการ)	กรรมการ
..... (ดร. จูติพล ภักดิ์วิเศษ)	กรรมการ
..... (นางสาวกาญจนา ทองทั่ว)	กรรมการ
..... (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อินทรา ชาสีร์)	คณบดี

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี รับรองแล้ว

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทิศ อินทรประสิทธิ์)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนอธิการบดี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

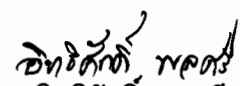
ปีการศึกษา 2551

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อินทิรา ชาติศรี ประธานกรรมการที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ ซึ่งได้เอาใจใส่ให้คำปรึกษาตรวจแก้ไขให้ข้อเสนอแนะรวมทั้ง ดร. ฐิติพล ภักดีวิช กรรมการที่ปรึกษา ที่ให้ความช่วยเหลือแนะนำและตรวจแก้การค้นคว้าอิสระฉบับนี้ให้เสร็จสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณทุกท่านไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณเป็นพิเศษ สำหรับ อาจารย์กาญจนา ทองทั่ว กรรมการที่ปรึกษาที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือและให้ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยทุกขั้นตอน ตลอดจนตรวจและแก้ไขการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ให้สำเร็จโดยสมบูรณ์ได้ด้วยดี

ขอขอบคุณคณะกรรมการกลุ่มอาชีพในบ้านชาดและชาวบ้านชาด หมู่ที่ 3 ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ตลอดจน คุณไพบุลย์ รวมนวงศ์ รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนามแท่ง คุณอรุโณทัย จันทวิสุข พัฒนาการอำเภอศรีเมืองใหม่ จำสิบเอกประเสริฐ แสนโสม เจ้าหน้าที่ประจำกองอำนวยการป่าดงนาทาม พระอธิการสุบิน โกสะโร เจ้าอาวาสวัดบ้านชาด อาจารย์เสริม นพราช รองผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านชาด ที่ได้ให้ข้อมูลกับนักศึกษา ตลอดจน ขอบคุณ จำสิบเอกชาญยุทธนา ปัดพรรณา ผู้ช่วยผู้วิจัยที่ได้ให้ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและจัดพิมพ์เอกสารการค้นคว้าอิสระเป็นรูปเล่มจนเสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี

(พันเอก อธิศักดิ์ พลศรี)

ผู้วิจัย

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง : บทบาทผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาบ้านหาด
ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
โดย : อธิธิศักดิ์ พลศรี
ชื่อปริญญา : ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา : สังคมศาสตร์และการพัฒนา
ประธานกรรมการที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อินทรา ชาสีร์

ศัพท์สำคัญ : บทบาทผู้นำ ความเข้มแข็งของชุมชน

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่และคุณลักษณะผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 2) เพื่อศึกษากระบวนการทำงานของผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน 3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของผู้นำและข้อเสนอแนะในการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของผู้นำชุมชนในอนาคต การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ที่เกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ จำนวน 15 คน นอกจากนั้นยังเก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนเข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมบางช่วงบางเวลาจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้อาจระเบียบข้อมูลโดยจำแนกประเภทออกเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การศึกษาและนำมาวิเคราะห์ควบคู่กับบริบทพร้อมทั้งใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบในการวิเคราะห์เพื่อความสมบูรณ์ชัดเจน

ผลการศึกษาพบว่า การที่ชุมชนเข้มแข็งได้นั้นผู้นำชุมชนเป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างความเข้มแข็ง โดยผู้นำเป็นผู้ประสานงานทั้งภายในและภายนอกขององค์กร เป็นผู้จัดให้มีการศึกษาอบรมและดูงาน ผู้นำเป็นผู้พาคิดพาทำและทำเป็นตัวอย่าง ผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทในการควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่มผ่านกรรมการและสมาชิก เป็นผู้ให้คำแนะนำให้โทษแก่สมาชิก ผู้นำมีบทบาทเป็นผู้ที่ริเริ่มและกระตุ้นให้สมาชิก/ชุมชนอยากกระทำ ผู้นำทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและเป็นผู้สร้างศรัทธาให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของกลุ่ม/ชุมชน

คุณลักษณะของผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผู้นำต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ เป็นผู้ที่เสียสละ ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตโปร่งใสในการทำงาน เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง เป็นผู้ที่มีคุณธรรม เป็นผู้กล้าคิดกล้าตัดสินใจ เป็นผู้

มีบุคลิกที่น่าเชื่อถือศรัทธา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีมนุษยสัมพันธ์ดีและประสานงานได้ทั้งภายในและภายนอก

กระบวนการการทำงานของผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้นผู้นำใช้หลักคิดในเรื่องความสามัคคี ความเอื้ออาทรต่อกัน รวมทั้งให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่ทำกันมาช้านาน จึงได้รับการยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชุมชนร่วมกันจัดตั้งขึ้น โดยเฉพาะหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมี 2 ลักษณะด้วยกันคือ

(1) การมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ชาวบ้านจะร่วมคิดร่วมทำกับผู้นำตั้งแต่ขั้นตอนแรกและร่วมสนับสนุนค้ำจุนความคิด กำลังกาย กำลังทรัพย์ ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการประชุมปรึกษาหารือเพื่อให้ได้ประชนมติ หลังจากนั้นชาวบ้านจะร่วมดำเนินการ โดยเป็นสมาชิกกลุ่ม เป็นกรรมการบริหารกลุ่มและเป็นผู้นำกลุ่ม เพื่อบริหารจัดการให้ชุมชนเกิดความร่วมมือ จนเป็นชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

(2) การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผู้นำเป็นผู้ให้โอกาสแก่ชุมชนในการร่วมคิดร่วมทำมีการประชุมเพื่อหาความเห็นชอบของเสียงส่วนใหญ่หรือหาประชนมติ เปิดโอกาสให้สมาชิกและกรรมการกลุ่มเกิดความรู้สึกร่วมกันว่าจะทำอะไรและมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ เมื่อสมาชิกดำเนินการแล้วมีผลกำไรสมาชิกจะแบ่งผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ผู้นำจะเป็นผู้ให้ข้อมูลทั้งภายในและภายนอกแก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ร่วมกัน

ปัญหาอุปสรรคในการเป็นผู้นำ พบว่ามีทั้งด้านตัวบุคคลและกระบวนการวิธีการด้านตัวบุคคลมีความสัมพันธ์กับความพร้อมของผู้นำทั้งฐานะทางการเงินและเวลาที่จะอุทิศให้กับส่วนรวม นอกจากนั้นยังมีด้านคุณลักษณะของตัวผู้นำเช่น ด้านความรู้ความสามารถและอุปนิสัยใจคอของผู้นำตลอดจนภาวะความเป็นผู้นำ ส่วนด้านกระบวนการวิธีการปัญหาอุปสรรคของผู้นำมีตั้งแต่การบริหารจัดการ การขาดความรู้ความชำนาญก่อให้เกิดการขาดคุณภาพและไม่ทันเวลา

ข้อเสนอแนะในการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้นำในอนาคต มีทั้งด้านตัวบุคคลเกี่ยวกับความพร้อมของผู้นำและคุณลักษณะของตัวผู้นำ และด้านกระบวนการวิธีการเกี่ยวกับการบริหารจัดการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการศึกษาดูงาน

ข้อเสนอแนะของผู้วิจัยในครั้งนี้ที่สำคัญคือการพัฒนาคน โดยเฉพาะผู้นำที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ ควรสร้างองค์ความรู้ (กระบวนการเรียนรู้) ของชุมชนในการบริหารจัดการกลุ่มและการตั้งเครือข่าย ควรเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาควรจะต้องรับกับวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ผู้นำควรได้รับการเสริมสร้างและพัฒนาความเป็นผู้นำอยู่ตลอดเวลา ควรเปิดโอกาสให้ผู้นำรุ่นใหม่ได้มีโอกาสในการทำงาน

ABSTRACT

TITLE : THE ROLE OF LEADER IN RELATION TO THE STRENGTHENING
COMMUNITY: A STUDY OF BAN CHAD TAMBON NAMTANG
SRIMUENGMAI DISTRICT UBONRACHATHANI PROVINCE

BY : ITTISAK POLSRI

DEGREE : MASTER OF LIBERAL ARTS

MAJOR : SOCIAL SCIENCE AND DEVELOPMENT

CHAIR : ASST.PROF. INTHIRA SASHI, Ph.D.

KEYWORDS : ROLE OF LEADER / STRENGTHENING COMMUNITY

The objectives of this research are 1) to study the role of leader and leadership in relation to the strengthening community, 2) to study the process of leader to construct the strengthening Community, 3) to find out problems and recommendation to increases the potential and developed leaderships of the leaders in the future.

It is a qualitative study by using in-dept Interview technique interviewing 15 key informant, in addition to the observe by participation and documentary study, data collected were devide to category and later analized by logical context description and descriptive statistics.

Results of the study reveal that the leader has the role into construct the strengthening community, Leaders was a person to lead and active the community to drive the development. leaders to make participate in community, according the needs and the sence of belonging. The development to the Strengthening community in sustainable, the Leader to make management of all.

Among problems and obstacles found are private leadership themselves and the process; the private leadership is the character, the honest, knowledge and the process problems is the knowledge of management, the process of built product.

Suggestion improve and develop the leaderships in the future; the private leaderships were prepare themselves to get ready, the procees were management; exchanging the knowledges between the network and study community to be successfull yet.

Among important recommendation, emerged from this study are the knowledge process of groups and the network ,focus to the participate of community. The development must be accoding with the social cultural, used Seft-Sufficiency Economic Philosophy. The leaders should be improve and developpe the leaderships. The new generation of leader should be the representatively.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา .	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.4 ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	4
1.5 กรอบความคิดในการวิจัย	4
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	5
2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดความเป็นผู้นำ	7
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง	18
2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน	22
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	31
3 วิธีการศึกษาและการเก็บข้อมูล	
3.1 วิธีการศึกษา	34
3.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	34
3.3 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล	35
3.4 แนวการสนทนาและการสัมภาษณ์เจาะลึก	36
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	37
3.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	38

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

4 ผลการศึกษา

4.1 บริบทชุมชน	39
4.2 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	47
4.3 กรณีตัวอย่าง	51
4.4 ความหมายของผู้นำในทัศนะชุมชน	70
4.5 คุณลักษณะของผู้นำที่ชุมชนต้องการ	71
4.6 พัฒนาการของผู้นำ	72
4.7 บทบาทผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง	75
4.8 ปัจจัยภายในที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง	76
4.9 ปัจจัยภายนอกที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง	77
4.10 ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	77
4.11 ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำในการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน	81
4.12 ปัญหาและอุปสรรคของผู้นำ	85
4.13 ข้อเสนอแนะในการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้นำในอนาคต	89
4.14 สิ่งที่ค้นพบจากงานวิจัย	92

5 สรุปผลการศึกษา

5.1 บทบาทหน้าที่และคุณลักษณะผู้นำชุมชนในการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน	96
5.2 กระบวนการทำงานของผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	97
5.3 ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	98
5.4 ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง	99
5.5 ปัญหาอุปสรรคของผู้นำและข้อเสนอแนะในการเพิ่มศักยภาพ และพัฒนาผู้นำชุมชนในอนาคต	99
5.6 ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย	101

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก	108
ประวัติผู้วิจัย	115

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	สรุปความเป็นผู้นำ	10
2.2	สรุปบทบาทผู้นำ	13
2.3	สรุปคุณลักษณะผู้นำ	18
2.4	สรุปคุณลักษณะของผู้นำจากงานวิจัยผู้นำกลุ่ม/ชุมชน	33
4.1	ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	49
4.2	ความหมายของผู้นำในทัศนะชุมชน	70
4.3	คุณลักษณะของผู้นำที่ชุมชนต้องการ	71
4.4	ข้อมูลพัฒนาการของผู้นำ	74
4.5	บทบาทผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง	76
4.6	ปัจจัยภายในที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง	77
4.7	ปัจจัยภายนอกที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง	78
4.8	ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	81
4.9	ลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำ ในการสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชน	83
4.10	ลักษณะการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้นำเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง	85
4.11	ปัญหาอุปสรรคของผู้นำ (ด้านตัวบุคคล)	87
4.12	ปัญหาอุปสรรคของผู้นำ (ด้านกระบวนการและวิธีการทำงาน)	89
4.13	ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำในอนาคต (ด้านตัวบุคคล)	90
4.14	ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำในอนาคต (ด้านกระบวนการและวิธีการทำงาน)	91

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	กรอบความคิดในการวิจัย	5
4.1	ปัจจัยที่เกี่ยวพันกับบทบาทผู้นำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง	95

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504-2509 จวบจนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2539 เป็นเวลาเกือบ 4 ทศวรรษทิศทางการพัฒนาประเทศมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นหลัก ผลการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยหลายประการ อาทิ การเปลี่ยนแปลงด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน การประกอบอาชีพ สภาพแวดล้อมทางระบบนิเวศวิทยาตลอดจนด้านความเชื่อวัฒนธรรมและประเพณี นอกจากนั้นยังนำไปสู่ปัญหาด้านสังคม อาทิ ปัญหาความยากจนและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมุ่งที่จะพัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรมได้ละทิ้งชาวบ้านในชนบทให้ตกอยู่ในความยากจนและอีกด้านหนึ่งเป็นการสนับสนุนให้ธุรกิจได้รับประโยชน์ การมุ่งพัฒนาแต่เพียงเศรษฐกิจด้านเดียวตามการพัฒนากระแสหลักไม่ครอบคลุมด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิด เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ปัญหาหลักไม่ได้รับการแก้ไข หากปล่อยไว้จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศระยะยาวและสุดท้ายจะกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทยโดยรวม

การที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-7 รัฐมุ่งเน้นการระดมทุนในการส่งเสริมด้านอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ ส่งเสริมการส่งออกเพื่อสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจทำให้ประเทศเจริญอย่างรวดเร็ว การพัฒนาดังกล่าวเป็นการวิเคราะห์สังคมไทยที่ไม่ถูกต้องเพราะการพัฒนาดังกล่าวไม่ได้มุ่งเน้นไปที่คนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งเป็นคนชั้นกลางลงไปและการพัฒนาไม่สอดคล้องกับพื้นฐานของประเทศไทยที่เป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร รัฐควรสร้างรากฐานการพัฒนาของภาคเกษตรกรให้เข้มแข็งเพื่อเลี้ยงตัวเองก่อน แล้วจึงพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการเกษตรรองรับวัตถุดิบที่เป็นผลผลิตของเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อให้มีรายได้เพียงพอกับการดำรงชีพอย่างไม่เดือดร้อน เพียงพอต่อการครองชีพในครัวเรือน เมื่อการพัฒนาไม่สอดคล้องกับพื้นฐานของประเทศจึงก่อให้เกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ซึ่งปัญหาด้านเศรษฐกิจถือได้ว่าเป็นปัญหาอันดับที่ 1 ของสังคมไทย โดยเฉพาะปัญหาความยากจนถือได้ว่าประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประสบปัญหาอย่างรุนแรงตลอดมา

ตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ แม้ในปัจจุบันผ่านการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติไปแล้ว 9 ฉบับ ปัญหาความยากจนก็ยังเป็นปัญหาอันดับ 1 อยู่

พ.ศ.2540 ซึ่งเป็นปีแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) เกิดวิกฤติเศรษฐกิจโลก มีผลกระทบทุกประเทศในโลกมากบ้างน้อยบ้างตามพื้นฐานของแต่ละประเทศ ประเทศไทยได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน เช่น ปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เรียกว่า “พองสบู่แตก” เศรษฐกิจของประเทศไทยตกต่ำ ค่าเงินบาทผันผวน ปัญหาการว่างงาน อุตสาหกรรมต่างๆ ประสบภาวะการขาดทุน ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของคนไทยโดยทั่วไป แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จึงได้ปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาแบบใหม่ โดยหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนทั้งในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาและผู้ได้รับประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา จึงมุ่งเน้นการพัฒนาแบบองค์รวมโดยยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” นอกจากนั้นยังเป็นขบวนการการพัฒนาแบบบูรณาการที่มีการเชื่อมโยงทุกด้านเข้าด้วยกัน ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้ยึดเอาหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศตามที่ปรากฏในแผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2544-2548 และในแผนต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน พ.ศ.2547-2551 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้วยการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมเพื่อนำไปสู่ความมั่นคงของประชาชนและประเทศชาติด้วยการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ปัญหาความยากจนและความเดือดร้อนของประชาชนได้รับการแก้ไขและสามารถพึ่งตนเองได้ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ขณะเดียวกันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและอยู่ดีกินดีมีสุขของคนไทย จนปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ยังมุ่งเน้นการให้ “ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” เป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติที่ต้องการการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีฐานพัฒนาจากหน่วยเล็กๆ ในสังคมคือ ชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานของประเทศให้เข้มแข็ง เมื่อหลายๆชุมชนเข้มแข็งก็จะส่งผลในการพัฒนาประเทศไปสู่การพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน

จากวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540 ชุมชนบ้านซาด ซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติดังกล่าว ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว มีฐานะยากจน ระดับการศึกษาต่ำ อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง ประชากรในบ้านซาดมีปัญหาหนี้สิน ปัญหาการนุกรุกป่า ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาวัสดุการเกษตรมีราคาแพงก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนในชุมชน ต่อมาปี พ.ศ. 2541 ชุมชนได้ตระหนักถึงความเดือดร้อนอัน

เนื่องจากป่าชุมชนอุกนุกรุก จึงได้ประสานงานกับศูนย์ประสานงานป่าดงนาทาม (กอ.ดงนาทาม) ให้มาดำเนินการฝึกและเตรียมจัดตั้งมวลชนเพื่อดูแลรักษาป่า ต่อมาปี พ.ศ. 2542 จึงได้จัดตั้งมวลชนราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) หลังจากนั้น กอ.ดงนาทามได้ค้นพบว่าผู้นำในบ้านชาควมีความเข้มแข็ง ชุมชนมีความสามัคคีกัน มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร จึงได้เข้าไปส่งเสริมการพัฒนาประกอบกับชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่ประสบอยู่และพร้อมที่จะรับการพัฒนาทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการชุมชนที่พึ่งตนเองอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนให้บ้านชาควเป็นต้นแบบของการพัฒนา เนื่องจากชาวบ้านมีความร่วมมือ มีความสามัคคีและความรับผิดชอบในการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ที่สำคัญบ้านชาควยังมีกลุ่มผู้นำที่เข้มแข็งเป็นแกนนำในการพัฒนาหมู่บ้าน จนสามารถพึ่งตนเองได้และพึ่งกันเองได้อย่างยั่งยืนแม้ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ซึ่งมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน จากการรวมตัวกันบริหารจัดการชุมชนจนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ดังกล่าว ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีความสนใจผู้นำซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่บ้านชาควซึ่งเป็นจุดเด่นและข้อบ่งชี้ถึงความสำเร็จในการพัฒนา จากหมู่บ้านที่ยากจนมาเป็นหมู่บ้านพึ่งตนเองได้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหมู่บ้านที่ส่วนราชการและองค์กรอิสระอยากเข้ามาพัฒนา นอกจากนั้นยังมีชุมชนอื่นมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก จึงน่าจะเป็นประโยชน์ในแง่ของการเป็นตัวอย่างในการบริหารจัดการชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่และคุณลักษณะผู้นำชุมชนในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

1.2.2 เพื่อศึกษากระบวนการทำงานของผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

1.2.3 เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของผู้นำและข้อเสนอแนะในการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้นำชุมชนในอนาคต

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.3.1 ได้ทราบบทบาทหน้าที่และคุณลักษณะของผู้นำชุมชน

1.3.2 ได้ทราบกระบวนการทำงานของผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

1.3.3 ได้ทราบถึงแนวทางการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้นำองค์กรชุมชน

1.3.4 ได้เป็นแนวทางในการปรับใช้กับชุมชนอื่นที่มีศักยภาพคล้ายคลึงกัน

1.4 ขอบเขตการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทของผู้นำเพื่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตพื้นที่

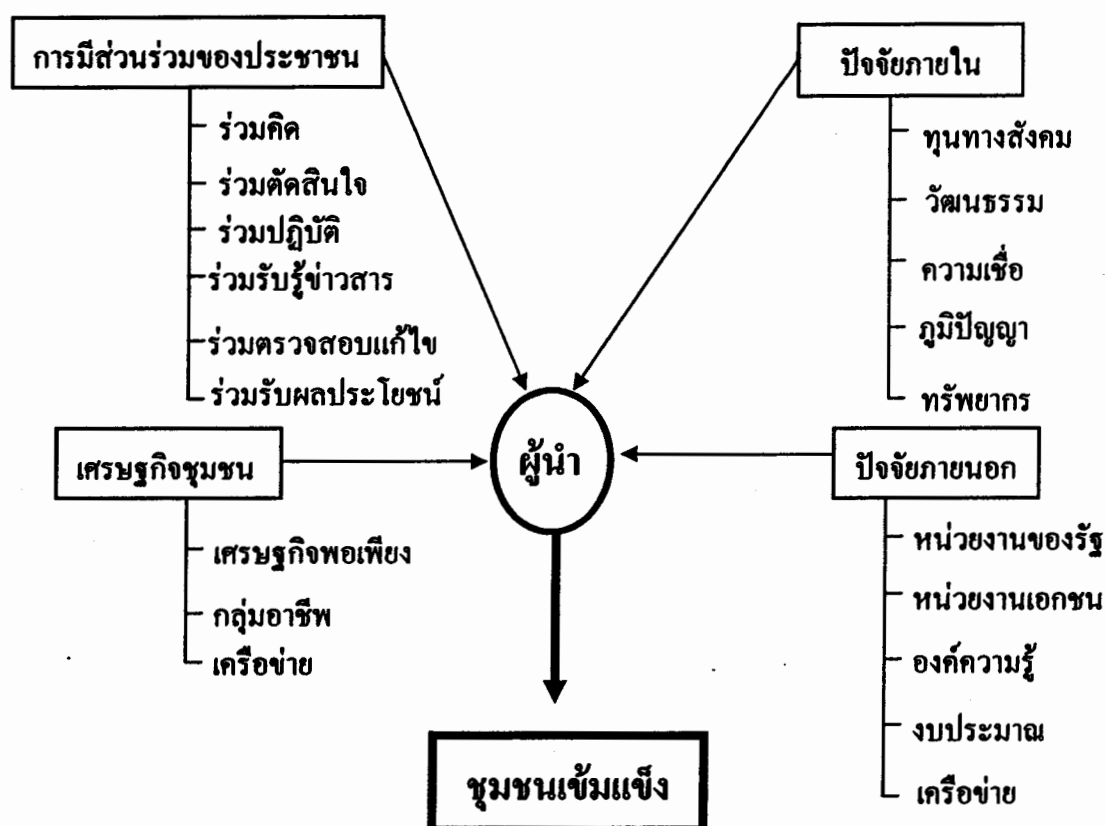
ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านชาด หมู่ที่ 3 ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

1.4.2 ขอบเขตเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาบทบาทหน้าที่ผู้นำในการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งที่เกี่ยวกับภาวะความเป็นผู้นำ คุณลักษณะผู้นำ กระบวนการการทำงานของผู้นำเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็ง รวมทั้งปัญหาอุปสรรคข้อเสนอแนะในการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้นำชุมชนในอนาคต

1.5 กรอบความคิดในการวิจัย

จากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้นำมากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องบทบาทผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษากองหมู่บ้านชาด หมู่ที่ 3 ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบความคิดในการวิจัย

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดความหมายของคำศัพท์ในการวิจัย ดังนี้

1.6.1 ผู้นำ คือ ผู้ที่มีศิลปะในการจูงใจให้บุคคลอื่นยินดีทำตาม เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณสมบัติส่วนตัวที่ดี เป็นนักประสานงาน มีบุคลิกภาพน่าเชื่อถือศรัทธา มีความซื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรม

1.6.2 บทบาท หมายถึงหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ เช่น ทำหน้าที่เป็นผู้บริหาร เป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้วางกฎระเบียบ เป็นผู้ให้การศึกษาอบรม เป็นผู้คิดริเริ่มและเป็นจุดรวมใจของชุมชน

1.6.3 ภาวะผู้นำ หมายถึงความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนมาประสานงานกันและนำไปสู่จุดมุ่งหมายโดยมีผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น มีความรู้ความสามารถ มีสติปัญญา มีความดีงาม มีความเฉลียวฉลาดเห็นการณ์ไกล

1.6.4 คุณลักษณะผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการทำให้ผู้อื่นยอมรับยอมทำตามผู้นำต้องการ เช่น มีความกล้าหาญ มีความกระตือรือร้น มีบุคลิกภาพที่ดี มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม มีความรับผิดชอบสูง มีความเสียสละ

1.6.5 ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกันและมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือมีอาชีพร่วมกันหรือการประกอบกิจการซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันหรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน

1.6.6 ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่กลุ่มคนจำนวนหนึ่งมีอุดมการณ์ร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน มีการบริหารจัดการ มีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้กลุ่มคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ สามารถก้าวข้ามปัญหาหรือเอาชนะปัญหาได้

1.6.7 การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ ร่วมรับรู้ข่าวสาร มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและแก้ไขร่วมกัน ตลอดจนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ บทบาทผู้นำเพื่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความเป็นผู้นำ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและงานวิจัยเกี่ยวกับผู้นำกลุ่ม/ชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้

2.1 แนวคิดความเป็นผู้นำ

2.1.1 ความหมายของผู้นำ

พจนานุกรม (2517 : 128-132) ได้ให้ความเห็นว่า ผู้นำชุมชนหมายถึง ผู้ที่มีบุคลิกภาพเด่น ประกอบด้วยความสามารถพิเศษในกลุ่มหรือท้องถิ่นนั้นๆ ความเป็นผู้นำมักปรากฏเพราะเหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อมบีบตัว ส่วนประกอบที่ทำให้บุคคลกลายเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับคุณสมบัติประจำตัวอีกด้วย เช่นความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความโอบอ้อมอารี ความเสียสละ รวมทั้งผู้นำชุมชนยังหมายถึง บุคคลที่มีบุคลิกภาพอุปนิสัยและความสามารถที่โดดเด่นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งหรือกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งจนนำกลุ่มไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางได้เป็นผลสำเร็จในที่สุด

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2543 : 282-283) ได้สรุปความเป็นผู้นำ คือ กระบวนการใช้อำนาจและบารมีในการจูงใจให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามคำสั่งของผู้นำ ความสำคัญของความเป็นผู้นำคือหัวใจของความเป็นผู้นำอันแสดงถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวของผู้นำ โดยพิจารณาจากความหมายของอักษรแต่ละตัวของ LEADERSHIP เพื่อใช้อำนาจหรือบารมีในการจูงใจบุคคลอื่นคือ

- (1) L = Lead คือ การนำ
- (2) E = Eager คือ ความกระตือรือร้น
- (3) A = Authority คือ การใช้อำนาจ
- (4) D = Direct คือ การสั่งการ
- (5) E = Education คือ การได้รับการศึกษาอบรม
- (6) R=Responsibility คือ ความรับผิดชอบ

(7) S = Social คือ การเข้าสังคมได้

(8) H = Honesty คือ ความซื่อสัตย์

(9) I = Intelligence คือ ความเฉลียวฉลาด

(10) P = Personality คือ บุคลิกภาพ

พระธรรมปิฎก (2539 : 72-73) ได้กล่าวว่าผู้นำเป็นผู้ชี้ทางให้ผู้อื่นได้ประพฤติและปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นดังพระตถาคตที่คอยชี้แนะให้แสงสว่างการดำรงชีวิตและการนำหมู่คณะไปสู่ความดีงาม ดังนั้น ผู้นำคือผู้ชี้แนะและเป็นตัวอย่างให้ผู้ตามได้ประพฤติสิ่งที่ดีงามให้กับสังคมและหมู่คณะ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 127) ผู้นำเป็นผู้ที่มีความรู้ ผู้ที่ใช้เหตุผลสามารถประยุกต์ใช้ความรู้นั้นได้อย่างชาญฉลาด ใช้ความรู้ได้ถูกที่ ถูกคน ถูกเวลา สามารถวิเคราะห์หาคิดเข้าใจปัจจุบันและคาดการณ์อนาคตได้ รวมทั้งเป็นผู้มีอุดมการณ์ในการดำรงชีวิต

จิรพรรณ กาญจนจิตรรา (2520 : 53-60) กล่าวว่า ผู้นำคือผู้ที่มีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันเป็นที่ต้องการในการดำเนินงานของกลุ่ม และสามารถนำความรู้ที่ช่วยให้อุปสรรคบรรลุวัตถุประสงค์ได้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

สมพันธ์ เตชะอธิก (2537 : 25) ผู้นำหมายถึง บุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับในแง่การคิดดี กับปฏิบัติจริงตามสิ่งที่พูดอันจะก่อให้เกิดความเชื่อถือแก่ชาวบ้านทั้งในชุมชน ภายนอกชุมชน เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของทางราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนและสถาบันการศึกษา

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2542 : 282) ได้กล่าวว่า ผู้นำคือ บุคคลที่มีศิลปะหรือมีอิทธิพลในการจูงใจหรือชักจูงสมาชิกในกลุ่มหรือทีมงานให้ปฏิบัติตามคำสั่งของคนให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายกำหนด

ฉันทพงษ์ ศรีอยเทพ อ้างถึงในฉลอง บุญช่วย (2545 : 8) ได้กล่าวว่า ผู้นำหมายถึงบุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกันโดยที่ว่าจะเป็นการอยู่ด้วยกันหรือทำการร่วมกันก็ตามให้พากันไปด้วยดีและสู่จุดหมายที่วางไว้

ฉลอง บุญช่วย (2548 : 8) ได้กล่าวว่า ผู้นำคือ บุคคลที่มีความสามารถในการจูงใจบุคคลอื่นให้ดำเนินกิจกรรมเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ประเวศ วะสี (2544 : 98) กล่าวว่าผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถก่อให้เกิดสังคมมีอุดมการณ์ร่วมกันและรวมพลังกันปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จตามอุดมการณ์

วีรวัช มาษะศิริรานนท์ (2544 : 98) กล่าวว่า ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถโน้มน้าวให้ผู้อื่นเต็มอกเต็มใจกระทำในสิ่งที่ผู้นำนั้นต้องการ โดยความเต็มอกเต็มใจนั้นมาจากการที่ผู้อื่นเหล่านั้นก็มีความต้องการจะกระทำในสิ่งนั้นๆด้วยเช่นกัน

Whithead (1963 อ้างถึงใน จริยา วีระหงส์, 2537) กล่าวว่า ผู้นำ คือบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากบุคคลอื่นๆ ในกลุ่ม และเป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอ สามารถชี้แนะทางให้ผู้อื่นทำตาม โดยผู้ตามให้ความเชื่อฟัง

Burday (1972 อ้างถึงใน คงสุตา เมืองวงษ์, 2540) ได้สรุปความหมายของผู้นำ คือบุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเอง และสามารถช่วยเหลือคลายความตึงเครียดต่างๆ ลงได้ และนำกลุ่มบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

วินิจ เกตุขำ & คมเพชร ฉัตรสุภกุล (2522) ได้สรุปความหมายของผู้นำ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาการของกลุ่ม โดยเอื้ออำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติงานในกลุ่ม แบ่งความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จ และแก้ปัญหาทั้งหลายที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานและการพัฒนาการของกลุ่ม

ถวิธ ธาราโภชน (2532) กล่าวว่า ผู้นำ หมายถึง ลักษณะที่แสดงออกถึงความสามารถ ในการนำพาการดำเนินกิจการ การแก้ไขปรับปรุง และการรักษาขวัญกำลังใจของกลุ่มบรรลุเป้าหมายที่ต้องการมากที่สุด

โอวาท ดุทธนารักษ์ (2531 : 12) ได้สรุปว่าผู้นำ คือ บุคคลที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นในกลุ่มหรือบทบาทที่สำคัญในการนำกลุ่มไปสู่จุดประสงค์เป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นผู้ที่สมาชิกยอมรับนับถือและให้ความเชื่อถือปฏิบัติตาม สามารถให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นขอร้อง รวมทั้งเป็นจุดรวมของแนวคิดและอิทธิพลต่อแนวความคิดของมวลสมาชิกของกลุ่มองค์กรต่างๆ หรือของชุมชนเหล่านี้ เป็นต้น มีลักษณะรอบรู้ มีความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความมานะพยายาม อดทน กล้าหาญ รับผิดชอบ มีความสามารถในการปรับตัวได้ดี รู้จักเข้าสมาคม ชอบแสดงออกไม่หวั่นต่ออุปสรรค และรู้จักแก้ไขปัญหามาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ตารางที่ 2.1 ความหมายของผู้นำ

ชื่อ	บุคลิก ภาพ เด่น	มีอำนาจ และ บารมี	มีความรู้ และ ประสบการณ์ งาน	เป็นผู้ริเริ่ม และ แบบอย่าง	มี วิสัย ทัศน์	ซื่อสัตย์ ทำจริง	มีศิลปะใน การจูงใจ	ข้อดี และ เสียสละ
พัฒนา บุญสวัสดิ์	✓							✓
สงวน สุทธิเดชารักษ์	✓	✓	✓		✓		✓	✓
จิรพรหม กาญจนจิตรรา			✓		✓			
พระธรรมปิฎก			✓	✓			✓	
เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์			✓		✓			
สมพันธ์ เศรษฐกิจ			✓			✓		
พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา		✓	✓				✓	
สันติพงษ์ ศรีทอง			✓				✓	
ฉลอง บุญช่วย							✓	
ประเวศ วะสี				✓			✓	
วีรยุทธ มโนมัยสินธุ์				✓			✓	
Whithead			✓	✓				
Burday				✓			✓	
วินิจ เกตุจำนงค์มพชร นัครสุกฤต			✓				✓	
ถวิล ชาราโกชน์					✓			
โอวาท สุพรรณรักษ์		✓	✓		✓		✓	

จากการให้ความหมาย ผู้นำ ของกลุ่มนักวิชาการพบว่าผู้นำส่วนใหญ่ควรเป็นผู้นำที่มีบุคลิกของการเป็นผู้ประสานงานกับคน องค์กรต่างๆ มีความรอบรู้ที่หลากหลายเรื่องราว มีศิลปะการพูดที่สามารถจูงใจคนได้ รวมทั้งต้องเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม สามารถชี้แนะผู้คนจนทำให้เกิดการยอมรับจากผู้ร่วมงานและคนทั่วไปได้

2.1.2 บทบาทผู้นำ

Rarven & Rubin (1976 อ้างถึงใน จริยา วีระหงส์, 2537) ได้อธิบายถึงบทบาทต่างๆ ไปของผู้นำ 5 ประการดังนี้

- (1) ทำให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้
- (2) ช่วยให้อำนาจอยู่โดยหาทางลดความเครียดความขัดแย้งภายในกลุ่มและพยายามสร้างความสามัคคีร่วมกัน
- (3) เป็นจุดรวมใจ และเป็นแบบอย่างที่ดีของสมาชิก

(4) เป็นที่ระบายนามหรือแพะรับบาป ที่สมาชิกจะบ่นว่า กล่าวโทษ ฯลฯ ในกรณีที่สมาชิกหรือกลุ่มประสบความล้มเหลวในการทำกิจกรรม

(5) เป็นตัวแทนของกลุ่มในการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆหรือคนอื่นที่อยู่นอกกลุ่ม

เยาวยา เทชะคุปต์ (2527) กล่าวว่า การที่กลุ่มดำเนินงานหรือทำงานตามจุดมุ่งหมายด้วยดี ผู้นำควรมีบทบาท 5 ประการดังนี้

(1) การริเริ่มการทำงานของกลุ่ม (Initiating) คือ บทบาทในการริเริ่มการดำเนินงานของกลุ่มเสนอจุดมุ่งหมายของโครงการ กำหนดปัญหาของกลุ่ม เสนอแนวทางในการคิด เสนอวิธีการทำงานเพื่อหาแนวทางที่ดีในการทำงานให้สำเร็จ

(2) การวางระเบียบการทำงาน (Regulating) บทบาทในการแนะแนวทาง และกระตุ้นการทำงานของกลุ่ม เช่น การตั้งเป้าหมาย การวางแผนโครงการ วางนโยบาย วางขั้นตอน กำหนดระยะเวลาในการทำงาน วางมาตรฐานในการประเมินผลผลิตจากกลุ่ม

(3) การเสนอข้อมูล (Informing) คือ บทบาทในการเสนอข้อมูลและแนวคิดใหม่ๆ ให้กลุ่ม

(4) ทำให้บรรยากาศในการทำงานดี (Supporting) คือ บทบาทในการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน

(5) การประเมินผล (Evaluating) คือ บทบาทที่ช่วยให้กลุ่มประเมินการทำงาน การตัดสินใจตามจุดมุ่งหมายและวิธีการทำงาน

วรางคณา วงศ์มหาชัย (2535) ได้สรุปบทบาทผู้นำในการพัฒนากลุ่มว่าควรมีบทบาทดังต่อไปนี้

- (1) การเป็นผู้บริหาร
- (2) การเป็นผู้ให้การศึกษา
- (3) การเป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่ม
- (4) การเป็นผู้เชื่อมประสาน
- (5) การเป็นผู้ติดตามและประเมินผล

จากแนวคิดบทบาทผู้นำของวรางคณา วงศ์มหาชัย จะเห็นได้ว่าผู้นำมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานกลุ่ม การดำเนินกิจกรรมร่วมกันของสมาชิก บทบาทผู้นำต่อสมาชิกจะช่วยส่งเสริมการกระทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกให้สำเร็จจนบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้

อวิธ ธาธาโภชน (2532 : 120-121) กล่าวว่าผู้นำมีหน้าที่ 5 ประการดังนี้

- (1) ทำความเจริญก้าวหน้า กำหนดจุดมุ่งหมาย

(2) การบริหาร

(3) การแนะนำให้ทำกิจกรรมต่างๆหรือการทำให้เกิดผลสำเร็จขึ้นกับกลุ่มเป็น

ระยะๆ

(4) สร้างความรู้สึกอันมั่นคงให้เกิดขึ้นกับกลุ่ม

(5) การทำงานทุกอย่างจะต้องไม่ทำในสิ่งที่ตนเองสนใจเท่านั้น

จากทัศนะเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้นำดังกล่าวข้างต้น จะเป็นแบบผู้นำที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันทางสังคม (Social Interaction) ที่เป็นไประหว่างบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งของผู้นำกลุ่มกับสมาชิกในกลุ่มซึ่งเป็นการศึกษาผู้นำที่ปฏิบัติงานเฉพาะอย่าง ส่วนการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผู้นำที่จะนำมาใช้ตอบบทบาทของผู้นำที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ ผู้นำมีหน้าที่ 9 ประการ ดังนี้

(1) ผู้นำต้องกำหนดนโยบาย วางแผนงานให้สอดคล้องกับจุดหมายและ
เป็นไปตามเป้าประสงค์ของกลุ่ม

(2) ผู้นำต้องวิเคราะห์ จัดตั้งเป็นองค์กร และสามารถให้ความช่วยเหลือในแต่ละ
คน เพื่อที่จะนำทุกคนไปพบกันตามวัตถุประสงค์ที่ร่วมกันตั้งเป็นองค์การของกลุ่ม

(3) ผู้นำต้องสร้างบรรยากาศที่ดี สร้างขวัญและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวให้
เกิดขึ้นในกลุ่ม

(4) ผู้นำต้องหลีกเลี่ยงการกระทำที่เป็นลักษณะของการข่มขู่ แต่พยายามกระทำ
ให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยและเกิดความเชื่อถือ

(5) ผู้นำจะต้องจัดหาข้อมูลที่จะทำให้เกิดการยอมรับในงานนั้นๆ ตลอดจนให้
ความรู้ที่จะปฏิบัติและระเบียบแบบแผนในการทำงาน

(6) ผู้นำจะต้องจัดการสื่อสารภายในกลุ่มให้สะดวกสบายให้มากที่สุด

(7) ผู้นำจะต้องจัดหาความรู้ให้กับสมาชิกแต่ละคน เพื่อให้เขาทั้งหลายได้นำไป
ปฏิบัติงานให้เกิดผลดีต่อไป

(8) ผู้นำจะต้องยึดมั่นต่อหลักการของกลุ่มอย่างเคร่งครัด เพื่อนำเอาเป็นหลักใน
การพิจารณาปัญหาที่สมาชิกเห็นพ้องและไม่เห็นพ้องในเรื่องราวต่างๆที่ก้ำกึ่งกัน

(9) ผู้นำต้องหาโอกาสร่วมมือกับสมาชิกในการแก้ปัญหากลุ่ม และกระทำ
กิจกรรมต่างๆ อันจะนำมาซึ่งความรักและความปรารถนาดีที่เกิดขึ้นในกลุ่ม

พนม ลิ้มอารีย์ (2522 : 95-101) อธิบายถึงบทบาทผู้นำในฐานะผู้บริหาร ได้แก่
บทบาทประสานงานระหว่างกลุ่มต่างๆ เป็นผู้นำทางด้านการวางนโยบาย ตลอดจนช่วยให้งาน
สมาชิกอื่นๆ ดำเนินไปด้วยดี ผู้นำในฐานะผู้ตัดสินใจเมื่อมีความขัดแย้ง และเป็นผู้นำในทางไกล่เกลี่ย
ประนีประนอมให้เกิดความเข้าใจกันได้

เกรซ และคณะ (1967 อ้างถึงใน ผจง กรุชคิลกกานันท์, 2521 : 20-21) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ผู้นำแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) หน้าที่หลัก ถือเป็นหน้าที่อันจำเป็นต่อการเป็นผู้นำ ประกอบด้วย เป็นผู้กำหนดนโยบาย /เป็นตัวแทนของกลุ่มเพื่อติดต่อกับภายนอก เป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายใน เป็นผู้ให้ทุนให้โทษ เป็นผู้ไกล่เกลี่ย เป็นต้น

(2) หน้าที่รอง ถือเป็นหน้าที่ที่ผู้นำยอมรับทำเพื่อผลทางจิตใจของกลุ่มประกอบขึ้น เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม เป็นตัวแทนรับผิดชอบและเป็นบุคคลตัวอย่าง

ตารางที่ 2.2 สรุปบทบาทผู้นำ

ชื่อ	เป็นศูนย์รวมใจ	เป็นผู้ริเริ่ม	รับฟังความคิดเห็น	เป็นผู้แนะนำแนวทาง	เป็นผู้บริหาร	เป็นผู้ให้การศึกษา	สร้างความสัมพันธ์	เชื่อมประสาน	ติดตามประเมินผล	กำหนดนโยบาย
Harven & Rubin	✓		✓				✓	✓		
เขาวทา เศรษฐพงศ์		✓		✓			✓		✓	✓
วรางคณา วงศ์มหาชัย					✓	✓	✓	✓	✓	
พนม ถิมอารีย์					✓		✓	✓		✓
เกรซ และคณะ							✓	✓		✓
อวิธ ธาราโกษณ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓

จากตารางข้างต้นพบว่าผู้นำควรมีบทบาท เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์เชื่อมประสานระหว่างกลุ่มต่างๆทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม รวมทั้งเป็นผู้กำหนดนโยบายวางแผนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและเป็นไปตามเป้าประสงค์ของกลุ่ม นอกจากนั้นยังทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกลุ่มองค์กร ให้การศึกษาอบรมเพื่อให้สมาชิกมีความรู้มีความสามารถในการปฏิบัติงานให้เกิดผลดี ผู้นำยังเป็นผู้ริเริ่มแนะนำแนวทางในการทำงานของสมาชิกในกลุ่มอีกด้วย

2.1.3 ภาวะผู้นำ

ทวี ทิมขำ (2528 : 172) ได้ให้เหตุผลความจำเป็นหลายประการที่ทำให้สังคมต้องมีผู้นำและผู้ตาม คือ

(1) โดยธรรมชาติมนุษย์ย่อมไม่เท่ากันในความสามารถ ความสวยงาม ความ

เฉลียวฉลาด คนหนึ่งอาจเหนือกว่าอีกคนหนึ่ง คนที่เหนือกว่ามักจะได้เป็นหัวหน้า หรือผู้นำความเหนือกว่านั้นอาจเนื่องมาแต่กำเนิด หรือเพราะการฝึกฝนในภายหลัง หรืออาจเป็นไปได้ทั้งสองทาง คือมีดีมาแต่กำเนิดพอสมควร แต่ต่อมาได้มีการฝึกฝนร่ำเรียนขึ้นหรือปรับปรุงแต่งให้ดีขึ้นไปอีก

(2) การมีผู้นำนั้นมีประโยชน์ต่อสังคมมาก เช่น ผู้นำช่วยนำทางที่ถูกต้องเพราะเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดเห็นการณ์ไกล ผู้นำช่วยให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ช่วยให้คนในสังคมเป็นระเบียบเรียบร้อยราบรื่นไม่ปั่นป่วน

ประกาศรี พัทธกษนิธสุข (2532 : 11-12) ได้ให้คำจำกัดความเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ หมายถึง การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ ซึ่งมีผู้ได้ผู้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยกระบวนการติดต่อกันและกันเพื่อให้บรรลุ เป้าหมายที่กำหนดไว้

ส่วนคำจำกัดความเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การที่ผู้นำต้องถิ่นได้แก่ ผู้นำ ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิประจำตำบล เป็นต้น ทำหน้าที่สำหรับการอำนวยความสะดวก ริเริ่ม ประนีประนอม ประสานงานโดยอำนาจหน้าที่ อำนาจบารมีเป็นเครื่องมือ ในลักษณะที่เป็นพิธีการและไม่เป็นพิธีการ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่ม ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช (2544 : 2540) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำ อาจแบ่งได้ 2 ประเภท

(1) ภาวะผู้นำโดยตำแหน่ง หมายถึง ภาวะผู้นำที่ได้มาจากการแต่งตั้งเป็นทางการให้บุคคลดำรงตำแหน่งผู้นำ ตำแหน่งหัวหน้างาน หัวหน้าศูนย์

(2) ภาวะผู้นำโดยสถานการณ์ หมายถึง ภาวะผู้นำที่ได้มาโดยสถานการณ์หรือความจำเป็น เพราะบุคคลผู้นั้นมีความเหมาะสม เพราะมีความรู้ความสามารถที่ใช้ได้กับสถานการณ์นั้น

กรมพัฒนาชุมชน (2545 : 38-40) ให้ความหมายไว้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง คุณสมบัติของผู้นำ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีงามและอำนาจที่ผู้นำได้นั้นก็โดยผู้ตามมอบไว้ให้แก่ผู้นำ

เฉลิมเกียรติ แผนกิจเจริญ (2548 : 17) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการเลือกหรือได้รับมอบหมายโดยสถานการณ์ จากความรู้ ความสามารถ สติปัญญา ที่นำมาใช้ได้สถานการณ์นั้นๆ

2.1.4 คุณลักษณะของผู้นำ

ฉวิต ธาราโกชน (2532 : 119-124) กล่าวถึง คุณลักษณะของผู้นำที่ดีหรือผู้นำที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

- (1) มีพลังความกระตือรือร้น หมายถึง ความเอาใจใส่ในการทำงานมีความรับผิดชอบและปรับปรุงแก้ไขให้การทำงานเจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ
- (2) มีความเชื่อมั่น หมายถึง ความเชื่อมั่นในการทำงาน แม้จะต้องผ่านอุปสรรคต่างๆ มากมาย ตลอดจนสามารถนำสมาชิกในกลุ่มไปสู่เป้าหมายได้
- (3) มีความรู้จุดมุ่งหมายขององค์กรและแนวทางที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมาย
- (4) มีทักษะทางวิชาการ หมายถึง มีความรู้ความสามารถในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งสามารถรวบรวมความคิดเห็นของผู้ร่วมงาน นำมาสรุปและแนะนำให้ผู้ร่วมงานได้ทำงานมีความกระตือรือร้น ให้มีความร่วมมือกัน โดยเฉพาะต้องสามารถทำให้ทุกคนในกลุ่มมีความรู้สึกว่าคุณมีความสำคัญ
- (5) มีจินตนาการ หมายถึง ความสามารถในการคิด ทำให้เกิดการคาดคะเนและการวางแผนที่ดีจะนำไปสู่ความเป็นจริงของเป้าหมาย
- (6) มีบุคลิก หมายถึง ความสามารถในการวางตัวของผู้นำ ต้องวางตัวให้สง่ามองดูน่านิยมไม่ถือยศศักดิ์ว่าเหนือกว่าผู้อื่น แต่มีความสุภาพเหมาะสมกับตำแหน่ง ทำตนให้เป็นกันเองกับผู้ร่วมงานทุกคน รักและถนอมน้ำใจของผู้ร่วมงานมีความจริงใจอย่างเสมอต้นเสมอปลายมีอารมณ์สนุกสนานและให้ความยุติธรรมแก่ผู้ร่วมงานโดยเสมอภาคทุกคน
- (7) มีลักษณะนิสัยที่ดี ซึ่ง ได้แก่ ความสามารถในการปรับตัว ความไม่หวั่นกลัวต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่และพร้อมที่จะทดลองในสิ่งใหม่เสมอ นอกจากนั้นยังเป็นคนที่มีความมั่นคงทางอารมณ์ ละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์และมีความจริงใจ
- (8) มีสติปัญญาสูง หมายถึง ความสามารถที่จะคิดหาเหตุผลด้วยตนเองที่มีต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น
- (9) มีความสามารถที่จะวิเคราะห์ หมายถึง มีความสามารถในการใช้สติปัญญาคัดสินปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- (10) มีความเชื่อที่ถูกต้อง หมายถึง ความเชื่อว่าโลกนี้มีทั้งความดี และความชั่ว คนที่ทำดีย่อมได้ดี คนทำชั่วย่อมได้ชั่ว การกระทำของมนุษย์ทุกอย่างมิใช่เป็นการต่อต้านแต่เป็นการคืนเพื่อให้มีชีวิตอยู่ได้อย่างเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดคุณค่าของสังคม

มุสตี สัตยมานะ (2517 : 90-91) กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้นำ ควรมีดังนี้ มีความเชื่อมั่นในตัวเอง เมื่อตัดสินใจกระทำการใดๆ ไปแล้ว จะต้องเชื่อมั่นว่าต้องสำเร็จไม่หวั่นไหวต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีความสามารถเหนือระดับความสามารถของบุคคลธรรมดาและผู้นำที่ดีจะต้องมีความสามารถในการคาดการณ์หรือมองเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้

Slim (1952 อ้างถึงใน ดิน ปรัชญาพฤทธิ. 2538 : 333) ให้ทัศนะเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำควรมีดังนี้ ความกล้าหาญ ความตั้งใจอย่างแน่วแน่ ความยืดหยุ่นทางด้านความคิด ความรู้และข้อเท็จจริง

ไชยวัฒน์ คำชู (2545 : 42) สรุปว่าผู้นำควรมีธรรมาภิบาล ซึ่งมีองค์ประกอบคือ

- (1) ภาวะรับผิดชอบ
- (2) มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้
- (3) ปราบปรามการทุจริต
- (4) การจัดการปกครองแบบมีส่วนร่วม
- (5) มีความยุติธรรม

กรมพัฒนาชุมชน (2544 : 55-56) ได้กล่าวถึง คุณสมบัติของผู้นำที่ดีไว้ดังนี้ คุณสมบัติของผู้นำที่ดี ได้แก่ การสนใจใฝ่รู้ การมีจิตวิทยาที่เหมาะสมในการใช้งานผู้อื่นมีความสามารถในการตัดสินใจ เป็นผู้สร้างและพัฒนาทีมที่ดี เป็นผู้สื่อความหมายได้ดี ที่สำคัญคือจะทำให้ผู้ตามไว้วางใจได้ด้วยและต้องมีความลักษณะเป็นผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมและประโยชน์ผู้ได้บังคับบัญชาเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตน

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2543 : 93) ได้สรุปคุณสมบัติของผู้นำที่พึงประสงค์ไว้ดังนี้

- (1) มีความรักและความเมตตาต่อผู้บังคับบัญชา
- (2) มีความรู้และประสบการณ์ทั้งในเรื่องการงานและชีวิต
- (3) มีความคล่องตัวและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี
- (4) มีเหตุผลและสามารถตัดสินใจได้ทันเวลา
- (5) มีความรับผิดชอบสูง
- (6) มีความกล้าหาญ
- (7) มีปฏิภาณไหวพริบ

Jhon C.Maxwell (2004: 5) ได้สรุปคุณสมบัติหลักแห่งการเป็นผู้นำ

21 ประการ ดังนี้

- (1) มีคุณธรรม
- (2) มีเสน่ห์
- (3) เป็นคนท่อมเท
- (4) สื่อความเข้าใจ
- (5) มีประสิทธิภาพ
- (6) มีความกล้าหาญ
- (7) มีวิจารณ์ญาณ
- (8) การมีโฟกัส (การเอาใจใส่)
- (9) เป็นคนมีน้ำใจ
- (10) เป็นผู้ริเริ่ม
- (11) การฟังอย่างตั้งใจ
- (12) การมีใจรัก
- (13) มีทัศนคติที่ดี
- (14) รู้จักแก้ปัญหา
- (15) มีมนุษยสัมพันธ์
- (16) มีความรับผิดชอบสูง
- (17) มีความเชื่อมั่น
- (18) มีวินัยในตนเอง
- (19) เป็นผู้รับใช้
- (20) เป็นคนใฝ่รู้
- (21) เป็นผู้ที่มิวิสัยทัศน์

ตารางที่ 2.3 สรุปคุณลักษณะผู้นำ

ชื่อ	กระตือรือร้น	มีความเชื่อมั่น	ธรรมดา ภิบาล	มีทักษะทางวิชาการ	มีจินตนาการ	มีบุคลิกภาพดี	กล้าหาญ	มีความรับผิดชอบ	เห็นประโยชน์ส่วนรวม	มีวิสัยทัศน์
ดวล ธาราโกชน	✓	✓		✓	✓	✓		✓		✓
มุศติ ศักขมานะ		✓								✓
Slim				✓			✓	✓		
กรมพัฒนาชุมชน	✓						✓		✓	
พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา				✓			✓	✓		✓
ไชยวัฒน์ คำชู			✓					✓	✓	
Jhon C.Maxwell	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		

จากตารางสรุปคุณลักษณะผู้นำพบว่าผู้นำส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่มีความรับผิดชอบสูงซื่อสัตย์สุจริต และกล้าหาญในการตัดสินใจ มีทักษะทางวิชาการในสาขาใดสาขาหนึ่ง ผู้นำเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในการคาดการณ์หรือมองปัญหาที่จะเกิดขึ้น ผู้นำต้องมีความกระตือรือร้นเอาใจใส่การทำงาน ผู้นำต้องมีความเชื่อมั่นในการทำงานแม้ต้องผ่านอุปสรรคมากมายเพื่อให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ นอกจากนั้นแล้วผู้นำยังมีคุณลักษณะที่สำคัญรองลงไปได้แก่ ผู้นำต้องมีจินตนาการในการคิดทำให้เกิดการคาดคะเนและการวางแผนที่ดี ผู้นำเป็นผู้ที่มีบุคลิกดีวางตัวเหมาะสมมีความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตนและเป็นกันเอง ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มองเห็นประโยชน์ส่วนรวมและประโยชน์ผู้ได้บังคับบัญชาเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตัว อย่างเป็นผู้มีจริยธรรมภิบาลซึ่งสอดคล้องกับไชยวัฒน์ คำชู (2545 : 42) ที่ผู้นำต้องมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้และมีความยุติธรรม รวมถึง Jhon C.Maxwell (2547: 5) กล่าวว่าผู้นำต้องมีคุณธรรมและสอดคล้องกับพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 โดยการปฏิบัติภารกิจของส่วนราชการต้องเป็นไปโดยซื่อสัตย์สุจริต สามารถตรวจสอบได้ โปร่งใส มีกลไกตรวจสอบ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

2.2.1 ความหมายขององค์กรที่มีความเข้มแข็ง

คำว่า “องค์กรที่มีความเข้มแข็ง” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน แต่ความหมายที่ชัดเจนและได้เสนอในที่นี้คือ ความหมายที่ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ให้ไว้โดยให้ความหมายว่า องค์กรที่มีความเข้มแข็ง หมายถึง องค์กรที่มีความสามารถบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่องและสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาอื่นๆ

รวมทั้งสามารถเผชิญกับวิกฤติต่างๆ ได้อย่างดี (สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540 อ้างถึงใน สมเกียรติ มุลสุวรรณ, 2541 : 26))

2.2.2 ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

สมเกียรติ มุลสุวรรณ (2541 : 26-29) ได้อ้างถึงผลการศึกษาของสถาบันวิจัยและพัฒนาว่า องค์กรชาวบ้านหรือองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งต้องมีปัจจัยหรือองค์ประกอบที่เป็นตัวชี้วัด ดังนี้

2.2.2.1 การมีอุดมการณ์ร่วมกัน หมายถึง การมีทัศนคติต่อโลกต่อสังคมต่อชุมชนร่วมกัน มีความเข้าใจตรงกัน อุดมการณ์ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะยึดเหนี่ยวทิศทางของการรวมกลุ่มกันเอาไว้ ยิ่งถ้าสามารถกำหนดเป้าหมายระยะยาวหรือวิสัยทัศน์ (Vision) ได้ยิ่งทำให้องค์กรชาวบ้านนั้นๆ มีอุดมการณ์ในการรวมตัวกันได้ดียิ่งขึ้น

2.2.2.2 การมีเป้าหมายวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น การมีเป้าหมายเพื่อให้หลุดพ้นจากความยากจน การมีเป้าหมายเพื่อสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง เป็นต้น

2.2.2.3 การมีผลประโยชน์ร่วมกันและการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และอย่างทั่วถึง เป้าหมายและวัตถุประสงค์อาจมีลักษณะนามธรรมมากแต่ผลประโยชน์ร่วมมีลักษณะรูปธรรมที่โดยธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนต้องการ องค์กรชุมชนทั่วไปจึงต้องสร้างข้อมูลให้เกิดการรับรู้ทั่วไปว่าผลประโยชน์ของการรวมตัวเป็นองค์กรคืออะไร

2.2.2.4 มีผู้นำที่มีความสามารถ เป็นที่ยอมรับทั้งทางด้านความคิด การพูด การกระทำ การเป็นแบบอย่างที่ดีทางด้านศีลธรรม และการประกอบอาชีพ รวมทั้งความสามารถในการประสานทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน สำหรับสมาชิกและชาวบ้านทั่วไปจะต้องร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ขององค์กร

2.2.2.5 การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ถือเป็นเรื่องชี้ขาดความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน โดยเฉพาะทุกกิจกรรมที่มีเรื่องเงิน คน เข้าไปเกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องอาศัยการจัดการซึ่งมีประสิทธิภาพซึ่งประกอบด้วย การตัดสินใจร่วมกัน การกำหนดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน มีสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ มีการคิดร่วมกัน มีการสื่อสารที่ดีระหว่างผู้นำกับสมาชิก ตลอดจนมีการควบคุมตรวจสอบการทำงานกันด้วยความโปร่งใสอย่างสม่ำเสมอ

2.2.2.6 มีกิจกรรมการเรียนรู้ฝึกฝนและปฏิบัติงานจริง โดยทั่วไปกิจกรรมทางการเมืองและกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ เหล่านี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำสมาชิกชาวบ้านให้ทำงานร่วมกัน และเป็นกิจกรรมที่ต้องการความต่อเนื่องเพื่อแก้ปัญหาหรือช่วยเสริมสร้างชีวิตชาวบ้านให้มีคุณภาพที่ดี

2.2.2.7 มีงบประมาณ เพื่อที่จะสามารถดำเนินงานไปด้วยดี จำเป็นต้องมีการ

ระดมทุนทั้งภายในและภายนอกเพื่อทำกิจกรรมได้ ความคุ้นเคยจากการถูกพัฒนาจากคนภายนอก โดยรัฐและเอกชนทำให้ชาวบ้านมีกรอบประมาณจากภายนอกจึงจะช่วยกันทำงานและพัฒนา แต่ในทางความเป็นจริงที่ดีแล้วควรมีการระดมทุนจากภายในชุมชนก่อน เมื่อขาดการช่วยเหลือจึงค่อยแสวงหางบประมาณจากภายนอก

2.2.3 แนวทางการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

สมพันธ์ เตะอธิก และคณะ (2540 อ้างถึงใน สมเกียรติ มูลสุวรรณ, 2541 : 28-29) ได้เสนอแนวทางพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ดังนี้ คือ การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านโดยภาครัฐและเอกชน มีจุดเน้นที่สิทธิและอำนาจขององค์กรชาวบ้านในการจัดการปัญหาต่างๆ โดยมีจุดสำคัญ 2 ประการ คือ

2.2.3.1 นโยบายภาครัฐและกฎหมาย จะต้องให้สิทธิและอำนาจแก่องค์กรชาวบ้านมากขึ้น ทั้งในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการศึกษาชุมชน การจัดเก็บภาษีท้องถิ่น ฯลฯ ทั้งนี้โดยผ่านองค์กรชาวบ้านมากขึ้นและเปิดโอกาสให้มีสิทธิและอำนาจ แบบมีกฎหมายระเบียบรองรับให้มีการจดทะเบียนอย่างเป็นทางการแบบง่ายๆ เหมือนระบบธุรกิจเอกชน ทั้งนี้โดยไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐ กฎ ระเบียบ และขั้นตอนต่างๆ เข้าไปยุ่งเกี่ยวมากนัก แต่มีระบบการสนับสนุนงบประมาณ วิชาการ (การอบรมสัมมนา การให้ข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้กฎหมายต่างๆ แก่องค์กรชาวบ้าน) การพัฒนาคุณสมบัติสาธารณะต่างๆ ให้แก่องค์กรชาวบ้านและการเสนอทางเลือกสำหรับการแก้ปัญหาชีวิตของตนเอง ครอบครัว กลุ่ม/องค์กรชุมชน

2.2.3.2 การกำหนดแผนงานงบประมาณโครงการจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนต่างๆ ในลักษณะการดำเนินงาน โดยภาครัฐและเอกชนต่างๆ ในลักษณะการดำเนินงาน โดยภาครัฐและเอกชนไปปฏิบัติงานกับองค์กรชาวบ้านสมควรเปลี่ยนมาเป็นการวางแผนงบประมาณและโครงการ โดยองค์กรชาวบ้านร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน ให้ผู้นำชาวบ้านมีสิทธิและอำนาจในการดูแลงบประมาณการดำเนินงานและการติดตามผลเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน

2.2.4 การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านที่ริเริ่มขึ้นใหม่ สำหรับการทำงานกับองค์กรชาวบ้านในพื้นที่ การทำงานใหม่ มีแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็ง ประกอบด้วย

2.2.4.1 การศึกษาเรียนรู้ปัญหาชาวบ้านแบบมีส่วนร่วม

2.2.4.2 การเรียนรู้และคิดค้นกิจกรรมแก้ปัญหา

2.2.4.3 การวางแผนกิจกรรมแก้ปัญหา

2.2.4.4 การรวมกลุ่มปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งทางด้านความคิดเทคนิคต่างๆ ตลอดจนช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

2.2.4.5 การติดตามแก้ปัญหาและพัฒนาองค์กร ให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

เจ้าหน้าที่จากภายนอกและผู้นำชาวบ้านต้องทำการติดตามสมาชิกขององค์กรอย่างสม่ำเสมอเพื่อช่วยเหลือและพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น

2.2.5 การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรที่มีอยู่แล้วและกำลังดำเนินกิจกรรมพัฒนาอยู่ในปัจจุบันมีแนวทางเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งดังต่อไปนี้

2.2.5.1 การพัฒนาองค์กรผู้นำชาวบ้าน ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กรชาวบ้าน คือ ผู้นำที่ดี มีความรู้ กล้าตัดสินใจ เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน มีเงินทุน มีการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน มีการบริหารจัดการภายในองค์กรที่ดีมีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ผู้นำคนหนึ่งๆ อาจมีคุณลักษณะในการเป็นผู้นำได้หลายอย่าง การจะช่วยสร้างองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็งขึ้นมาได้ ต้องมีการจำแนกแยกแยะความรู้ ความสามารถของผู้นำและเสริมสร้างในจุดที่ผู้นำมีอยู่แล้วให้เข้มแข็งขึ้นหรือจะเพิ่มทักษะความสามารถในด้านอื่นๆ เพิ่มเติมขึ้นมาได้ โดยทั่วไปการพัฒนาผู้นำมักจะทำกันแบบรวมๆ ไม่มีแบบแผนและแนวทางที่ชัดเจนรวมทั้งไม่มีการให้ความสำคัญกับการพัฒนารายบุคคล ผลจึงปรากฏว่าองค์กรชาวบ้านอ่อนแอและ เมื่อผู้นำหลักที่มีอายุมากขึ้นหรือหมดแรงเสียสละก็มักขาดการสืบทอด กลายเป็นภาวะขาดแคลนผู้นำไปโดยปริยาย องค์กรชาวบ้านก็ถล่มลง การที่จะแก้ปัญหานี้ได้และสร้างความเข้มแข็งขององค์กรต้องมีผู้นำหลายประเภท หลายบทบาทช่วยกันทำ และเสริมสร้างผู้นำใหม่สืบทอดบทบาทผู้นำองค์กรต่อไป ที่สำคัญต้องคิดเสมอว่าองค์กรชาวบ้านมีผู้นำหลายคนหลายบทบาท ไม่ใช่คนเดียวมีบทบาททุกอย่าง

2.2.5.2 การเพิ่มความรู้ ประสบการณ์ แนวคิด กระบวนการแก้ปัญหาการวางแผนจากชาวบ้าน การทำงานเป็นทีม การสังเคราะห์ การบริหารจัดการ การถ่ายทอดความคิดสู่ประชาชน

2.2.5.3 เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกที่เข้าไปทำงานกับองค์กรชาวบ้านที่มีอยู่และดำเนินกิจกรรมอยู่ ควรนำองค์กรชาวบ้านเป็นตัวชี้วัดในการทบทวนและปรับตัวขององค์กรชาวบ้าน ซึ่งจะทำได้อุดมการณ์ร่วม เป้าหมาย วัตถุประสงค์การพัฒนาผู้นำ การสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิก การทำกิจกรรมตรงกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ที่มากขึ้นนั้นจะทำให้องค์กรชาวบ้านเข้มแข็งมากขึ้น

จากการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน สรุปได้ว่าองค์กรที่มีความเข้มแข็งนั้น ควรเป็นองค์กรที่มีความสามารถในการบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่องและพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้น ได้เรื่อยๆ

องค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ควรมีองค์ประกอบดังนี้

- (1) การมีอุดมการณ์ร่วมกัน
- (2) การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน

- (3) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน
- (4) มีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับ
- (5) การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ
- (6) มีกิจกรรมการเรียนรู้
- (7) มีงบประมาณ

การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน มีจุดสำคัญ 2 ประการ

- (1) นโยบายของรัฐและกฎหมาย จะต้องให้สิทธิและอำนาจแก่องค์กรชุมชน
- (2) การกำหนดแผนงานงบประมาณและโครงการโดยองค์กรชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนเพื่อเป็นทางเลือกในการพิจารณาตัดสินใจ

2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

อนุชาติ พวงสาดี และอรทัย อาจอ่ำ (2541 : 236-237, อ้างถึงใน ชิริยุทธ เศียรอุ่น, 2545 : 10) ได้กล่าวไว้ว่าการพัฒนาใดๆ ก็ตามจะสำเร็จได้ด้วยดี นอกจากอาศัยหลักการที่ถูกต้องและเหมาะสมแล้ว การพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมก็เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนานั้นๆ การพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมนี้ หากจะให้ประสบความสำเร็จอย่างแท้จริงต้องอาศัยความร่วมมือและสนับสนุนทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน โดยเฉพาะความร่วมมือของประชาชนเอง นั่นคือองค์กรชุมชนหรือองค์กรประชาชน นับว่าเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการพัฒนากระบวนการพัฒนา ประสบการณ์ของนานาประเทศชี้ให้เห็นว่า องค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือในการขยายฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ดังนั้น การพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีบทบาทที่สำคัญมากขึ้น นับเป็นกุญแจที่จะช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมในทุกๆ ด้าน

เกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วม นั้น มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

สมยศ นาวิการ (2514 : 1) กล่าวว่า การที่บุคคลต่างๆ เข้าไปมีส่วนร่วมในองค์กรนั้น ก็เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการของส่วนบุคคลของพวกเขา องค์กรดังกล่าวจะช่วยให้พวกเขาประสบความสำเร็จตามเป้าหมายส่วนบุคคลได้ โดยที่พวกเขาเหล่านั้นไม่อาจประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการได้โดยลำพัง

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 25) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมการปฏิบัติการรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัว

ประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาชนบทเพื่อแก้ไข ปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้นผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้อง ยอมรับในปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่า “มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันอย่างเป็น สุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรม ของชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับความบริสุทธิ์ว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและ การชี้แนะที่ถูกต้อง”

ไพรัตน์ เจริญมิตร (2537 : 36) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็น ขบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งใน รูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วน ร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และ นโยบายพัฒนาที่กำหนดให้

อดิน รพีพัฒน์ (2527 : 320, อ้างถึงใน อรุณี ไชยพรรณนา, 2547 : 25) ได้ให้ ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้ ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่ทำทุกอย่าง ไม่ใช่เรากำหนดไปว่าให้ประชาชนเข้ามามีส่วน ร่วมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนคิดขึ้นมา

กรรณิการ์ ขมดี (อ้างถึงใน ชีรยุทธ เศียรอุ้น, 2545 : 12) ได้กล่าวถึงความหมาย ของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้.

- (1) การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในบางสิ่งบางอย่าง รวมถึงการ รับผิดชอบด้วย
- (2) การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปะทะสังสรรค์ทางสังคมบุคคลหรือ กลุ่ม
- (3) การมีส่วนร่วม หมายถึง ผลจากการเห็นพ้องต้องกัน ในเรื่องความต้องการ และทิศทางของการเปลี่ยนแปลง ความคิดเห็นพ้องต้องกันนี้จะต้องมีมากพอจนเกิดความคิดริเริ่ม โครงการ และปฏิบัติการ รวมทั้งเป็นการปฏิบัติการหรือการกระทำในนามกลุ่มที่ต้องกระทำผ่าน องค์กร ดังนั้น องค์กรจึงเป็นตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ

ไตรรัตน์ ไควสุรัตน์ (อ้างถึงใน เกรียง กัลป์ตินันท์, 2543 : 13) ได้ให้ความหมาย ของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนที่มีความเห็นพ้อง ต้องกัน เข้ามาช่วยรับผิดชอบในการวางแผน การตัดสินใจ การสนับสนุนการลงมือปฏิบัติตามแผน และการประเมินผลโดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์กรเพื่อให้บรรลุความเปลี่ยนแปลงต้องการได้

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น พอที่จะสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆด้วยความสมัครใจและ เต็มใจในการแสดงความรู้สึกลึกถึง ความต้องการ รวมทั้งประสานสิ่งเหล่านี้ในการวางแผน และการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกันตลอดจนได้รับประโยชน์จากการดำเนินการกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งประชาชนในชุมชนสามารถที่จะรวมตัวกันเองในการแสวงหาแนวทางในการสนองตอบความต้องการ ด้วยการวางแผนการบริหารและการจัดการในการปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ของตนเอง และท้องถิ่นให้ดีขึ้น

2.3.2 หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเป็นความร่วมมือของบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นตรงกันและเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และเมื่อมีส่วนร่วมเป็นขบวนการที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาแล้ว กิจกรรมสำคัญที่จะต้องดำเนินการต่อไปก็คือการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริง ซึ่ง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 188) ได้กล่าวถึงหลักการการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สำคัญ ไว้ดังนี้

- (1) การมีส่วนร่วมเป็นวิธีการที่จะได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นความต้องการและ เจตคติของประชาชน
 - (2) การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการคิดค้นปัญหาและวางแผนย่อมจะทำให้ประชาชนยอมรับแผนงานหรือโครงการพัฒนานั้นๆ
 - (3) การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการสร้างประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน
- หมายถึงการที่ประชาชนมีโอกาสในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จะเป็นการช่วยให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้และมีทักษะในการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะรู้จักวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของโครงการหรือวิธีการต่างๆ สามารถตัดสินใจที่จะยอมรับ/ปฏิเสธในแผนงานหรือโครงการนั้นๆ อันเป็นการพัฒนาที่ตรงตามความต้องการของประชาชนหรือชุมชนอย่างแท้จริง

บัณฑาร อ่อนคำ (2521 : 12) ได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากผู้นำเป็นผู้ที่จะโน้มน้าวหรือดึงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยกัน ดังนั้นการจะพิจารณาว่าผู้นำท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดในการดึงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยกัน วิธีหนึ่งก็คือการมองดูที่ข้อจำกัดของผู้นำท้องถิ่นเท่าที่มีอยู่แล้ว หากทางทำลาย

ข้อจำกัดเหล่านี้เป็นข้อจำกัดที่ถือว่าไม่เอื้ออำนวยต่อการที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งข้อจำกัดนี้ ได้แก่

(1) ข้อจำกัดด้านโครงสร้าง ปัจจุบันผู้นำท้องถิ่นเกือบทั้งหมดเป็นผลผลิตของสถาบันที่สร้างขึ้นมาจากภายนอก สถาบันต่างๆ เหล่านี้มักจะตอบสนองความต้องการและผลประโยชน์ภายนอกมิใช่ความต้องการหรือผลประโยชน์ของคนส่วนมากในชนบท เพราะผู้นำที่เป็นผลผลิตของสถาบันจากภายนอกแบบนี้ ย่อมเป็นผู้ไม่สามารถดึงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมได้ เพราะประชาชนถือว่าผู้นำท้องถิ่นมิได้เป็นผู้นำของตนเองอย่างแท้จริงแต่เป็นผู้แทนผลประโยชน์ภายนอกเท่านั้น

(2) ข้อจำกัดด้านความสามารถ ผู้นำมีความสามารถบางประการ เพื่อดึงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท ความสามารถดังกล่าวไม่สามารถเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ดังนั้นผู้นำท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมในด้านความเป็นผู้นำเพื่อเพิ่มพูนความสามารถ

(3) ข้อจำกัดด้านคุณสมบัติส่วนตัว ผู้จะเป็นผู้นำท้องถิ่นจำเป็นต้องมีคุณสมบัติของผู้นำ จึงจะทำให้มีบทบาทในการดึงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้นำท้องถิ่นควรมีคุณสมบัติอย่างน้อย 3 ประการ คือ

(3.1) เป็นผู้เสียสละ (Self-Sacrifice)

(3.2) เป็นผู้มีความจริงใจ (Sincerity)

(3.3) เป็นผู้มีความอดทน (Patience)

2.3.3 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 188 - 189) กล่าวว่า การดำเนินงานตามหลักการของการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการพัฒนา ในขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมของประชาชนย่อมแตกต่างกันออกไปตามขอบเขตของงานหรือกิจกรรมนั้นๆ ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม การเมือง การปกครอง การศึกษา ประเพณีวัฒนธรรมของคนในชุมชน ฯลฯ ดังนั้น การส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสามารถแบ่งได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

(1) การมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) เป็นการมีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรที่จัดตั้งของประชาชนเอง เช่น การรวมกลุ่มของเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

(2) การมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) เป็นการมีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชนเอง เช่น กรรมการหมู่บ้าน กรรมการกลุ่มหรือชุมชน เป็นต้น

(3) การมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาส (Open Participation) เป็นการมีส่วนร่วมโดย

ผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่ได้รับเชิญชวน หรือการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อใดก็ได้

ปาริชาติ โชติยะ (2539 : 11 - 13) ได้สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนออกเป็น 5 รูปแบบดังนี้

(1) การรับรู้ข่าวสาร

การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ ประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบหรือบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ และผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนจะมีการตัดสินใจดำเนินการโครงการ

(2) การปรึกษาหารือ

เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม โดยหลักการของการจัดให้มีการหารือจะต้องมีการดำเนินการก่อนที่จะมีการเสนอผลการศึกษา/วิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมการปรึกษาหารือยังเป็นช่องทางหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังผู้ที่ได้รับผลกระทบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการมากขึ้นและหารือเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบ

(3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น

เป็นรูปแบบที่พบเห็นได้บ่อย มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือผู้ที่ได้รับผลกระทบ ผู้ที่อาจได้รับผลกระทบหากมีการดำเนินการโครงการ หน่วยงานเจ้าของโครงการ และผู้มีอำนาจตัดสินใจได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจและหาเหตุผลที่จะดำเนินการโครงการหรือไม่ดำเนินโครงการในพื้นที่นั้นๆ การประชุมรับฟังความคิดเห็นอาจมีการดำเนินการได้หลายรูปแบบ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและประเด็นที่ต้องการหารือกัน รูปแบบที่พบเห็นได้บ่อยในประเทศไทย ได้แก่

(3.1) การประชุมในระดับชุมชน

การจัดประชุมในลักษณะนี้จะต้องจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการโดยเจ้าของโครงการจะส่งตัวแทนเข้าร่วมเพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ซึ่งหลังจากนั้นก็จะเป็นเรื่องของการซักถามของผู้เข้าร่วมในประเด็นปัญหาข้อสงสัยต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามการประชุมในระดับชุมชนนี้อาจจัดเป็นเฉพาะจุดในระดับชุมชนย่อย ซึ่งในโครงการอาจมีชุมชนย่อยที่ได้รับผลกระทบหลายชุมชน ดังนั้น จึงเป็นไปได้ที่มีการจัดประชุม รับฟังความคิดเห็นที่กว้างขวางขึ้นรวมหลายๆชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

(3.2) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ

บางโครงการอาจมีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จึงจำเป็นต้องมีการจัดประชุมเชิงเทคนิควิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกช่วยอธิบายซักถามและให้ความเห็นซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่การประชุมและสาธารณชนอีกทางหนึ่ง การประชุมจึงอาจจัดในที่สาธารณะทั่วไป ผู้เชี่ยวชาญทั้งของโครงการและภาครัฐก็จะเข้าร่วมในการหารือผลการประชุมต้องนำเสนอต่อสาธารณะและผู้เข้ารับการประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

(3.3) การประชุมประชาพิจารณ์

การประชุมในลักษณะนี้ จะมีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจนมากขึ้น และเป็นเวทีในการเสนอข้อมูลจาก 2 ฝ่าย คือ เจ้าของโครงการและ ผู้รับผลกระทบ การประชุมจะต้องเปิดกว้างและเจ้าของโครงการจะต้องเปิดเผยข้อมูลอย่างไม่มีการปิดบัง การประชุมและคณะกรรมการจัดตั้งการประชุมจะต้องมีองค์ประกอบผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับกันได้ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจนและแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกันซึ่งอาจมาจากการร่วมมือกันกำหนดขึ้น ทั้งนี้รูปแบบการประชุมนั้นควรเป็นในลักษณะไม่เป็นทางการมากนักและไม่เกี่ยวข้อง กับนักกฎหมายที่จะต้องมีการชี้ขาดเหมือนการตัดสินใจในทางกฎหมาย การประชุมจึงอาจจัดในเวลาหลายวันและไม่จำเป็นต้องจัดเพียงครั้งเดียวและสถานที่เดียวตลอดไป สามารถเปลี่ยนไปตามพื้นที่ที่โครงการได้ตามความเหมาะสม

(4) การร่วมในการตัดสินใจ

ถือได้ว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในทางปฏิบัติที่จะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะดำเนินการได้ง่ายๆ อย่างแน่นอนอาจดำเนินการให้ประชาชนได้รับผลกระทบเลือกตัวแทนของตนเข้าไปนั่งยังคณะกรรมการคณะใดคณะหนึ่ง ซึ่งอาจมีอำนาจในการตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้นๆ เช่นอาจเป็นสภาที่ปรึกษา (Advisory Council) หรืออาจเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา (Consultative Committee) รวมทั้งการได้รับคัดเลือกในฐานะที่เป็นตัวแทนขององค์กรที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ สำหรับประชาชนจะมีบทบาทชี้นำในการตัดสินใจเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการพิเศษนั้นๆ ว่าจะมีการวางน้ำหนักของประชาชนไว้เพียงใด

(5) การใช้กลไกทางกฎหมาย

อาจไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในเชิงการป้องกันแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องสิทธิของคนอื่นเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรมซึ่งมักใช้เมื่อหมดช่องทางอื่นในการต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของตนเองคิดว่าควรจะได้รับหรือเพื่อพิทักษ์สิทธิโดยอาศัยมาตรการทางกฎหมาย การใช้วิธีนี้ย่อมจะทำให้เกิดความขัดเคืองต่อการ

ดำเนินการโครงการซึ่งประชาชนบางครั้งก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะดำเนินการฟ้องร้องเพราะนอกจะเสียเวลาแล้วยังต้องมีการค่าไช่จ่าย รวมทั้งมีการแสวงหาข้อมูล นอกเหนือจากการพึ่งพิงทางกฎหมายแล้วประชาชนอาจดำเนินการในรูปแบบกึ่งกฎหมาย ซึ่งหมายถึงว่าหากประเทศนั้นมีกลไกการรับรู้เรื่องราวร้องทุกข์ในระดับที่อาจตัดสินใจพิพาทได้เปิดเสรีที่รัฐบาลอาจตั้งขึ้นชั่วคราวหรือถาวร และเป็นหลักที่ยอมรับกันของทุกฝ่าย ประชาชนจึงอาจทำข้อเรียกร้องโดยตรงไปยังคณะกรรมการที่ว่ามีได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน สามารถกระทำได้โดยการให้มีส่วนร่วมส่วนได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การเข้าร่วมประชุมรับฟังความคิดเห็น การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมในทางใช้กลไกทางกฎหมาย ทั้งนี้การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้นควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ทำให้เขามีส่วนได้รับรู้และมีส่วนได้ส่วนเสียในผลของการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้เขาเกิดความตระหนักในคุณค่าของผลงานพัฒนาอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2.3.4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

อกิน รพีพัฒน์ (2527 : 78-79) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงนั้นคือ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม ซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอน ได้ดังนี้

(1) การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เป็นขั้นตอนการค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา เพื่อการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขก่อนหรือหลังตามลำดับ ดังนั้น การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด

(2) การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เมื่อมีการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและสรุปปัญหาที่ต้องแก้ไขเป็นลำดับแล้วขั้นตอนต่อไปอีกก็คือ การวิเคราะห์และแยกแยะสาเหตุของปัญหาเพื่อกำหนดแนวทางในการแก้ไข

(3) การเลือกวิธีและการวางแผนแก้ไขปัญหา ในการแก้ไขปัญหแต่ละปัญหาอาจมีวิธีการหลากหลายมากกว่า 1 วิธี แต่ละวิธีอาจมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันควรให้ชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจว่าเลือกวิธีใดที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน และวางแผนในการแก้ไขปัญหาคด้วยตนเอง

(4) การปฏิบัติในการแก้ไขปัญหบางครั้งแม้ว่าชาวบ้านมีฐานะยากจนและขาดแคลนทุนทรัพย์แต่ชาวบ้านก็ยังมีทรัพยากรอื่นที่สามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติงานได้ เช่น แรงคนงาน เครื่องมือ หรือวัสดุอุปกรณ์บางอย่าง เป็นต้น การที่ชาวบ้านมีบทบาทในหน้าที่อย่างใดอย่าง

หนึ่ง ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของและเรียนรู้การทำงานซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด

(5) การติดตามและประเมินผล เป็นการรวบรวมข้อมูลต่างๆ จากผลการดำเนินงานเกี่ยวกับกิจกรรมนั้นๆ แนวทางการปฏิบัติงานการใช้ทรัพยากรตลอดจนการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานหาแนวทางแก้ไขได้ทันที่ เพื่อลดความสูญเสียจากการใช้ทรัพยากรและช่วยให้โครงการบรรลุผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพฉะนั้น การติดตามและประเมินผลจึงเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญยิ่งเช่นกัน

นอกจากนี้การพัฒนาใดๆ ก็ตามประชาชนควรมีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ในทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงการประเมินผล เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ทำให้เขามีส่วนรับรู้ และมีส่วนได้ส่วนเสียในผลของการดำเนินงานทำให้เขาเกิดความตระหนักในคุณค่าของผลงานพัฒนา การให้ประชาชนมีส่วนร่วมมีข้อดีหลายประการดังนี้

(1) ช่วยให้โครงการมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและถาวร เพราะเกิดจากความคิดริเริ่ม และการตัดสินใจของประชาชนเอง

(2) ประหยัดงบประมาณ ทั้งนี้เนื่องจาก ประชาชนได้ร่วมกันสละทั้งกำลังกาย เวลา และวัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่น เนื่องจากเขาเห็นว่าผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาย่อมเกิดประโยชน์แก่ตนเอง และชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

(3) เป็นการฝึกความคิดริเริ่ม การช่วยตนเอง การตัดสินใจ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อประโยชน์ของชุมชน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาตนเองในที่สุด

ไพรัตน์ เจริญมิตร (2527 : 36 – 38) ได้อธิบายถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมขอประชาชนว่า ในกระบวนการพัฒนาทั้งหลายจะต้องให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา 8 ประการดังนี้

(1) ขั้นร่วมศึกษา ค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น และความต้องการของชุมชน

(2) ขั้นร่วมสร้างรูปแบบ ค้นหาวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน สร้างสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

(3) ขั้นร่วมกำหนดหรือเสนอ โขบาย วางแผนงาน โครงการ และกิจกรรม

(4) ขั้นร่วมตัดสินใจ เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด

(5) ขั้นร่วมปรับปรุง เสนอแนะระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

(6) ขึ้นร่วมช่วยเหลือสนับสนุน ด้านการเงิน หรือลงทุนในกิจกรรมโครงการ ของชุมชนตามขีดความสามารถ และศักยภาพของตัวเอง

(7) ขึ้นร่วมปฏิบัติตามนโยบายและแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่วางไว้ให้ บรรลุผลตามเป้าหมายบังเกิดผลดีแก่ชุมชน

(8) ขึ้นร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล รวมทั้งร่วมทำนุบำรุงรักษาโครงการ หรือกิจกรรมที่ทั้งเอกชนและรัฐบาลได้จัดทำขึ้น ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

Lee J. Kally (อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2547 :

16) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมต่างๆ ไว้ 5 ประการคือ

- (1) มีส่วนร่วมโดยการเป็นสมาชิกของกลุ่ม
- (2) มีส่วนร่วมโดยเป็นผู้เข้าประชุมกลุ่ม
- (3) มีส่วนร่วมโดยเป็นผู้สนับสนุนเงินให้แก่กลุ่ม
- (4) มีส่วนร่วมโดยเป็นกรรมการบริหารกลุ่ม
- (5) มีส่วนร่วมโดยเป็นประธาน หรือผู้นำกลุ่ม

จากแนวความคิดดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการ เปิดโอกาสให้ชุมชน ประชาชนทั่วไป หรือสาธารณชนได้มีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อ ตนเองต่อที่อยู่อาศัยต่อกลุ่มต่อสังคมและต่องานอาชีพ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้โดยตรงจากกิจกรรมที่ ปฏิบัติ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถและความชำนาญมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการมีส่วนร่วมของ ประชาชนจะทำให้เกิดการรวมพลังในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน ในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ท้องถิ่นของตนเอง เป็นการเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานในภาพรวมของประเทศที่ให้ประชาชนมี ส่วนร่วมและเป็นผู้ปรับเปลี่ยนยุคสมัยและภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในสังคมโลก ซึ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้นประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการของแต่ละ ขั้นตอน ได้ตั้งแต่ขั้นตอนการร่วมศึกษา ร่วมกำหนดกิจกรรม ร่วมตัดสินใจ ร่วมปรับปรุงเสนอแนะ ร่วมช่วยเหลือสนับสนุน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผล ตลอดจนร่วมทำนุบำรุงรักษาโครงการ หรือกิจกรรมนั้นๆ

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้นำในการพัฒนาให้กลุ่ม/ชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้

บงกชกาญจน์ ทวคณา (2549 : 36) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องการประเมินแบบมีส่วนร่วมด้านวิสาหกิจชุมชน ศึกษากรณีกลุ่มอาชีพผลิตลวดหนามด้วยมือบ้านปอการ หมู่ที่ 7 ตำบลปอการ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ดพบว่าปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือผู้นำชุมชน(กำนัน)เป็นประธานกลุ่มทำลวดหนามมีภาวะความเป็นผู้นำสูง มีความรู้ความสามารถ ได้แก่ นายฉลอง นครไพร มีการบริหารจัดการที่ดี มีการประสานงานกับองค์กรอื่น เป็นคนที่มีความคิดริเริ่ม ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นวิทยากรสอนการทำลวดหนามด้วยมือโดยหน่วยงานที่แต่งตั้งคือศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดร้อยเอ็ด

ปิยะศักดิ์ ไชยพรรณ (2548 : 49) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การดำเนินงานศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน (ศอช.) ตำบลไผ่ อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน (ศอช.) ตำบลไผ่ อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ คือ ผู้นำชุมชน ได้แก่ นายสมศรี บุญราชเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีการบริหารจัดการที่ดี มีการประสานงานที่ดี มีความเสียสละและอุทิศเวลาต่อการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายของศูนย์ประสานองค์กรชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

สงการต์ มิงาม (2548 : 34) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างภาวะผู้นำคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านโคกเจริญ หมู่ที่ 8, 15 ตำบลจันทุม อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านโคกเจริญ คือ ภาวะของผู้นำ ซึ่งได้แก่ นายทองคำ แจ่มใส เป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 15 และเป็นประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านโคกเจริญ ซึ่งนายทองคำเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจกระบวนการและวิธีพัฒนาชุมชน มีบุคลิกที่น่าเชื่อถือ มีความสามารถในการบริหารจัดการ เป็นประธานชาวบ้าน มีความเสียสละ มีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มในการมีส่วนร่วมจนทำให้กลุ่มเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์บ้านโคกเจริญเป็นก้าวแรกของการดำเนินเศรษฐกิจพอเพียงแบบพึ่งตนเอง

เยาวมาลย์ เศรษฐา (2548 : 36) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการดำเนินงานกลุ่มทำข้าวเม่าบ้านสว่างธรรมวิเศษ หมู่ที่ 7 ตำบลน้ำอ้อม อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าผู้นำกลุ่ม คือนางแสงจันทร์ พิรุณเป็นประธานกลุ่มทำข้าวเม่าเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีความเสียสละ อุทิศตนทำงานให้กับส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้นำสามารถประสานงานกับหน่วยงานภายนอกได้เป็นอย่างดี มีความคิดริเริ่มในการผลิตบรรจุภัณฑ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายจนได้รางวัลผลงานดีเด่น 2 ปีซ้อน จนทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จมีความเข้มแข็ง

หุจฺจติ บุคเนตร (2548 : 24) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการดำเนินงานกลุ่มอาชีพการผลิตรูปหอมพรมพิมาน หมู่ที่ 5 ตำบลคงแดง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าปัจจัยที่ทำให้กลุ่มอาชีพการผลิตรูปหอมเข้มแข็งเพราะผู้นำกลุ่มคือ นายประเสริฐ ชวดศรี ประธานกลุ่มเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ มีการบริหารจัดการที่ดี มีการประสานงานกับองค์กรภายนอก บุคลิกส่วนตัวเป็นคนที่มีชื่อเสียงมีความซื่อสัตย์ จึงทำให้กลุ่มผลิตรูปหอมมีความเข้มแข็ง

วิรัช เสาทอง (2548 : 42) ได้ทำการวิจัยเรื่องการดำเนินงานกลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านหนองหัวลิง หมู่ที่ 2 ตำบลม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มทอผ้าคือ มีผู้นำที่เข้มแข็งซึ่งได้แก่ นายทองแดง นิยมชาติ เป็นผู้ที่สืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในการทอผ้าที่เคยมีมาแต่เดิม โดยดัดแปลงมาเป็นผ้าที่นิยมของตลาด ซึ่งได้แก่ลายกาบบัว ซึ่งผู้นำกลุ่มเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการทอผ้ามาก่อน มีการบริหารจัดการกลุ่มที่ดี มีการประสานงานกับองค์กรอื่น ประกอบกับมีบุคลิกส่วนตัวที่เป็นคนซื่อสัตย์มีความซื่อสัตย์ มีความคิดริเริ่มทอผ้าลายใหม่ที่เป็นที่นิยมของตลาดจนได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 ของจังหวัดอุบลราชธานี ประจำปี 2545 ในการประกวดผ้าไหมงานกาชาดประจำปีทำให้กลุ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

ศิริลักษณ์ สุวรรณพงษ์ (2548 : 45) ได้ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนคุ้มวัดหนองบัวตองงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานีพบว่า ปัจจัยที่มีผลทำให้ชุมชนร่วมมือในการแกะสลักเทียนเข้าพรรษาจนได้รับรางวัลชนะเลิศหลายครั้ง เป็นเพราะผู้นำ ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาสวัดหนองบัว เป็นผู้ที่มอบหมายสำคัญต่อชุมชนวัดหนองบัวทั้งเป็นผู้นำในงานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาและการแสดงออกถึงความเป็นผู้นำ ท่านเป็นพระสงฆ์ฆราวาสที่มีบุคลิกที่น่าเชื่อถือ มีความรู้ความสามารถในการแกะสลักเทียน มีการบริหารจัดการที่ดี มีการประสานงานกับทุกหน่วยงาน ท่านเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มในการสร้างตลาดในการแกะสลักเทียนใหม่ๆทุกปี มีความโปร่งใสในการใช้จ่ายเงินและมีศิลปะในการทำให้คนอื่นเชื่อและทำตาม

ณัฐธมน ธาตุคำภู (2548 : 41) ได้ทำการวิจัยเรื่องการดำเนินงานกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกก บ้านคงหวาย หมู่ที่ 8 ตำบลเกาะแก้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าปัจจัยที่ทำให้กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกกประสบผลสำเร็จเป็นเพราะผู้นำ คือ นางรัศมี ประเสริฐสังข์ ประธานกลุ่มเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านการตลาด มีการบริหารจัดการที่ดี มีการประสานงานกับองค์กรภายนอกประกอบกับคุณสมบัติส่วนตัวที่เป็นคนมีความซื่อสัตย์ มีความคิดริเริ่มในการออกตลาดใหม่ๆเพราะเคยทอผ้ามาก่อน ทำให้กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกกบ้านคงหวายมีความเข้มแข็ง

สมบัติ สุรเสน (2548 : 38) ได้ทำการวิจัยเรื่องการดำเนินงานกลุ่มแปรรูปอาหารจากหน่อไม้ บ้านคำพอง หมู่ที่ 3 ตำบลคำพอง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ พบว่าปัจจัยที่ทำให้กลุ่ม

ประสบผลสำเร็จคือผู้นำมีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือได้แก่ นายธานี เรืองโรจน์ ประธานกลุ่มเป็นผู้ที่มีการประสานงานกับองค์กรภายนอกได้ดี มีบุคลิกส่วนตัวคือมีความซื่อสัตย์สุจริต นอกจากนั้นยังแสดงตัวเป็นตัวอย่างที่ดีแก่สมาชิกและคนทั่วไปคือ ปลูกต้นไม้เพื่อเอาหน่อไม้มาแปรรูป จากนั้นให้สมาชิกทำตาม จนทำให้กลุ่มแปรรูปอาหารจากหน่อไม้ประสบผลสำเร็จจนกลุ่มเข้มแข็ง

ตารางที่ 2.4 สรุปคุณลักษณะของผู้นำจากงานวิจัยผู้นำกลุ่ม/ชุมชน

ชื่อผู้นำ	บุคลิกภาพ	ความรู้ความสามารถ	การบริหารจัดการ	การประสานงาน	ความซื่อสัตย์สุจริต	ความคิดริเริ่มวิสัยทัศน์	อื่นๆ
นายฉลอง กรองไทร	✓	✓	✓	✓	✓		เป็นผู้บรรยายพิเศษ
นายสมศรี บุญราช		✓	✓	✓			
นายทองคำ แจ่มใส	✓	✓	✓	✓		✓	เป็นปราชญ์ชาวบ้าน
นางแสงจันทร์ ทิรุณ		✓		✓		✓	ผ่านการอบรม
นายประเสริฐ ฮวดศรี	✓		✓	✓	✓		
นางทองแดง นิยมชาติ		✓	✓	✓	✓	✓	เคยทอดผ้ามาก่อน
เจ้าอาวาสวัดหนองบัว	✓	✓	✓	✓		✓	เคยแกะสลักเทียนมาก่อน
นางรัตณี ประเสริฐสังข์		✓	✓	✓	✓	✓	เคยทอดผ้ามาก่อน
นายธานี เรืองโรจน์	✓			✓	✓		ทำเป็นตัวอย่าง

จากงานวิจัยข้างต้นพบว่า ผู้นำกลุ่ม/ชุมชนส่วนใหญ่มีคุณลักษณะ/คุณสมบัติที่สำคัญคือเป็นผู้บริหารที่มีการบริหารจัดการที่ดี เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เป็นผู้ประสานงานกับองค์กรของภาครัฐภาคเอกชนและเครือข่ายต่างๆซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่สุด โดยคุณลักษณะที่สำคัญรองลงไปได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริตและสุจริต ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ บุคลิกภาพน่าเชื่อถือ ศรัทธา นอกจากนั้นยังมีคุณลักษณะอื่นๆ ที่ควรมี เช่น มีความรู้ความชำนาญในสาขาต่างๆ และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่สมาชิก

จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาบทบาทผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาวัดบ้านชาด ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

บทที่ 3

วิธีการศึกษาและเก็บข้อมูล

3.1 วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาและเก็บข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก เป็นข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) ได้แก่ หนังสือ วารสาร บทความ ทัศนคติการทำงาน ของชุมชนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่สอง เป็นข้อมูลจากการศึกษาจากภาคสนาม (Field Study) ซึ่งใช้วิธี การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยเน้นการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key-informant Interview)

3.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ เป็นผู้ที่ได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทผู้นำ เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมปฏิบัติโดยตรงกับผู้นำกลุ่มต่างๆ และเต็มใจที่จะให้ข้อมูลจำนวน 15 คน โดยกระจายไปทั้ง 4 กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย

3.2.1 กลุ่มชาวบ้าน 1 คน เน้นคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับผู้นำ

3.2.2 คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ รวม 7 คน ดังนี้

คณะกรรมการหมู่บ้าน 1 คน

คณะกรรมการป่าชุมชน 1 คน

คณะกรรมการกลุ่มอาชีพ (เน้นกลุ่มอาชีพที่ประสบผลสำเร็จ) 2 คน

คณะกรรมการกองทุน 1 คน

คณะกรรมการกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน 1 คน

คณะกรรมการกลุ่มเยาวชน 1 คน

3.2.3 ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง รวม 5 คน ดังนี้

ครู 1 คน

พระ 1 รูป

นายกองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน

ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน

ปราชญ์ชาวบ้าน 1 คน

3.2.4 ผู้ให้ความร่วมมือที่อยู่นอกชุมชน รวม 2 คน ดังนี้

ศูนย์อำนวยการประสานงานโครงการพัฒนาความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี 1 คน

พัฒนาการอำเภอ 1 คน

3.3 การดำเนินการรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาได้อาศัยบทบาทของนายทหารผู้เคยได้ปฏิบัติงานในโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดอุบลราชธานี โดยบ้านชาดเป็นหมู่บ้านเป้าหมายหนึ่งในโครงการพัฒนาดังกล่าว การเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยการเจาะลึก ใช้เวลาประมาณ 3 เดือน และตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธี เทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) คือรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลต่างกันจากการสัมภาษณ์ที่เจาะลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม รวมทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบ ข้อมูลที่ได้นำมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Reliability) ด้วยวิธีตรวจสอบสามเส้า ด้านข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูลที่เก็บได้ในช่วงเวลา สถานที่และแหล่งบุคคลที่มีบทบาทต่างกัน

3.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลมือสองจากเอกสารรายงานผลการดำเนินงานจากหน่วยงาน บทความ สมุดบันทึกการทำงานของชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูลบริบทพื้นที่ ประวัติหมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาของกิจกรรมการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

3.3.2 การสรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่ม ผู้นำองค์กรชาวบ้าน วัด โรงเรียน คณะกรรมการกลุ่ม องค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตำบลหนามแท่ง โดยกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์ การเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ การเตรียมผู้สัมภาษณ์ การเตรียมอุปกรณ์ในการสัมภาษณ์ การบันทึกเทป การถอดเทป

3.3.3 การสังเกตและการบันทึกผลจากการปฏิบัติงาน การร่วมกิจกรรม การปฏิบัติการขยายผลของผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยการจดบันทึกปรากฏการณ์ สถานการณ์ การแสดงออก การร่วมกิจกรรม การมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

3.4 แนวการสนทนาและการสัมภาษณ์เจาะลึก

การศึกษาบทบาทผู้นำเพื่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนบ้านชาด ได้ใช้แนวทางการสนทนาและสัมภาษณ์เจาะลึกมีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

3.4.1.1 เพศ-อายุ

3.4.1.2 สถานภาพสมรส

3.4.1.3 การศึกษา

3.4.1.4 ศาสนา

3.4.1.5 ภูมิลำเนา

3.4.1.6 อาชีพหลัก-อาชีพเสริม (อาชีพที่ทำรายได้ให้แก่ครอบครัว)

3.4.1.7 รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อปี (ผู้มีรายได้ในบ้าน)

3.4.1.8 บทบาทหน้าที่ในองค์กร (มีตำแหน่งอะไร มีหน้าที่อะไร ดำรงตำแหน่งมานานหรือยัง)

3.4.1.9 การฝึกอบรม/สัมมนา (เคยอบรมสัมมนาที่ไหน เคยไปทัศนศึกษาไหม ได้แนวคิดอะไรเอามาพัฒนาองค์กรตนเองหรือไม่)

3.4.1.10 การทำงานร่วมกับชุมชน (เคยทำงานร่วมกับชุมชนไหม ทำอะไรบ้าง ทำมากี่ปีแล้ว คิดว่าได้ประโยชน์อะไรบ้างจากการทำงาน)

3.4.1.11 แรงจูงใจในการเข้าร่วมทำงาน (สาเหตุที่เข้าร่วม เกิดแรงบันดาลใจอะไร ได้ประโยชน์อะไรจากการทำงาน)

3.4.2 ข้อมูลผู้นำชุมชน/ผู้นำกลุ่ม/ผู้นำกิจกรรมในชุมชน

3.4.2.1 ผู้นำกลุ่ม/กิจกรรม

3.4.2.2 บทบาทหน้าที่

3.4.2.3 กระบวนการการทำงานของผู้นำ

3.4.3 ข้อมูล คุณลักษณะของผู้นำในทัศนะของชุมชน

3.4.3.1 ผู้นำในทัศนะชุมชน

3.4.3.2 ประเภทผู้นำที่มีในชุมชน (ผู้นำทางสังคม ผู้นำทางการเมืองการปกครอง/เศรษฐกิจ ผู้นำทางจิตวิญญาณ/ความเชื่อทางศาสนา)

3.4.3.3 คุณลักษณะของผู้นำ (คุณลักษณะผู้นำทั้ง 3 ประเภทเหมือนกันหรือแตกต่างกันหรือไม่ ผู้นำควรมีคุณลักษณะหรือคุณสมบัติอย่างไร)

3.4.4 ข้อมูลพัฒนาการของผู้นำ

3.4.4.1 ภูมิหลังของผู้นำ (ลักษณะทางสังคม หน้าที่ ภาวะผู้นำ)

3.4.4.2 การเริ่มบทบาทเป็นผู้นำ (จุดเริ่มต้นของการเป็นผู้นำ สถานการณ์ที่ทำให้ต้องมาเป็นผู้นำ การรักษาสถานภาพความเป็นผู้นำให้คงอยู่ตลอดไปทำอย่างไรบ้าง)

3.4.4.3 การพัฒนาตัวเองของผู้นำ (การแสวงหาความรับผิดชอบให้ตนเอง การฝึกอบรมเพิ่มเติม การได้รับมอบหน้าที่สูงขึ้น การศึกษาดูงาน การศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น)

3.4.5 ข้อมูลบทบาทผู้นำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

3.4.5.1 เป็นผู้ริเริ่ม

3.4.5.2 เป็นผู้บริหารจัดการ

3.4.5.3 เป็นผู้ให้การศึกษาอบรม

3.4.5.4 เป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม

3.4.5.5 เป็นผู้ประสานงาน

3.4.5.6 เป็นผู้ติดตามและประเมินผล

3.4.6 ข้อมูลบทบาทของผู้นำในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.4.6.1 สร้างการมีส่วนร่วมในการรับรู้ข่าวสาร

3.4.6.2 มีการปรึกษาหารือ

3.4.6.3 มีการประชุมรับฟังความคิดเห็น

3.4.6.4 มีกระบวนการร่วมในการตัดสินใจ

3.4.7 ปัญหาและอุปสรรค

3.4.7.1 ด้านตัวบุคคล

3.4.7.2 ด้านกระบวนการวิธีการ

3.4.8 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำในอนาคต

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้นำมาจัดระเบียบข้อมูลโดยจำแนกประเภทออกเป็นหมวดหมู่ (Category) ตามวัตถุประสงค์การศึกษาและนำมาวิเคราะห์ควบคู่บริบท (Context)

3.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ประกอบในการวิเคราะห์เพื่อความสมบูรณ์
ชัดเจน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับผู้นำ จำนวน 15 คน รวมทั้งการศึกษาจากเอกสารต่างๆ เช่น ประวัติหมู่บ้าน รายงานผลการสำรวจ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบ้านชาด และตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

แนวทางการสัมภาษณ์ที่วางไว้เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องในเรื่องข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ข้อมูลผู้นำชุมชน/กลุ่ม/กิจกรรม/โครงการในชุมชนที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญยกย่องว่าเป็นผู้นำที่ดีที่สุด ข้อมูลคุณสมบัติผู้นำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ข้อมูลบทบาทผู้นำในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อมูลปัญหาอุปสรรคของการเป็นผู้นำ ตลอดจนข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำในอนาคต สามารถนำเสนอข้อมูลได้ดังนี้

4.1 บริบทชุมชน

บ้านชาด หมู่ที่ 3 ตั้งอยู่ที่ ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี บริเวณที่ตั้งของชุมชนอยู่บนที่ดอนหรือที่ราบลอนคลื่น อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 150 เมตร ล้อมรอบด้วยพื้นที่การเกษตรด้านทิศเหนือ ส่วนพื้นที่ด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือเป็นพื้นที่ป่าไม้ซึ่งมีสภาพเป็นภูเขาสลับพื้นที่ราบสูงต่ำอยู่ห่างจากตำบลหนามแท่ง 3 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอศรีเมืองใหม่ 28 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดอุบลราชธานี 90 กิโลเมตร ขอบเขตของหมู่บ้าน ทิศเหนือติดกับบ้านนาคอ ทิศใต้ ติดกับลำห้วยแะระ ทิศตะวันออกติดกับบ้านนาคอและบ้านสร้างถ่อ ทิศตะวันตกติดกับลำห้วยแะระ และบ้านนาทอย ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนส่วนใหญ่ตั้งรวมกันตามแนวเส้นทางหลวงหมายเลข 2135 บ้านชาดมีพื้นที่หมู่บ้านรวมทั้งสิ้น 6,504 ไร่ พื้นที่ทางการเกษตร 3,000 ไร่ และพื้นที่อยู่อาศัยประมาณ 300 ไร่ ที่สาธารณประโยชน์ 204 ไร่ และมีพื้นที่ป่าชุมชนที่เรียกว่าป่าหลังพงโพด 3,000 ไร่

4.1.1 ประวัติชุมชน

ปี พ.ศ. 2449 นายสะเนตร ซึ่งเป็นพรานล่าสัตว์ พร้อมผู้ติดตามจากบ้านนาโพธิ์กลางเข้ามาล่าสัตว์ในป่าบริเวณบ้านชาดในปัจจุบัน เห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้และสัตว์ป่า รวมทั้งความเหมาะสมของสภาพภูมิประเทศที่เป็นเนินน้ำท่วมไม่ถึง มีดินร่วนซุยอยู่อย่างหนาแน่น

เป็นบริเวณที่เหมาะสมสำหรับการปลูกบ้านเรือนและทำมาหากิน จึงรวบรวมญาติพี่น้องเพื่อนสนิทพากันอพยพตั้งบ้านเรือนอยู่ครั้งแรกประมาณ 5 ครอบครัวเดิมเรียกว่า “บ้านคอนชาด” เนื่องจากมีดินชาดอยู่อย่างหนาแน่นมีนายสะเนตรในฐานะเป็นผู้บุกเบิกและเป็นผู้ที่มีความรู้ในการติดต่อผีป่วนที่ชาวบ้านเรียกชื่อว่า “กวนสะเนตร” หรือ “หมอกวนสะเนตร” ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลคนป่วนตา หรือคอนจุมโฮง ต่อมาปี พ.ศ. 2472 เริ่มมีชาวบ้านอพยพจากบ้านนาโพธิ์กลาง บ้านหนามแท่งและบ้านนาคอ เข้ามาอาศัยเพิ่มมากขึ้นจนมีประชากรประมาณ 30-40 คน ชาวบ้านได้เลือกผู้นำหมู่บ้านได้ นายโล่ แถมวงค์ เป็นผู้นำหมู่บ้าน (อย่างไม่เป็นทางการ) และได้ร่วมกันสร้างวัดบ้านชาดหรือวัดโชติการาม ปี พ.ศ. 2472 ปี พ.ศ. 2479 จึงได้จัดตั้งโรงเรียนบ้านชาด ต่อมาปี พ.ศ. 2496 บ้านคอนชาดได้ตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการและเปลี่ยนชื่อเป็น “บ้านชาด” โดยมีนายเผ่า อุปลัมภ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ปี พ.ศ. 2500 มีการสัมปทานป่าไม้รอบแรกในพื้นที่บ้านชาด การทำอาชีพด้านการเกษตรเริ่มเปลี่ยนแปลงไปชาวบ้านเริ่มทำไร่ป่อ ปลูกมันสำปะหลัง นอกเหนือจากการที่เคยทำแต่ไร่ข้าว ทำการแปรรูปไม้ให้กับนายทุนและทำไร่เลื่อนลอยเป็นผลทำให้พื้นที่ป่าลดลงมาก เริ่มมีรถเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อซื้อขายสินค้าทางการเกษตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 เป็นต้นมาเริ่มมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างหมู่บ้าน ในการสัมปทานป่ารอบที่ 2 พ.ศ. 2508 ในเขตพื้นที่ป่าดงนาทาม ไม้ใหญ่ลดน้อยลงมากจนเกือบหมด แม้แต่เขตพื้นที่ป่าบ้านชาดไม่ได้อยู่ในเขตพื้นที่สัมปทานก็ได้รับผลกระทบถูกลักลอบตัดไม้ด้วย ในปี พ.ศ. 2516 ได้มีประกาศให้ป่าภูถ่มซึ่งมีพื้นที่ป่าหลังพงโพดรวมอยู่ด้วยเป็นป่าสงวนแห่งชาติทำให้ราษฎรเดือดร้อนเรื่องการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า โดยเฉพาะทำเลี้ยงสัตว์และหาของป่า ปี พ.ศ. 2517 เกิดโรคระบาดสัตว์ จำพวก วัว ควายครั้งใหญ่ทำให้สัตว์เศรษฐกิจลดน้อยลงอย่างมาก ปี พ.ศ. 2525 เริ่มมีไฟฟ้าใช้ ในปี พ.ศ. 2526 เกิดปัญหาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำได้แก่ ราคาป่อ มันสำปะหลังชาวบ้านเดือดร้อนโดยทั่วหน้า ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเลิกปลูกป่อและมันสำปะหลัง ในปี พ.ศ. 2527 เริ่มมีชาวบ้านออกไปทำงานในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดเพราะเศรษฐกิจในชุมชนเริ่มตกต่ำเกิดความยากจนตามมา

4.1.2 ประชากร รายได้และการประกอบอาชีพ

บ้านชาดปัจจุบัน (2550) มีบ้านเรือน 182 ครัวเรือน ประชากร 1,122 คน แยกเป็นชาย 526 คน หญิง 596 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ครอบครัวมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายตามระบบเครือญาติ วิถีชีวิตของคนในชุมชนอยู่อย่างเรียบง่าย การทำนาถือเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านชาดซึ่งมีผู้ประกอบอาชีพทำนา ประมาณ 116 ครอบครัว ถึงแม้ว่าจะมีสภาพดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำได้ผลผลิตข้าวต่อไร่ประมาณ 250 กิโลกรัมต่อไร่ โดยมีพื้นที่นาเฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 15 ไร่ อาชีพที่ทำรองลงมาตามลำดับ คือ อาชีพทำไร่และทำสวน โดยเฉพาะไร่มันสำปะหลัง มีผู้ประกอบการประมาณ 164 ครอบครัว ในจำนวนพื้นที่ประมาณ 1,170 ไร่ ชาวบ้าน

บางส่วนจะปลูกพืชไร่อายุสั้น เช่น ถั่ว ข้าวโพด แดงโม และอื่นๆรวมทั้งมีการทำสวนผัก เช่น พริก และมะเขือ หลังจากหมดฤดูทำนา ซึ่งผลผลิตส่วนใหญ่จะใช้ในการบริโภคในครอบครัวและขายบ้าง ในส่วนที่เหลือให้กับผู้ซื้อภายในชุมชนหรือกับพ่อค้าที่เข้ามารับซื้อ อาชีพที่ทำรองลงมาอีกคือ อาชีพเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านจะเลี้ยงวัวและควายเอาไว้ใช้งานและจำหน่าย ซึ่งในหมู่บ้านมีวัว 130 ครวเรือน จำนวน 652 ตัว และเลี้ยงควาย 14 ครวเรือน จำนวน 394 ตัว โดยเฉลี่ยแล้วจะมี ครวเรือนละประมาณ 5-7 ตัว วิธีการเลี้ยงจะปล่อยให้หากินในป่าช่วงฤดูแล้งหรือหลังฤดูเพาะปลูก ในช่วงเดือนตุลาคม-เดือนพฤษภาคม โดยผู้เลี้ยงส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย จะทำการค้อนวัวควายไปเลี้ยงในคอนเช้าตรู่และจะค้อนกลับในตอนเย็น พื้นที่ที่ใช้ในการเลี้ยงวัว ควายห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ 10-30 กิโลเมตร ส่วนในฤดูฝนจะเก็บเกี่ยวหญ้าในนาмаไว้เลี้ยงวัวและ ควายในคอกที่บ้านอีกอย่างหนึ่งคืออาชีพหาของป่า เนื่องจากที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่ป่า ซึ่งยังมีความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้และของป่าอื่นๆรวมทั้งสัตว์ป่าอีกหลายชนิด ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่จึงต้องพึ่งพิงป่าในการดำรงชีวิตและบางส่วนหาของป่าเป็นอาชีพเสริม มีผู้ประเมินเอาไว้ว่ารายได้ที่เกิดจากป่ามากกว่าปีละ 500,000 บาท หลังฤดูทำนาประชาชนจะประกอบอาชีพรับจ้างในช่วงเดือน มกราคมถึงเดือน พฤษภาคม โดยค่าจ้างแรงงานในท้องถิ่นมีค่าแรงวันละ 100 บาท แต่สำหรับวัยรุ่นหนุ่มสาวนิยมเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯเพราะมีรายได้สูงกว่าในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีราษฎรประมาณ 6 ครวเรือน ประกอบอาชีพค้าขายเบ็ดเตล็ด จำพวกสินค้าอุปโภคบริโภคภายในหมู่บ้าน รายได้ของประชากรส่วนใหญ่มาจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรมีรายได้เฉลี่ยประมาณ ปีละ 15,000 บาทต่อปีต่อครอบครัว

4.1.3 กลุ่มองค์กรในชุมชน

กลุ่มองค์กรในชุมชนในบ้านหาด เกิดขึ้นและมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเข้มแข็งโดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากความต้องการของสมาชิกของกลุ่มที่ต้องการแก้ไขปัญหาและความเดือดร้อนในเรื่องต่างๆในชุมชน เช่นกลุ่มที่ต้องการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน สร้างอาชีพเพื่อสร้างเสริมรายได้ให้แก่ชุมชน ได้แก่ กลุ่มทอผ้า กลุ่มแปรรูปผ้า กลุ่มทำลวดหนาม กลุ่มป้อนหมักจุลินทรีย์ กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มสมุนไพร กลุ่มจักสาน และกลุ่มที่ทำด้านอนุรักษ์ เช่น กลุ่มป่าชุมชนบ้านหาด จากการศึกษาพบว่าแต่ละกลุ่มมีความเป็นมาและดำเนินการดังนี้

4.1.3.1 กลุ่มเพาะเห็ด

1) แนวคิดและวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม

เพื่อเป็นอาชีพเสริม ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สร้างรายได้ และให้คนในชุมชนมีอาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษสามารถซื้อได้ในราคาถูก

2) การก่อตั้งกลุ่ม

ก่อตั้งกลุ่มครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2540 ซึ่งมีจำนวนสมาชิก 9 คน เป็นผู้หญิงทั้งหมดและได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากพัฒนาชุมชน เป็นเงินจำนวน 8,000 บาท ครั้งแรกกลุ่มได้นำเอาเงินมาดำเนินการเลี้ยงไก่แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเพราะขาดตลาดรองรับและต้องมีเงินทุนในเรื่องอาหารอย่างต่อเนื่อง ในปีต่อมา พ.ศ. 2542 กลุ่มได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนามแท่ง จำนวน 20,000 บาทสมาชิกได้มีมติเปลี่ยนการทำกิจกรรมเป็นกลุ่มเพาะเห็ด เพราะการเพาะเห็ดจะลงทุนครั้งเดียวนอกนั้นเฝ้าดูแลและเก็บผลผลิต มีเวลาว่างสามารถไปทำอาชีพอื่นได้และตรงกับความต้องการของสมาชิกที่ต้องการแก้ไขปัญหาระยะการขาดแคลนอาหารและสารปนเปื้อนในอาหาร ต่อมาได้เปิดรับสมัครสมาชิกเพิ่มและได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) จำนวน 18,000 บาท

3) โครงสร้างของกลุ่ม

มีคณะกรรมการ 5 คน ไม่มีวาระในการดำรงตำแหน่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ คณะกรรมการจะเป็นกลุ่มหลักในการดำเนินกิจกรรมและรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม แต่ในปีในการทำกิจกรรมจะมีการเปิดรับสมัครใหม่ที่น่าสนใจเป็นปีๆไป

4) รายได้ของกลุ่ม

รายได้ของกลุ่มประมาณ 15,000-20,000 บาท ต่อปี การปันผลกำไรทางกลุ่มจะหักเงิน 8 % จากกำไรเพื่อเข้ากลุ่มและหักเงินทุนเดิมไว้ เงินทุนในกลุ่มสมาชิกสามารถกู้ยืมได้โดยไม่คิดดอกเบี้ย โดยมีคณะกรรมการของกลุ่มเป็นผู้พิจารณาอนุมัติตามเหตุผลที่เห็นว่าสมควร

4.1.3.2 กลุ่มลวดหนาม

1) แนวคิดและวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

เพื่อเป็นอาชีพเสริม เพื่อให้เกิดการสร้างงานในชุมชน ลดการอพยพเพื่อหางานทำในต่างจังหวัด

2) การก่อตั้งกลุ่ม

กลุ่มได้จัดตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 การรวมกลุ่มเกิดจากความสนใจของคนในชุมชน ในการลดการว่างงาน สร้างอาชีพเสริม สร้างรายได้ในชุมชนหลังจากการทำนาในเวลานั้นมีหน่วยงานจากทางราชการเข้ามาอบรมเกี่ยวกับกลุ่มอาชีพชุมชนบ้านขาดได้รู้ข่าวเกี่ยวกับกลุ่มอาชีพทำลวดหนามที่บ้านเหมือดแอ่ ตำบลขามป้อม อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานจึงได้ไปศึกษาดูงาน และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) กลุ่มลวดหนามจึงได้จัดหาอุปกรณ์ในการทำลวดหนามและมีการดำเนินงานของกลุ่มมาจนถึงปัจจุบัน

3) โครงสร้างของกลุ่ม

กลุ่มมีคณะกรรมการและสมาชิกรวมทั้งสิ้น 11 คน คณะกรรมการกลุ่มไม่มีวาระการดำรงตำแหน่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ สมาชิกของกลุ่มรวมตัวกันทำลวดหนามเป็นประจำหลังฤดูการทำนา ประมาณ 5 เดือน คือตั้งแต่เดือน ธันวาคม ถึง เดือน เมษายน โดยมีสถานที่ปฏิบัติงานที่วัดโชติการาม ในการทำกิจกรรม 1 วันสามารถทำได้ 7-8 ม้วน ต่อคน 10 คน

4) รายได้ของกลุ่ม

รายได้ของกลุ่มประมาณ 20,000 บาท ต่อปี เฉลี่ย 800-1,000 บาทต่อคน ทุกสิ้นปีจะมีการปันผลกำไรแก่สมาชิกโดยหัก 3 % จากกำไร หักต้นทุนและค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรมเข้ากลุ่ม

4.1.3.3 กลุ่มทอผ้า

1) แนวคิดและวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม

เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มจากอาชีพหลัก สามารถพึ่งตนเองได้ เกิดการหมุนเวียนเงินในชุมชน มีกิจกรรมทำร่วมกัน สร้างความสามัคคี เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งในชุมชนและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย

2) โครงสร้างของกลุ่ม

กลุ่มมีสมาชิกและกรรมการ จำนวน 15 คน คณะกรรมการไม่มีวาระปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม

3) รายได้ของกลุ่ม

รายได้ของกลุ่มทอผ้า ประมาณ 5,000 บาท/ปี/คน โดยเมื่อจำหน่ายผ้าที่ทอแล้วต้องหัก 10% ของจำนวนเงินทั้งหมดเข้ากลุ่ม

4.1.3.4 กลุ่มปุยหมักจุลินทรีย์

1) แนวคิดและวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้ ลดต้นทุนในการทำนาทำสวน ลดการใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้ปริมาณของสารเคมีที่ตกค้างในการทำเกษตรลดน้อยลง และสามารถพึ่งตนเองได้

2) การก่อตั้งกลุ่ม

เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2543 มีเจ้าหน้าที่ จากกองอำนวยการโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม (ก.อ. ดงนาทาม) เข้ามาสนับสนุนและให้ความรู้วิธีการทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ ได้ให้งบประมาณ 20,000 บาท เพื่อนำมาซื้อแกลบ รำอ่อน ส่วนมูลสัตว์หรือปุ๋ยคอกสมาชิกก็นำมาสมทบ ทำให้สมาชิกเริ่มรวมกลุ่มทำปุ๋ยหมักจุลินทรีย์ใช้เอง

ต่อมาปี พ.ศ. 2544 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก กองทุนเพื่อสังคม (SIF) เป็นเงิน 50,000 บาท

3) โครงสร้างของกลุ่ม

เริ่มมีคณะกรรมการและสมาชิก จำนวน 15 คน คณะกรรมการไม่มีวาระ ปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม ต่อมาสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 17 คน ในปัจจุบัน

4) รายได้ของกลุ่ม

รายได้ของกลุ่มเกิดจากการจำหน่ายปุ๋ยหมักจุลินทรีย์กระสอบละ 25 บาท จากต้นทุนกระสอบละ 22 บาท การขายอาจจะได้รับเงินสดหรือเงินเชื่อแล้วเก็บเงินในช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ขายในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคมเก็บเงินช่วงเดือน มกราคม-เดือนเมษายน รายได้ของกลุ่ม 3,000 บาท/ปีรายได้ที่ได้หักเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ส่วนที่เหลือจะได้ปันผลให้แก่สมาชิก และส่วนที่เป็นทุนสมาชิกสามารถกู้ยืมได้เมื่อมีความจำเป็น

4.1.3.5 กลุ่มสมุนไพร

1) แนวคิดและวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม

เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่มีในชุมชน รวบรวมหมอชาสมุนไพรในชุมชนให้ได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน และจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นโดยความร่วมมือของคณะครูโรงเรียนบ้านชาคน้ำเข้าสู่กระบวนการสอน เพื่อถ่ายทอดสู่เยาวชนของหมู่บ้าน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชุมชนและคุณค่าที่ได้รับจากป่าชุมชน

2) การก่อตั้งกลุ่ม

ก่อตั้งขึ้นเมื่อ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2544 เนื่องจากชุมชนบ้านชาคน้ำมีหมอชาสมุนไพรที่มีความรู้เรื่องการใช้ยาสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน และมีสมุนไพรจำนวนมากอยู่ในป่าชุมชนที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ ทางคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านชาและคณะครูโรงเรียนบ้านชาได้หารือกันอยากที่จะเข้าไปศึกษาเรื่องของสมุนไพรในป่าชุมชน เพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนจึงได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต (NATURE CARE) ที่ความต้องการที่จะสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่คนในชุมชน ได้สนับสนุนงบประมาณ 30,000 บาทมาทำกิจกรรม โดยให้นักเรียนโรงเรียนบ้านชาเข้าไปศึกษาร่วมกับชาวบ้านและคณะครู เข้าไปศึกษาสมุนไพรในป่าชุมชนและจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “สมุนไพร” และดำเนินการสอนโดยหมอชาสมุนไพรในหมู่บ้าน จากการทำหลักสูตรท้องถิ่นทางบ้านชาจึงได้ก่อตั้งกลุ่มสมุนไพรเกิดขึ้น โดยมีสมาชิกเริ่มก่อตั้ง จำนวน 15 คน

3) โครงสร้างของกลุ่ม

กลุ่มสมุนไพร มีคณะกรรมการ จำนวน 6 คน กิจกรรมของกลุ่มมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่สนใจ นักเรียน คณะศึกษาดูงาน การทำงานของกลุ่มโดยสมาชิกกลุ่มยาสมุนไพรมารวมกันและขายตามเทศกาลต่างๆหรืองานที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีผู้เข้ามาติดต่อ เช่น น้ำดื่มยาสมุนไพร

4) รายได้ของกลุ่ม

ปัจจุบันมีเงินทุนในกลุ่ม 900 บาท รายได้หักจากการขาย 10 % ของรายได้ทั้งหมดเข้ากลุ่มและถ้าสมาชิกนำสมุนไพรไปจำหน่ายจะได้ส่วนแบ่งในการขาย 15% ส่วนที่เหลือ 75% เป็นเงินปันผลให้สมาชิก

4.1.3.6 กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)

1) แนวคิดและวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่ม อสม. เริ่มจากการดำเนินการของสาธารณสุขที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริการทางสาธารณสุขในชุมชน จึงมีการคัดเลือกชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านมาอบรมและปฏิบัติหน้าที่โดยทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนทางด้านสาธารณสุขในทุกๆ ด้านในหมู่บ้าน

2) การก่อตั้ง

เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 มีสมาชิกหมู่บ้านละ 1 คน ปี พ.ศ. 2520 มีหมู่บ้านละ 2 คนและ ปี พ.ศ. 2525 มีหมู่บ้านละ 7 คนดำเนินการด้านสาธารณสุข ทำหน้าที่แก้ข่าวร้าย กระจายข่าวดี ซึ่บริการ ประสานงานสาธารณสุข บำบัดทุกข์ประชาชน ทำคนให้เป็นตัวอย่างที่ดี ปฏิบัติหน้าที่ด้านการโภชนาการ การเฝ้าระวังโรคประจำถิ่น งานด้านสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรคอนามัยแม่และเด็ก

3) รายได้ของกลุ่ม

ได้รับการสนับสนุนจาก มูลนิธิอุทกภัย-ไพจิตร-สำเร็จ จำนวน 7,500 บาทต่อปี สำหรับครอบครัวของ อสม. ที่เสียชีวิตขณะอยู่ในวาระการเป็น อสม. จะได้รับเงินช่วยเหลือจากมูลนิธิอุทกภัย-ไพจิตร-สำเร็จ จำนวน 2,000 บาท

4.1.3.7 กลุ่มแปรรูปผ้า

1) แนวคิดและวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม

เพื่อให้คนในชุมชนมีงานทำ มีอาชีพเสริม ช่วยเหลือให้กลุ่มทอผ้าในหมู่บ้านสามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าที่ทอได้ แต่จำหน่ายไม่ได้หมดโดยการส่งขายให้แก่กลุ่มแปรรูป

ผ้า และต้องการให้กลุ่มเป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อฝึกอาชีพให้คนในชุมชน เพื่อให้มีรายได้เสริมแก้ ครอบครั

2) การก่อตั้ง

จัดตั้งโดยคณะกรรมการพัฒนาสตรีในหมู่บ้าน รวมตัวกันตั้งกลุ่ม แปรรูปผ้าเนื่องจากการเห็นปัญหาของกลุ่มทอผ้าที่ขายผ้าไม่ได้ จึงอยากทำเพื่อแก้ไขปัญหาด้านการ ตลาดของกลุ่มทอผ้าได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2545 โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก กองทุนเพื่อสังคม (SIF) จำนวนเงิน 114,180 บาท

3) โครงสร้างของกลุ่ม

คณะกรรมการกลุ่มมีจำนวน 4 คน สมาชิก 35 คน คณะกรรมการ กลุ่มไม่มีวาระ ปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม มีสมาชิกเข้าร่วมฝึกการเย็บผ้าจำนวน 39 คน โดยเสีย ค่าสมัครแรกเข้าคนละ 30 บาท ลักษณะของกลุ่มเป็นกลุ่มเปิด คือ สามารถสมัครเป็นสมาชิกได้ ตลอดเวลา

4) รายได้ของกลุ่ม

ปีละประมาณ 4-5 งวด ประมาณ 30,000-40,000 บาทต่อปี โดยได้จาก สมาชิกมีการลงทุนคนละ 3,000 บาท จำนวน 3 คน และค่าธรรมเนียมของสมาชิกแรกเข้าที่อยู่ในบ้าน ชาคนละ 30 บาท สมาชิกจากชุมชนอื่นคนละ 500 บาท เพื่อซื้อผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ จาก กลุ่มทอผ้าในหมู่บ้านและหมู่บ้านอื่นนำมาตัดแปรรูป เป็นเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และกระเป๋าที่ทำ ด้วยผ้าทุกชนิด เมื่อขายได้จะมีการแบ่งรายได้ให้แก่สมาชิกที่มาทำงาน รายได้จากการทำกิจกรรม ของกลุ่มจะต้องนำเข้ากลุ่ม ห้ามเป็นส่วนบุคคลการแบ่งผลกำไรต้องมีสมทบทุน 5% ทุกครั้ง

4.1.3.8 กลุ่มจักสาน

1) แนวคิดและวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม

เดิมผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีภูมิปัญญาในเรื่องการจักสานแต่ไม่ได้มี การรวมกลุ่มกัน ต่างคนต่างทำราคาขายอาจจะไม่ตรงกันส่งผลกระทบต่อในเรื่องการขาย เพื่อเป็น แนวทางในการแก้ปัญหาให้กับผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายไม่ได้ให้กับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีการ รวมกลุ่มสร้างอาชีพเสริมให้กับตัวเอง สร้างรายได้ให้กับตนเองและเพื่อแบ่งเบาภาระให้กับ ครอบครัวและเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษา

2) การก่อตั้ง

ตั้งกลุ่มขึ้นมาเมื่อ วันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2547 เนื่องจากบ้านชาคน ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการหมู่บ้านพื้ทักษ์ปำรักษาสิ่งแวดล้อม ของฝ่ายวนวัฒนวิจัย และพฤกษศาสตร์ กรมอุทยานแห่งชาติและพันธุ์พืช เพื่อนำมาจัดตั้งกลุ่มอาชีพในหมู่บ้านสอง

กลุ่มเป็นจำนวนเงิน 20,000 บาท ประกอบด้วย 1) กลุ่มปลูกหวาย 2) กลุ่มของที่ระลึกจากป่า สมาชิกทั้งสองกลุ่มได้มองเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุในหมู่บ้านที่มีความสามารถในการจักสาน จึงได้พูดคุยทำความเข้าใจความตกลงกันเห็นสมควรแบ่งเป็นทุนสนับสนุนงานจักสานของผู้สูงอายุเป็นจำนวนเงิน 2,000 บาท เพื่อดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

3) โครงสร้างของกลุ่ม

ประกอบด้วยคณะกรรมการ และสมาชิก จำนวน 8 คน สมาชิกจะทำงานที่บ้านของตัวเอง เมื่อได้ผลิตภัณฑ์แล้วจะนำมาจำหน่ายให้กับกลุ่ม โดยใช้เงินกองทุนนั้นเป็นทุนซื้อผลิตภัณฑ์ของสมาชิกในกลุ่มแล้วกลุ่มจะนำผลิตภัณฑ์จำหน่ายให้กับบุคคลภายนอก จากกำไรที่ได้จะปันผลให้กับผู้ขาย 10% แบ่งให้กับสมาชิก 10 % ที่เหลือจะนำเข้ากลุ่มเพื่อเป็นทุนอีกต่อไป รายได้ของกลุ่มขึ้นอยู่กับกำลังของผลิตภัณฑ์ของสมาชิกและลูกค้าโดยทั่วไป

4.2 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ เป็นเพศชาย 10 คน (ร้อยละ 67) เพศหญิง 5 คน (ร้อยละ 33) พบว่าผู้มีบทบาทในด้านความเป็นผู้นำ ส่วนใหญ่เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง แต่อย่างไรก็ตามผู้หญิงที่เป็นผู้นำส่วนมากจะเข้ามาทำงานที่เป็นส่วนรวม บางคนเป็นผู้นำกรรมการกลุ่ม เป็นประธานกลุ่ม ถ้าหากถามออกไปที่ด้านอายุจะเห็นว่าอายุส่วนใหญ่จะเกิน 40 ปีขึ้นไปมีเปอร์เซ็นต์สูงถึงร้อยละ 80 ซึ่งเป็นกลุ่มอายุของคนวัยทำงานและมีประสบการณ์ชีวิตที่มีส่วนได้รับผิดชอบและมีเวลาที่จะทำงานให้กับส่วนรวมได้

การนับถือศาสนาของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ พบว่าทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 100)

สถานภาพสมรสของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่สมรสแล้ว (ร้อยละ 80) ซึ่งการสมรสแล้วส่งผลต่อการเข้ามาทำงานร่วมกันในชุมชน ผลจากการสัมภาษณ์พบว่ามีปัญหาอยู่บ้างที่ครอบครัวไม่เข้าใจการทำงานที่ต้องเสียสละและทุ่มเท เสียเวลามากในการประชุม ศึกษาดูงาน อบรมสัมมนา และทำกิจกรรมในชุมชน แต่เมื่อทำงานไประยะหนึ่งจนได้รับการยอมรับจากชุมชนและบุคคลภายนอกแล้ว ครอบครัวก็จะเข้าใจดีขึ้นและส่งเสริมพร้อมทั้งสนับสนุนให้กำลังใจรวมทั้งให้เวลาในการทำงานเพื่อส่วนรวมมากขึ้น กลุ่มคนที่สมรสแล้วนับเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญมากที่สุดที่ทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จ ส่วนคนที่ยังเป็นโสดพบว่ามียุทธศาสตร์ 20 เป็นกลุ่มเยาวชน นักบวชและคนที่เป็นหม้าย สถานภาพต่างๆ ไม่มีผลต่อการเข้าร่วมการทำงานกับชุมชนแต่อย่างใด

ระดับการศึกษาของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเกือบครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 46) อยู่ในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 46) ที่เหลืออยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 13) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 27) อนุปริญญา (ร้อยละ 7) และปริญญา (ร้อยละ 7) จากการที่ระดับการศึกษาอยู่

ที่ชั้นประถมศึกษาที่มีสัดส่วนที่สูงกว่าเนื่องจากในสมัยก่อนจะเรียนจบระดับประถมศึกษาเท่านั้น จะมีบางคนที่ยังเรียนต่อในระดับการศึกษานอกโรงเรียนทำให้มีวุฒิการศึกษาที่สูงขึ้น และบางคนที่เป็นคนรุ่นใหม่มักจะเรียนจบมัธยมศึกษาตอนปลาย

อาชีพของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเกินครึ่งมีอาชีพหลักที่ทำรายได้คือการทำนา (ร้อยละ 53) ส่วนรายได้รองลงมาจะเป็นอาชีพรับราชการ ร้อยละ 27 คนกลุ่มนี้จะมีบทบาทในชุมชนคือ ผู้ทรงคุณวุฒิ ให้การสนับสนุนการทำงานของชุมชนและผู้นำ นอกจากนั้นแล้วอาชีพที่ทำรายได้รองลงมาคือการทำไร่ ร้อยละ 13 ส่วนนักบวช ร้อยละ 7

รายได้ของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเกือบครึ่งอยู่ระหว่าง 20,000-50,000 บาทต่อปี (ร้อยละ 47) ซึ่งก็สอดคล้องกับรายได้เฉลี่ยของหมู่บ้านต่อครัวเรือนที่อยู่ประมาณ 15,000 บาท/ปี ส่วนรายได้ที่สูงกว่า 100,000 บาทนั้นคิดเป็นร้อยละ 26 จะเป็นข้าราชการท้องถิ่น ทำให้มีรายได้มากกว่าชาวบ้านโดยทั่วไป โดยภาพรวมแล้วผู้มีรายได้ ไม่เกิน 100,000 บาทต่อปีจะเป็นคนกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 74) ซึ่งเป็นชาวบ้านโดยแท้จริง

ภูมิฐานะของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่น ร้อยละ 80 ส่วนที่มีภูมิฐานะต่างพื้นที่นั้นจะเป็นผู้ให้การสนับสนุนและผู้ทรงคุณวุฒิเป็นหลัก (ร้อยละ 20)

บทบาทหน้าที่ของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่จะเป็นกรรมการกลุ่ม ร้อยละ 34 และผู้นำร้อยละ 33 เมื่อรวมสองรายการคือผู้นำและกรรมการคิดเป็นร้อยละ 67 ที่เหลือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ให้ความร่วมมือ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับผู้นำ คิดเป็นร้อยละ 13 ส่วนที่เหลือเป็นชาวบ้านธรรมดา โดยไม่ได้เป็นสมาชิกหรือกรรมการในกลุ่มใดแต่มีความใกล้ชิดและเกี่ยวข้องกับผู้นำโดยตรงและโดยทางอ้อม

การศึกษาดูงานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ จากการสัมภาษณ์เจาะลึกพบว่าทั้งหมดเป็นผู้ที่เคยผ่านการศึกษาดูงานทุกคน (ร้อยละ 100) ซึ่งการศึกษาดูงานนั้นมากบ้างน้อยบ้างตามตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ ซึ่งบางคนเคยศึกษาดูงานในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาได้เข้ารับการอบรมศึกษาดูงานมากกว่า 30 ครั้ง นับว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์การศึกษาดูงานที่สูงมาก นอกจากนั้นยังมีอีกหลายคนที่เคยศึกษาดูงานในรอบ 5 ปี ที่ผ่านมามากกว่า 10 ครั้ง ก็นับว่าอยู่ในเกณฑ์ที่สูง ซึ่งการอบรมศึกษาดูงานจะมีผลต่อการปฏิบัติงานอย่างมาก

แรงจูงใจของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการเข้าร่วมทำงานกับผู้นำในการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งนั้น ร้อยละ 46.7 บอกว่าอยากช่วยแก้ไขปัญหามหาในหมู่บ้านซึ่งเคิมนั้นปัญหาของหมู่บ้านมีอยู่หลายประการเช่น ปัญหาการทำมาหากิน ปัญหาขาดแคลนไฟฟ้า ปัญหาการลักขโมย ปัญหาการเจ็บป่วย ปัญหาการเดินทางลำบาก ปัญหาสินค้าการเกษตรขายไม่ได้ราคา ปัญหาปุ๋ยยาฆ่าแมลงมีราคาแพง ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำเป็นต้น ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ร้อยละ 20 บอกว่า แรงจูงใจส่วนหนึ่งอยากมีส่วนร่วม

ร่วมในการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งและร้อยละ 20 บอกว่าอยากได้ป่ากลับคืนมา ปัญหาป่าถูกบุกรุกโดยนายทุนและการทำลายป่าเป็นปัญหาสำคัญของคนบ้านชาด ชีวคคนบ้านชาดผูกพันอยู่กับป่ามาช้านาน ในความรู้สึกและชีวิตประจำวันของชาวบ้าน “ป่าคือชีวิต” ป่าให้หลายสิ่งหลายอย่างแก่ชุมชน ชาวบ้านจึงอยากได้ป่ากลับคืนมา นอกจากนั้น ร้อยละ 13 บอกว่าอยากให้ชาวบ้านมีอาชีพมีงานทำจะทำให้เกิดรายได้ ชาวบ้านจะได้มีอยู่มีกินพ้นจากความยากจนและพึ่งตนเองได้

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	10	67
หญิง	5	33
อายุ		
20-39	3	20
40-70	12	80
ศาสนา		
พุทธ	15	100
สถานภาพสมรส		
โสด	3	20
สมรส	12	80
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษาชั้นปีที่ 4-7	7	46
มัธยมศึกษาตอนต้น	2	13
มัธยมศึกษาตอนปลาย	4	27
อนุปริญญา	1	7
ปริญญาตรี	1	7
อาชีพที่ทำรายได้หลักในครอบครัวปัจจุบัน		
ทำนา	8	53
ทำไร่	2	13
นักบวช	1	7
รับราชการ	4	27

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
รายได้ของครอบครัวปี		
20,000-50,000 บาท	7	47
50,001-100,000 บาท	4	27
100,001-300,000 บาท	3	20
300,001 บาทขึ้นไป	1	7
ภูมิลำเนา		
บ้านขาด	12	80
ต่างพื้นที่	3	20
บทบาทหน้าที่		
กรรมการกลุ่ม/ชุมชน	5	34
ชาวบ้าน	1	7
ผู้นำ(ทั้งทางธรรมชาติและเป็นทางการ)	5	33
ผู้ทรงคุณวุฒิ	2	13
ผู้ให้ความร่วมมือ	2	13
การศึกษาดูงาน		
ไม่เคย	0	0
เคยผ่านการศึกษาดูงานมาก่อน	15	100
แรงจูงใจในการเข้าร่วมทำงาน		
อยากช่วยแก้ไขปัญหของหมู่บ้าน	7	47
อยากมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน	3	20
ให้เข้มแข็ง		
อยากได้ปากกลับคืนมา	3	20
อยากให้ชาวบ้านมีอาชีพ	2	13

4.3 กรณีตัวอย่าง

นอกจากข้อมูลพื้นฐานและประเด็นหลักของการศึกษาวิจัยได้แก่ ข้อมูลผู้นำชุมชน/ผู้นำกลุ่มข้อมูลผู้นำในทัศนะชุมชน ข้อมูลคุณลักษณะของผู้นำที่ชาวบ้านต้องการ ข้อมูลพัฒนาการของผู้นำ ข้อมูลบทบาทผู้นำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ข้อมูลบทบาทผู้นำในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำในอนาคต ซึ่งข้อมูลทั้งหมดได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกชาวบ้าน กรรมการ ผู้นำ (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ให้ความร่วมมือรวม 15 คน รายละเอียดสามารถนำเสนอได้จากกรณีตัวอย่าง 2 ราย ซึ่งเป็น ผู้นำกลุ่มทั้ง 2 คน มีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 กรณีตัวอย่างรายที่ 1 นางอำไพ ศรีธาเลิศ

นางอำไพ ศรีธาเลิศ อายุ 51 ปี นับถือศาสนาพุทธ อยู่บ้านเลขที่ 132 หมู่ 3 ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ เป็นชาวบ้านชาดมาแต่กำเนิด นางอำไพสมรสแล้ว มีบุตร 5 คน เป็นชาย 3 คน หญิง 2 คน สามีเสียชีวิตตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2545

นางอำไพ จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 แล้วสอบเทียบจนจบประถมศึกษาปีที่ 6 ต่อมาเรียนต่อในระบบการศึกษานอกโรงเรียนจนจบ ม.6 ครอบครัวของนางอำไพประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก อำไพ บอกว่ามีที่นาอยู่ประมาณ 30 ไร่ ซึ่งเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้แก่ครอบครัวมากที่สุด มีรายได้จากการขายข้าวปีละประมาณ 50,000 บาท นอกจากทำนาแล้วอำไพฯ ยังมีอาชีพรองได้แก่ ทำไร่มะขามหวานซึ่งมีอยู่ 10 ไร่ นอกจากนั้นยังได้เลี้ยงวัวซึ่งมีวัวทั้งหมด 18 ตัว ส่วนอาชีพเสริมคือตัดเสื้อผ้า มีรายได้เสริมประมาณปีละ 20,000 บาท อำไพมีตำแหน่งเป็นประธานกลุ่มแปรรูปผ้า ในปีหนึ่งๆ อำไพจะมีรายได้จากการขายข้าวและแปรรูปผ้า ประมาณ 70,000 บาทต่อปี

ส่วนรายจ่ายหลักคือการเป็นหนี้ ธกส. หนี้กองทุนเงินล้าน เงินซื้ออุปกรณ์เกี่ยวกับการตัดเย็บเสื้อผ้า นอกจากนั้นเป็นค่าใช้จ่ายของทางครอบครัวซึ่งมีรายจ่ายประมาณ 60,000 – 70,000 บาทบางปีก็มีเหลือเก็บบางปีรายรับรายจ่ายพอดีกันไม่ถึงกับเป็นหนี้สิน

แรงจูงใจในการเข้าร่วมทำงานกับชุมชน

ในสมัยก่อนตอนที่ยังเป็นวัยรุ่นนางอำไพ เล่าว่าสมัยนั้นบ้านเมืองยังไม่เจริญ การคมนาคมก็ลำบาก โรคภัยไข้เจ็บก็มาก โรงพยาบาลก็ห่างไกล ชาวบ้านชาดได้รับความเดือดร้อนทั่วหน้ากัน ในช่วงปีประมาณ พ.ศ. 2518 ทางรัฐบาลโดยกระทรวงสาธารณสุขมีโครงการหมอบ้าน (เปลี่ยนชื่อเป็น อสม. ในปี พ.ศ. 2525) เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งนางอำไพได้รับการคัดเลือกให้เป็นสมาชิกหมอบ้านเพียงคนเดียวของบ้านชาด นายบุญยัง ยุพโคตร ซึ่งมีอายุใกล้เคียงกัน

กับนางอำไพและเห็นนางอำไพมาโดยตลอดพร้อมทั้งมีบ้านอยู่ติดกันแล้วว่า อำไพเป็นผู้หญิงเก่ง สมัยเป็นนักเรียนในโครงการศึกษานอกโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาเป็นคนพูดเก่ง เรียนหนังสือเก่ง ชอบคิด ชอบทำ ชอบเป็นหัวหน้า เป็นคนเสียสละ มีความรับผิดชอบสูง มีบุคลิกลักษณะเป็นผู้ นำมาตั้งแต่เป็นเด็ก หลังจากจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในระบบการศึกษานอกโรงเรียนแล้ว อำไพไม่ได้เรียนต่อ เนื่องจากฐานะทางครอบครัวยากจน อำไพได้ช่วยเหลืองานทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นคนช่างคิด ช่างพูด มีแนวคิดที่ดีๆ ในการแก้ไขปัญหาของ ชุมชนบ้านชาดจนเป็นที่ยอมรับของวัยรุ่นและผู้ใหญ่โดยทั่วไปในบ้านชาด ด้วยเหตุนี้ที่ทำให้ได้รับเลือกเป็น อสม. ตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 นับจากวันนั้นจนถึงวันนี้เป็นเวลากว่า 30 ปีแล้ว ซึ่งการเป็น อสม. ของนางอำไพมิได้เป็นเพียงสมาชิก อสม. แต่ทำหน้าที่ประธาน อสม. ต่อเนื่องยาวนาน ซึ่งการเป็น ประธานต้องได้รับการยอมรับจาก อสม. ด้วยกัน นอกจากนั้นต้องได้รับการยอมรับจากสาธารณสุข อำเภอซึ่งเป็นผู้แต่งตั้งให้เป็นประธาน เพราะการเป็นประธานหมายถึงความล้มเหลวหรือ ความสำเร็จของโครงการอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน งานสาธารณสุขเกี่ยวข้องกับโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งเป็นความยากลำบากและความเดือดร้อนของประชาชน การเป็นประธาน อสม. ของนางอำไพนั้น นายบุญยังเล่าว่าได้รับความสำเร็จอย่างมาก ชาวบ้านมีความพอใจช่วยลดปัญหาของชาวบ้านได้ ทาง สาธารณสุขอำเภอไว้วางใจนางอำไพอย่างมากจนได้รับเลือกให้เป็นประธาน อสม. ตลอดกาล นอกจากนั้นแล้วนางอำไพยังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการสภาสตรีบ้านชาดอีกด้วย ซึ่งตำแหน่งดังกล่าวมีบทบาทในการประสานการปฏิบัติงานของเด็กและสตรีในหมู่บ้านชาด การเป็นประธาน 2 ตำแหน่งดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญต่อการเป็นประธานกลุ่มแปรรูปผ้า ซึ่ง นางกิ่งกาญจน์ มีะสี เจริญญิกกลุ่มแปรรูปผ้าเล่าว่า นางอำไพเป็นคนเก่ง เป็นคนขยัน เป็นนักคิด นักพัฒนามีแนวความคิดที่จะช่วยเหลือกลุ่มทอผ้าที่ทอผ้า แล้วจำหน่ายไม่ได้ทำให้กลุ่มทอผ้าไม่มี รายได้ นางอำไพ อยากจะช่วยเหลือให้มีการทำการแปรรูปผ้า นางอำไพเป็นช่างตัดเสื้อผ้ามาก่อน ซึ่งเคยไปเรียนการตัดเย็บเสื้อผ้าจนได้รับใบประกาศจากโรงเรียนสอนตัดเย็บรองเท้าและได้นำ ความรู้มาตัดเย็บที่บ้านของตนเอง ต่อมาหลังจากที่ส่วนราชการทางอำเภอสรีเมืองใหม่ ได้เข้าไป ส่งเสริมอาชีพในหมู่บ้านชาด กลุ่มแปรรูปผ้าจึงเกิดขึ้น ทำให้อำไพซึ่งมีความสามารถพิเศษด้าน การเย็บผ้าอยู่แล้วได้รับเลือกเป็นประธานกลุ่มแปรรูปผ้ามาตั้งแต่บัดนั้น อำไพเป็นผู้นำกลุ่มอยู่หลาย กลุ่ม เช่น หัวหน้ากลุ่มแปรรูปผ้า เป็นประธานสภาสตรีบ้านชาด เป็นหัวหน้ากลุ่มเพาะเห็ด เป็น ประธาน อสม. แล้วอำไพยังเป็นสมาชิกอีกหลายกลุ่ม เช่นเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นวิทยากร กระบวนการในชุมชน จากบทบาทหน้าที่และการได้รับการยอมรับจากชุมชนและสังคมดังกล่าวที่ เป็นตัวกระตุ้นและเป็นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ทำให้อำไพได้ทุ่มเทและเสียสละเวลาให้กับงานและ สังคมเกือบตลอดชีวิต จากการทำงานอย่างทุ่มเททำให้อำไพได้รับรางวัลส่วนบุคคลได้แก่

ปี พ.ศ. 2545 อำเภอได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวในฐานะผู้หญิงเก่ง

ปี พ.ศ. 2546 อำเภอได้รับพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ
รางวัลผู้ประสานงานดีเด่น

ปี พ.ศ. 2548 อำเภอได้รับรางวัลพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ
รางวัลฟ้าใส่น้ำใจงาม

ปี พ.ศ. 2549 อำเภอได้รับรางวัล สตรีอนุรักษทรัพย์ากรดีเด่นจากจังหวัด
อุบลราชธานี

นอกจากนั้นยังได้รับรางวัลที่เป็นส่วนรวมของชุมชนซึ่งอำเภอมีส่วนร่วมอย่าง
สำคัญและเป็นแรงจูงใจให้อำเภอได้ทุ่มเทและเสียสละเพื่อชุมชนตลอดมา ได้แก่

ปี พ.ศ. 2542 ได้รับรางวัลป่าชุมชนดีเด่น จากป่าไม้จังหวัดอุบลราชธานี

ปี พ.ศ. 2543 ได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงดีเด่นจากศูนย์อำนวยการ
ประสานงานป่าดงนาทาม

ปี พ.ศ. 2543 ได้รับรางวัลหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านดีเด่นจังหวัด
อุบลราชธานี

ปี พ.ศ. 2544 ได้รับรางวัล รองชนะเลิศระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รางวัล
หมู่บ้านอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านดีเด่น

ปี พ.ศ. 2546 ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ ธง “ พิตักษ์ป่าเพื่อ
รักษาชีวิต ”

ปี พ.ศ. 2551 ได้รับรางวัลป่าชุมชนตัวอย่างระดับจังหวัด จากกรมป่าไม้
การศึกษาดูงาน

นางอำเภอเริ่มเป็นสมาชิก อสม. มาตั้งแต่ปี 2518 เคยผ่านการดูงาน การฝึก การ
อบรมหลายหลักสูตร เพราะนางอำเภอเป็นประธาน อสม. เป็นประธานกลุ่มแปรรูปผ้า เป็น
ประธานสภาสตรีบ้านขาด เป็นสมาชิกกลุ่มเพาะเห็ด เป็นกรรมการป่าชุมชน เป็น อบต. จึงทำให้นางอำเภอได้ไปศึกษาดูงานและสัมมนาหลายครั้งในแต่ละปี นายอำเภอ วงศ์ละคร หัวหน้ากลุ่มป่า
ชุมชนเล่าว่า นางอำเภอเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดคนหนึ่งในชุมชนบ้านขาด นางอำเภอได้รับการ
ยอมรับและถูกคัดเลือกให้เป็นแกนนำของกลุ่มต่างๆ เหตุผลที่ชุมชนและชาวบ้านยอมรับก็คือ นาง
อำเภอเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพ เป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ เป็นผู้นำอย่างแท้จริง นายอำเภอ
ยอมรับว่าเป็นเพราะนางอำเภอได้ไปศึกษาดูงานอบรมและสัมมนามากกว่าใครๆ ในชุมชนบ้านขาด
นางอำเภอเองก็บอกว่าในรอบ 30 ปีที่ผ่านมาได้ไปศึกษาดูงานอบรมและสัมมนาและประชุมนับ
100 ครั้ง เพราะนางอำเภอมีหลายตำแหน่งๆ จากการศึกษาดูงานอบรมสัมมนาและประชุมนั้นเองที่

มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้นางอำไพเห็นว่าความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญหรือเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ตนเองได้ประสบผลสำเร็จในการทำงาน ตลอดจนการได้รับการยอมรับจากชุมชนและสังคม อำไพเชื่อว่าความรู้และการบริหารจัดการที่ดีจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ผู้นำในทัศนะของชุมชน

ผู้นำในความหมายชุมชน อำไพให้ความหมายว่าผู้นำคือผู้ที่ป็นหัวหน้าหรือผู้ที่พาคิดแล้วให้คนอื่นคิดแล้วทำตาม ตัวอย่างในบ้านชาดก็มีผู้นำตามความหมายนี้หลายคน เป็นต้นว่าผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้ง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน อบต. อสม. หรือผู้นำที่มีแนวความคิด เช่น พ่อคำรง พ่ออำนาจ พ่อชาลี ส่วนผู้นำที่ชาวบ้านนับถือว่าเป็นหมอยา หมอสูทหรือหมอเวทย์มนต์ เช่น พ่อเสาร์ อุปลัมภ์ พ่อเสริม เป็นต้น ถ้าถามอำไพว่าผู้นำที่อำไพเคารพยกย่องว่าเป็นผู้นำในใจเป็นใคร อำไพก็ตอบว่าถ้าหากให้เลือกได้จะเลือกผู้นำที่มีแนวความคิดมาเป็นผู้นำคือ พ่ออำนาจ วงศ์ละคร ซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มป่าชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งที่สุดและมีสมาชิกมากที่สุดในหมู่บ้าน

คุณลักษณะผู้นำในทัศนะของชุมชน

อำไพให้ความหมายของผู้นำคือผู้ที่ป็นหัวหน้า เป็นผู้พาคิดพาทำและผู้ที่สามารถเป็นแบบอย่างให้คนอื่นได้ อำไพ คิดว่าในชุมชนบ้านชาดมีผู้นำอยู่ 3 ประเภทคือผู้นำที่ชาวบ้านเชื่อถือ ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งและผู้นำที่เป็นผู้นำทางแนวคิดรวมทั้งเชื่อว่าผู้นำทั้ง 3 ประเภทคล้ายกัน คือมีความคิดสร้างสรรค์ มีจิตสาธารณะ ผู้นำต้องมีความพร้อม เป็นผู้ที่มีความรู้ มีปฏิภาณไหวพริบ มีแนวคิดในการแก้ปัญหา มีความซื่อสัตย์ เป็นผู้เสียสละ ส่วนที่ต่างกันคือหน้าที่การงานและความรับผิดชอบเป็นคนละอย่างกันตามประเภทของผู้นำ

พัฒนาการของผู้นำ

อำไพครั้งที่ยังเป็นเด็กเข้าเรียนจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนบ้านชาดซึ่งเป็นโรงเรียนในชุมชน ต่อจากนั้นได้เข้าไปสอบเทียบระดับประถมศึกษาปลาย (ป.6) เรียนต่อในระบบการศึกษานอกโรงเรียนในระดับมัธยม (ม.1-ม.6) ในตัวอำเภอศรีเมืองใหม่ ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านออกไป 30 กิโลเมตร ในระหว่างเรียนการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) อำไพเป็นคนที่เรียนหนังสือเก่งอยู่ในระดับแนวหน้าของชั้นเรียน โดยเฉพาะวิชาคณิตศาสตร์และภาษาไทยเป็นวิชาที่ถนัดได้คะแนนดีมาก นอกจากนั้นอำไพยังเป็นคนช่างพูดช่างคิด ชอบทำหน้าที่ป็นหัวหน้า ได้ป็นหัวหน้าห้องเรียนมาตั้งแต่สมัยเรียนประถมศึกษา มีความรับผิดชอบสูง เป็นคนเสียสละซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคุณสมบัติของผู้นำที่ดีตัวมาตั้งแต่เด็ก แสดงให้เห็นว่าอำไพมีบุคลิกเป็นผู้นำตั้งแต่ยังเล็ก หลังจากจบการศึกษานอกโรงเรียน (ม.6) แล้ว อำไพไม่ได้เรียนต่อเนื่องจากฐานะทางครอบครัวยากจนแต่อำไพได้เรียนตัดเย็บเสื้อผ้า อำไพได้ออกมาทำงานช่วยเหลือสังคมโดยตลอด ในปี พ.ศ. 2518 ซึ่งขณะนั้นอำไพมีอายุ 18 ปี อำไพได้รับเลือกให้เป็นหมออาสาหมู่บ้าน มีหน้าที่ในการให้

วัดขึ้นป้องกันโรคแก่เด็กภายในหมู่บ้านชาดและภายในตำบลหนามแท่ง ซึ่งทั้งตำบลหนามแท่งและหมู่บ้านชาดจะมี อสม.เพียงคนเดียวเท่านั้น นอกจากนั้นอำเภอยังได้รับเลือกให้เป็นผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) ประจำหมู่บ้านอีกด้วย จากผลงานการเป็นหมออาสาหมู่บ้านและ ผสส. อำเภอได้แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบ ความเสียสละ มีผลงานจนอำเภอได้รับเลือกให้เป็น อสม. ในปี พ.ศ. 2525 ซึ่งเป็นปีที่กระทรวงสาธารณสุขได้ตั้งอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) ขึ้นเป็นปีแรก (พัฒนามาจากหมออาสาหมู่บ้านและผู้สื่อข่าวสาธารณสุข) ซึ่ง อสม.ในระดับหมู่บ้านมีการเพิ่มจำนวนมากขึ้นจากเดิมที่เคยมีหมู่บ้านละ 1 คน (ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) และหมออาสาหมู่บ้าน) ในปี พ.ศ. 2525 อสม. ในบ้านชาดมีจำนวนทั้งหมด 7 คน อำเภอเป็นหนึ่งในจำนวนนั้น เมื่อมีการเลือกประธาน อสม. อำเภอได้รับเลือกให้เป็นประธาน อสม. ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ความเป็นผู้นำของอำเภอไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะประธาน อสม. เพียงอย่างเดียว ปี พ.ศ. 2540 อำเภอได้รับเลือกเป็น อบต. ซึ่งจะมีหมู่บ้านละ 2 คนวาระดำรงตำแหน่ง 4 ปี ปี พ.ศ. 2540 ได้รับเลือกเป็นประธานกลุ่มเพาะเห็ด ปี พ.ศ. 2541 ได้รับเลือกให้เป็นผู้ประสานงานในคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านชาด ปี พ.ศ. 2545 ได้รับเลือกเป็นประธานกลุ่มแปรรูปผ้า จากการที่อำเภอได้รับเลือกให้เป็นกรรมการกลุ่ม เป็นประธานกลุ่ม เป็นหัวหน้ากลุ่ม เป็นอบต. การเป็นผู้นำหลายตำแหน่งดังกล่าว เกิดมาจากการพัฒนาโดยตัวของอำเภอเอง โดยเริ่มต้นจากการเป็นคนช่างคิด ช่างพูด ช่างทำในสมัยเป็นเด็ก ประกอบกับเป็นคนที่เรียนหนังสือเก่งและชอบเป็นหัวหน้าในสมัยเรียนประถมและสมัยเรียนในระบบการศึกษานอกโรงเรียนทำให้เป็นคนที่มีแนวคิดและมีภาวะความเป็นผู้นำ ต่อมาเมื่อได้รับเลือกให้เป็น อสม. ทำให้ได้ผ่านการอบรมศึกษาดูงานเป็นการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ยิ่งทำให้เสริมความเป็นผู้นำมากขึ้น ถ้าคิด ถ้าตัดสินใจตลอดจนได้รับการยอมรับในผลงานมากขึ้นผสมรวมกับภาวะผู้นำที่เป็นคนชอบนำ มีความรับผิดชอบสูง เสียสละเวลาให้กับชุมชนได้มาก จึงทำให้เพิ่มความศรัทธาและความน่าเชื่อถือมากขึ้นเป็นเงาตามตัว รวมถึงความรู้ความสามารถเฉพาะทางของอำเภอ เช่นความชำนาญในการตัดเย็บเสื้อผ้าก็มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้ได้รับความไว้วางใจเป็นประธานกลุ่มแปรรูปผ้า ประกอบกับบุคลิกส่วนตัวนั้นเป็นคนคบคนง่าย เป็นนักประชาสัมพันธ์และเป็นผู้ประสานงาน ทำให้ส่วนราชการภายนอกไว้วางใจเชื่อมั่นว่าหากได้อำเภอเป็นผู้นำจะทำให้ประสบความสำเร็จในโครงการที่ลงในชุมชน จึงไม่แปลกใจที่ชุมชนและส่วนราชการภายนอกไว้วางใจที่จะพัฒนาชุมชนบ้านชาดเป็นชุมชนต้นแบบในหลายๆโครงการ

บทบาทผู้นำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

การที่ชุมชนจะเข้มแข็งนั้นผู้นำเป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญ ในชุมชนบ้านชาดนั้น อำเภอเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำกลุ่ม รวมทั้งเป็นผู้นำตามธรรมชาติหรือผู้นำทาง

แนวความคิด ด้วยคุณลักษณะเด่นของอำเภอที่มีภาวะความเป็นผู้นำสูง เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีสติปัญญา ชอบคิดชอบพูดชอบทำ ชอบช่วยเหลือสังคม มักมีส่วนร่วมกับชุมชนในเกือบจะทุกกิจกรรม เป็นผู้ที่เสียสละมีความรับผิดชอบสูง มีความดีเสมอต้นเสมอปลาย ความเป็นผู้นำดังกล่าวเริ่มแสดงออกอย่างชัดเจนในปี พ.ศ. 2518 ที่อำเภอได้รับเลือกเป็นหมอบาสาหมู่บ้าน ต่อจากนั้นปี พ.ศ. 2520 ได้รับเลือกเป็นผู้สื่อข่าวสาธารณสุข ปีพ.ศ.2525 ได้รับเลือกเป็นประธานอสม. ปี พ.ศ. 2540 ได้รับเลือกเป็น อบต. และเป็นประธานกลุ่มเพาะเห็ด ปี พ.ศ.2541 เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน ปี พ.ศ. 2545 เป็นประธานกลุ่มแปรรูปผ้า จากผลงานการเป็นผู้นำกลุ่มดังกล่าวอำเภอเป็นผู้มีบทบาทในฐานะผู้นำกล่าวคืออำเภอจะเป็นผู้ที่ริเริ่มคิดและเริ่มทำเป็นตัวอย่าง จากนั้นก็จะประชุมชาวบ้านหรือสมาชิกเมื่อสมาชิกเห็นด้วยจะรวมกันเป็นกลุ่ม มีการตั้งคณะกรรมการดำเนินงานหลังจากนั้นก็ลงมือทำกิจกรรมของกลุ่มตามที่ตกลงกันในที่ประชุม ตัวผู้นำก็จะบริหารจัดการโดยผ่านคณะกรรมการแต่ละฝ่าย เมื่อลงมือทำแล้วมีปัญหาเกิดขึ้นผู้นำจะเป็นผู้ที่ให้ความรู้ด้วยการสอนหรือทำเป็นตัวอย่างหรือส่งไปศึกษาดูงานมีการประชุมปรึกษาหารือเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน ตัวของอำเภอเองจะเป็นผู้ที่คอยกระตุ้น คอยให้กำลังใจ เป็นตัวหลักในการทำงานและสร้างและดำรงความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ถ้าจะต้องประสานงานกับภายนอกอำเภอก็จะเป็นผู้ประสานงานหลักให้กับกลุ่มหรือบางครั้งอาจจะมอบให้กรรมการฝ่ายเป็นผู้ประสานงานแทน ผลงานที่เกิดจากกลุ่ม ตัวผู้นำคืออำเภอจะเป็นผู้ที่คอยกระตุ้นให้สมาชิกติดตามตรวจสอบและประเมินผลหรือสมาชิกร่วมกันตรวจสอบโดยเฉพาะเรื่องงบประมาณหรือเรื่องคุณภาพของงาน แต่ส่วนมากแล้วการประเมินผลอย่างเป็นทางการนั้นยังไม่ได้ทำ มักจะเป็นการตรวจสอบภายในกลุ่มผ่านสมาชิกและกรรมการบริหารกลุ่มเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยความเชื่อใจและสัจจะระหว่างสมาชิกด้วยกัน ซึ่งสัจจะดังกล่าวเป็นพื้นฐานที่สำคัญของกลุ่มในการตรวจสอบติดตามและประเมินผลของกลุ่ม โดยมีบัญชีรับจ่ายบัญชีคุมที่สามารถดูและตรวจสอบได้ด้วยสมาชิกทุกคนร่วมกัน จากการที่อำเภอมีบทบาทในการเป็นผู้นำดังกล่าวจึงเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาในการเป็นผู้นำของอำเภอ จึงทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จและยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นมีอยู่หลายอย่าง มีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก อำเภอบอกว่าเมื่อก่อนนี้ชุมชนบ้านชาดยังไม่ได้เป็นชุมชนเข้มแข็งแบบที่เป็นอยู่อย่างปัจจุบัน จุดเริ่มต้นครั้งแรกเริ่มจากการที่สมเด็จพระนางเจ้าเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเยี่ยมราษฎรในพื้นที่โครงการป่าดงนาทามบ้านโนนสวรรค์ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีเมื่อปี พ.ศ. 2541 ในครั้งนั้นระดับแกนนำของหมู่บ้านชาดได้เข้าเฝ้ารับเสด็จฯ สมเด็จพระนางเจ้าที่บ้านโนนสวรรค์ด้วย ซึ่งบ้านโนนสวรรค์อยู่ห่างจากบ้านชาดไม่มากนัก ประมาณ 10 กิโลเมตร ซึ่งบ้าน

โนนสวรรค์เป็นหมู่บ้านที่มีการพัฒนาขึ้นมาโดยหน่วยทหาร คือศูนย์ประสานงานป่าดงนาทาม เพราะเห็นว่าบ้านโนนสวรรค์เป็นหมู่บ้านที่อยู่รอบป่าดงนาทาม ในขณะนั้นหมู่บ้านชาวกิ่งกำลังมีปัญหาเรื่องการจัดการป่า เพราะป่าบ้านชาดได้ถูกทำลายชาวบ้านชาดจึงได้ไปประสานงานกับศูนย์ประสานงานป่าดงนาทาม ให้มาช่วยแนะแนวทางที่จะจัดการกับป่าเสื่อมโทรมอย่างไร จึงได้เริ่มดำเนินการฝึกอบรมราษฎรและบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านชาดอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2542 ตั้งแต่นั้นมาโครงการต่างๆของส่วนราชการได้เข้ามาร่วมพัฒนาบ้านชาด ได้แก่ ป่าไม้ อบต. มูลนิธิ Nature Care กองทุนเพื่อสังคม (SIF) อำเภอศรีเมืองใหม่เป็นต้น จากนั้นหมู่บ้านชาดจึงมีกลุ่มอาชีพเกิดขึ้นมาอีกหลายกลุ่ม มีคณะกรรมการป่าชุมชนที่เข้มแข็ง จึงเป็นที่มาของชุมชนเข้มแข็งบ้านชาดอย่างในปัจจุบัน อำเภอบอกว่านอกจากปัจจัยเรื่องที่มีส่วนราชการภายนอกตั้งต้นให้เริ่มพัฒนาและสนับสนุนการพัฒนามาโดยตลอด มีปัจจัยภายในที่สำคัญเช่น ทุนทางสังคม บ้านชาดเป็นหมู่บ้านขนาดกลางคนในชุมชนเป็นคนกลุ่มเก่า มีความเป็นเครือญาติสูง นับถือศาสนาพุทธ เป็นหมู่บ้านที่มีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งโดยเฉพาะวัฒนธรรมชุมชนฮิดติบสอง กรองติบสี่ มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจเวลามีงานบุญคนจะมารวมกันที่วัดจำนวนมาก เจ้าอาวาสเป็นพระนักพัฒนาชาวบ้านจะเคารพเชื่อถือและศรัทธามากการนับถือผู้ใหญ่ เป็นวัฒนธรรมของชุมชนบ้านชาดอีกอย่างที่ดีงาม นอกจากนั้นจุดเด่นที่สุดของหมู่บ้านนี้คือความสามัคคีรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน นอกจากนั้นยังมีต้นทุนทางธรรมชาติได้แก่ ป่าชุมชนที่ชาวบ้านรักและหวงแหนเป็นศูนย์รวมความรักและสามัคคีอีกทางหนึ่ง อำเภอบอกว่าถ้าพูดถึงคนบ้านชาดแล้วป่าชุมชนบ้านชาดคือตัวแทนของคนบ้านชาด คนบ้านชาดจะภูมิใจเสมอเมื่อพูดถึงป่าชุมชนของพวกเขา อีกอย่างหนึ่งที่เป็นปัจจัยภายในคือบ้านชาดมีผู้นำที่เสียสละมาก ทำให้ส่วนราชการไว้วางใจที่จะนำโครงการมาลงที่บ้านชาดเพราะเป็นเครื่องประกันความสำเร็จ ซึ่งแน่นอนว่าเป็นความสามัคคีและผู้นำเข้มแข็งที่เป็นปัจจัยหลัก

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

ตัวชี้วัดว่าชุมชนบ้านชาดเป็นชุมชนเข้มแข็งมีอยู่หลายอย่างด้วยกันอย่างแรกคือชาวบ้านอยู่ดีมีสุขกว่าแต่ก่อนมาก ชาวบ้านมีพอกอยู่พอกกิน ยิ้มแย้มแจ่มใส สบายอกสบายใจ ลูกได้เรียนหนังสือที่สูงขึ้น อย่างที่สอง ด้านเศรษฐกิจ มีรายได้ มีอาชีพมีงานทำ ยกตัวอย่างมีอาชีพถึง 8 กลุ่มในหมู่บ้านซึ่งอาชีพเหล่านั้นเป็นอาชีพเสริมได้อย่างดี นอกจากนั้นเศรษฐกิจหลักอีกตัวหนึ่งคือป่าชุมชน มีของป่า มีสมุนไพร มีไม้ มีสัตว์ป่า มีที่เลี้ยงวัว มีน้ำ เป็นต้น เคยมีผู้คำนวณตัวเลขอย่างไม่เป็นทางการว่าในปีหนึ่งๆนั้นมูลค่าจากการเก็บของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ สมุนไพร และสัตว์ป่า รวมแล้วมากกว่า 500,000 บาท นับว่าเป็นตลาดของคนบ้านชาดอย่างแท้จริง อย่างที่สาม ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินชาวบ้านชาดมีการเจ็บป่วยน้อยเพราะใช้ธรรมชาติบำบัด

เป็นหมู่บ้านปลอดสารพิษ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้สภาพแวดล้อมปลอดภัย ในหมู่บ้านไม่มียาเสพติดในเมื่อไม่มียาเสพติดก็ไม่มีลักเล็กขโมยน้อย ส่วนที่สี่เป็นด้านสังคมนั้น อำเภอบอกว่าบ้านชาดเป็นสังคมดั้งเดิม เป็นเครือญาติ ไม่มีความขัดแย้ง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันดี ผู้นำว่าอย่างไรก็ตามกัน มีความรักสามัคคีกันดี ความร่วมมือในชุมชนก็ให้ความร่วมมือสม่ำเสมอ มีความเอื้ออาทรกัน นับถือผู้ใหญ่ นับถือพระ เวลาในงานบุญคนมักจะไปร่วมงานมากทำให้สงบร่มเย็น ส่วนที่สำคัญอีกอย่างที่อำเภอเล่าก็คือ ชุมชนอื่นและหัวหน้าส่วนราชการอื่นมักมาพัฒนาบ้านชาดเพราะเห็นว่าบ้านชาดมีศักยภาพหลายด้าน เป็นชุมชนเข้มแข็ง จึงได้เลือกเอาหมู่บ้านนี้ เป็นหมู่บ้านนำร่องหลายโครงการ มีเงินทุนมีโครงการต่างๆเข้ามามากมายเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น

บทบาทผู้นำในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

การที่ชุมชนเข้มแข็งนั้นผู้นำมีบทบาทสำคัญมากในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำนั้นดูได้จากสมาชิกได้เสนอความคิดเห็น ปัญหาข้อขัดข้องต่อผู้นำ โดยสมาชิกหรือชาวบ้านจะเห็นปัญหาแล้วช่วยกันคิด รวมตัวกันมาปรึกษาหารือ ได้มีมติที่ประชุมแล้วนำมาบอกผู้นำ หลังจากได้ประชมติและแนวทางจากนั้นก็พากันไปทำ บางครั้งผู้นำก็เป็นผู้พาทำ ชาวบ้านเป็นผู้ให้ความร่วมมือ การมีส่วนร่วมดังกล่าวเริ่มต้นจาก ร่วมทำรับผิดชอบร่วมกัน มีการบริหารโดยกรรมการและสมาชิก สมาชิกร่วมกันรับผิดชอบแทนเมื่อมีกำไรการตรวจสอบที่ทำโดยสมาชิกตรวจสอบกันเอง การประเมิน ก็มีบ้างแต่ไม่เป็นทางการ การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นๆมีหลายอย่างหลายระดับ อำเภอบอกว่าบางครั้งก็ทำเป็นส่วนรวม บางครั้งก็ทำแต่ละบุคคลแต่ละครัวเรือน บางครั้งก็ทำเป็นกลุ่มๆเมื่อคิดภาพรวมก็จะเป็นชุมชนบ้านชาด บางครั้งก็มีส่วนร่วมกันสนับสนุนความคิด สนับสนุนแรงงาน บางครั้งก็สนับสนุนเป็นเงินเพื่อให้งานส่วนรวมดำเนินไปได้ การร่วมของชุมชนอีกลักษณะหนึ่งก็คือ ทุกคนเป็นสมาชิกของแต่ละกลุ่ม (ซึ่งบ้านชาดเป็นสมาชิกกลุ่มโคกกลุ่มหนึ่งทุกครัวเรือน) บางคนก็เป็นกรรมการ เป็นประธาน เป็นเลขา เป็นเหรัญญิก เป็นที่ปรึกษา เป็นต้น อำเภอบอกว่า โดยปกติสมาชิกในแต่ละกลุ่มจะร่วมกันบริหารกันเองภายในกลุ่ม ตำแหน่งต่างๆภายในกลุ่มที่ตั้งไว้ให้รู้ว่าใครมีหน้าที่อะไรเท่านั้น สมาชิกทุกคนจะร่วมกันจัดการกันเอง ตรวจสอบกันเอง อำเภอบอกว่า สมาชิกในกลุ่มไว้วางใจกัน โดยไม่มีปัญหาเพราะ “สัญญาแบบนี้จะ”นั่นเอง

ส่วนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งของผู้นำนั้นอำเภอบอกว่า ผู้นำจะเป็นผู้พาสมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมโดยให้อาสาแสดงออกถึงความคิดเห็น ให้สมาชิกได้ปรึกษาหารือกันแล้วได้ประชมติ ผู้นำก็เพียงแต่ประกาศประชมติแล้วก็ลงมือ ร่วมกันทำ กลุ่มใดที่มีรายได้นั้นก็จะจัดการแบ่งผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ส่วนที่ว่าจะมีการหักค่าใช้จ่ายเช่นเป็นสวัสดิการ เป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ หรือสำรองเป็นกองทุนนั้นก็มีการเก็บข้อตกลง

ของกลุ่ม ส่วนเรื่องการตรวจสอบการดำเนินการ เรื่องขาดทุนกำไร ผู้นำก็เปิดโอกาสให้ตรวจสอบกันเองภายในกลุ่ม เพราะผู้นำเองก็เป็นสมาชิกเช่นเดียวกัน เมื่อทุกคนโปร่งใสซื่อสัตย์ต่อกัน ปัญหาการตรวจสอบก็ไม่เกิดปัญหา เรื่องการเงินก็มีการเปิดบัญชีดูเป็นประจำจึงทำให้ไม่ค่อยมีปัญหา การประเมินผลตามหลักวิชาการนั้นอำไพบอกว่าไม่ได้ทำ จะเป็นการประชุมและสอบถามความก้าวหน้าความเป็นไปและก็ตกลงใจแล้วนำไปปฏิบัติถ้าเห็นว่าดีและเหมาะสม ถ้าเห็นว่าขาดทุนก็จะมาประชุมกันหาทางออกว่าจะดำเนินการอย่างไร การประเมินดังกล่าวก็ทำกันอยู่เป็นประจำ

ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาในการทำงานส่วนตัวไม่ค่อยมีแต่จะเห็นผู้นำบางคนมีปัญหา เช่นปัญหาในส่วนความไม่พร้อมของผู้นำในเรื่องความรู้ในการเป็นผู้นำที่ดี ความซื่อสัตย์สุจริตโปร่งใส ไม่มีความรู้การบริหารแบบใหม่ ความพร้อมในเรื่องฐานะทางครอบครัว (การเงิน) เรื่องการทำมาหากิน เรื่องการที่ต้องประสานงานกับส่วนราชการภายนอกชาวบ้านมีความรู้สึกลำบากใจ ทำให้ยุ่งยากและเป็นการเพิ่มภาระให้กับตนเอง นอกจากนั้นก็ยังมีความไม่เข้าใจของครอบครัวที่ตัวผู้นำหรือสมาชิกต้องไปอบรมสัมมนาดูงานบ่อยครั้งและเป็นเวลานาน ครอบครัวที่อยู่ทางบ้านต้องรับผิดชอบงานทั้งหมดตั้งแต่การทำไร่ ไถนา เลี้ยงวัว ดูแลลูก ซึ่งในชีวิตประจำวันจะต้องทำงานเหล่านี้ เมื่อไม่มีผู้ช่วยทำครอบครัวก็จะมีความรู้สึกที่ไม่ดีและไม่อยากให้ไปอบรมสัมมนา แต่เพื่อชุมชนครอบครัวก็ต้องยอมรับแม้ความรู้สึกส่วนหนึ่งจะยังไม่อยากให้เป็นนักก็ตาม อำไพบอกว่าสิ่งเหล่านี้ก็ไม่ร้ายแรงนัก ไม่ถึงกับทำให้ชีวิตล้มเหลวจะทำอย่างไรได้เมื่อชาวบ้านเขาไว้วางใจ ส่วนตัวนั้นอำไพบอกว่าภูมิใจอยู่สักๆเหมือนกัน นอกจากนั้นแล้วปัญหาอุปสรรคด้านกระบวนการทำงานก็มีปัญหาอุปสรรคเหมือนกัน เช่นผู้นำเองยังบริหารจัดการแบบชาวบ้านอยู่ ยังไม่ทันสมัยตามแผนงานการบริหารจัดการแบบใหม่ เช่น การเขียนแผนงบประมาณ การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ (Computer) การตรวจสอบและประเมินผล ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้นำต้องเรียนรู้อีกมาก

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำในอนาคต

ในการพัฒนาผู้นำนั้นอยากให้เห็นผู้นำที่มีความรู้เรื่องการเป็นผู้นำที่ดี มีปฏิภาณไหวพริบ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเสียสละ อยากให้เปิดสอนเรื่องการเป็นผู้นำเป็นพิเศษเพราะเป็นหัวใจของผู้นำ นอกจากนั้นอำไพบอกว่าการอบรมศึกษาดูงานนั้นเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาผู้นำเพราะการอบรมศึกษาดูงานนั้นเป็นประสบการณ์ที่สำคัญสามารถนำมาปรับใช้ได้ อำไพบอกว่าการที่สามารถเป็นผู้นำได้จนถึงทุกวันนี้ก็ด้วยความรู้และประสบการณ์จากการศึกษาดูงาน แล้วนำมาปฏิบัติเป็นประสบการณ์ที่ได้จากตัวเองก็จะทำได้ดี ผู้นำไม่ควรจะปิดกั้นตนเองจะต้องศึกษาเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้นการไปดูงานชุมชนที่ประสบความสำเร็จก็จะเป็นแนวทางอีกอย่าง

หนึ่งที่สำคัญที่เอามาประยุกต์ใช้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนอื่นกับชุมชนของเราจะทำให้ทราบว่าชุมชนอื่นทำอะไรและก้าวหน้าไปถึงไหนและจะได้เรียนรู้กระบวนการวิธีการของเขาที่เราอยากจะเป็น นอกจากนั้นแล้วอำเภออยากให้มีการสอนเรื่องการเขียนแผน/โครงการ เพราะในสมัยใหม่ถ้าเขียนขอเงินไม่เป็นก็ไม่มีงบประมาณที่จะมาพัฒนา ยกเว้นว่าส่วนราชการนั้นเลือกบ้านชาดเป็นพื้นที่ดำเนินการ ส่วนการจัดเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ (Computer) ก็สำคัญ ผู้นำควรจะมีความรู้และใช้เครื่องช่วยในการจัดเก็บข้อมูลให้เป็น

4.3.2 กรณีตัวอย่างที่ 2 นายอำนวย วงศ์ละคร

นายอำนวย วงศ์ละคร อายุ 48 ปี อยู่บ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 3 ตำบลหนามแท่ง อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี นับถือศาสนาพุทธ สมรสแล้วมีบุตร 3 คนเป็นชาย 1 คน หญิง 2 คน บุตรทั้งสามคนมีครอบครัวและมีงานทำทุกคนแล้วและแยกครอบครัวออกไปแล้ว

นายอำนวย จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งเป็นชั้นเรียนสูงที่สุดในชุมชน สมัยนั้นนายอำนวยไม่มีโอกาสได้เรียนต่อในระดับ การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) เนื่องจากต้องทำมาหากินและต้องดูแลครอบครัว

ครอบครัวของนายอำนวยประกอบอาชีพหลักคือ ทำนา ซึ่งนายอำนวยมีนาอยู่ 8 ไร่และทำไร่มันโดยมีพื้นที่ทำไร่อยู่ประมาณ 6 ไร่ นอกจากนั้นมีวัวเลี้ยงอยู่ 6 ตัว รายได้หลักของครอบครัวจะมาจากขายวัวและมันสำปะหลังปีละประมาณ 50,000 บาท

ส่วนรายจ่ายหลักมีหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) หนี้กองทุนเงินล้าน ค่าอุปกรณ์ในการทำเกษตร นอกนั้นเป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน ในปีหนึ่งๆจะมีรายจ่ายอยู่ประมาณ 40,000-50,000 บาท ซึ่งรายจ่ายขึ้นอยู่กับรายรับไม่เหลือพอให้เก็บแต่ไม่ถึงกับติดลบมีเงินใช้หนี้ได้

แรงจูงใจในการเข้าร่วมทำงานกับชุมชน

ในสมัยก่อนบ้านชาดมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้และสัตว์ป่า รวมทั้งความเหมาะสมของสภาพภูมิประเทศ มีป่าทำเลเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ หาอาหาร เก็บของป่าและสมุนไพรมีเนื้อที่ประมาณ 3,000 ไร่ ปี พ.ศ. 2496 ตั้งเป็นบ้านชาดอย่างเป็นทางการ ราวปี พ.ศ. 2500 เริ่มทำไร่ปอ จากเดิมที่ทำไร่ข้าวและมีการสัมปทานป่าไม้รอบแรก ทำให้พื้นที่ป่าลดลงมาก ราวปี พ.ศ. 2508 มีการสัมปทานป่าครั้งที่สอง ทำให้ไม้ใหญ่ถูกตัดโค่นเป็นจำนวนมากทำให้ป่าเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นยังมีบุคคลภายนอกฉวยโอกาสเข้ามาตัดไม้ที่เหลือพร้อมทั้งจับจองป่าเพื่อใช้ประโยชน์ส่วนตัวโดยไม่มีสิทธิ ชาวบ้านได้มีการจับไล่หลายครั้งแต่ก็ยังมาบุกรุกเช่นเดิม ที่ร้ายไปกว่านั้นเมื่อมีชาวบ้านเข้าไปเก็บของป่า นำสัตว์ไปเลี้ยงก็ถูกจับไล่ ทำร้ายสัตว์เลี้ยง สัตว์เลี้ยงโดนขโมยเหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความเดือดร้อนอย่างมากแก่ชาวบ้าน ชาวบ้านจึงได้มีการประชุม

เพื่อหาแนวทางในการที่จะฟื้นฟูป่าแห่งนี้ให้กลับคืนมาสมบูรณ์ดังเดิม ในปี พ.ศ. 2540 ได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มป่าชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ ในปี พ.ศ. 2541 ได้จัดตั้งกลุ่มป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ จนเมื่อปี พ.ศ. 2541 (พ.ช. 2541) สมเด็จพระนางเจ้าฯเสด็จพระราชดำเนินมาที่บ้านโนนสวรรค์ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นชุมชนใกล้เคียงกับบ้านชาด ชาวบ้านชาดได้ไปเข้าเฝ้ารับเสด็จฯการร่วมรับเสด็จในครั้งนั้นได้พบกับหน่วยงานของทหาร คือ กอ.คงนาทม ที่ดูแลผืนป่าคงนาทมอยู่ 55,000 ไร่ ชาวบ้านจึงขอให้ กอ.คงนาทม ส่งเจ้าหน้าที่มาให้คำแนะนำในการดูแลรักษาป่าและฝึกอบรม รสทป. ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 (4 ก.ค.2542) ได้มีการฝึกและจัดตั้งราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) ของโครงการพัฒนาความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าคงนาทมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ(กอ.คงนาทม)ขึ้น การจัดการป่าชุมชนจึงเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดส่งผลให้ชุมชนบ้านชาดสามารถเป็นชุมชนตัวอย่างในการจัดการป่าชุมชนที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของครอบครัว ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและที่สำคัญคือชาวบ้านชาดได้ป่ากลับคืนมาเพราะชาวบ้านชาดถือว่าป่าคือชีวิต ไม่มีป่าก็ไม่มีชีวิตทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่ในป่าเพราะตอนตั้งกลุ่มป่าชุมชนขึ้นใน พ.ศ. 2541 (ก.ช.2541) นั้น นายบุญยัง ยุพโคตร คณะกรรมการคนสำคัญคนหนึ่งในกลุ่มป่าชุมชนเล่าว่า อำนวยเป็นตัวตั้งตัวตีในเรื่องป่า อำนวยมีความชำนาญในเรื่องป่ามากกว่าใครๆในบ้านชาดเป็นคนที่เอาใจใส่ในเรื่องป่าอย่างมาก อยากเห็นป่ากลับคืนมาเหมือนตอนสมัยยังเป็นเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับนางอำไพ ศรีลาเลิศ ผู้ประสานงานกลุ่มป่าชุมชนที่บอกว่า อำนวยเป็นคนรักป่าและใช้ชีวิตเกี่ยวข้องกับป่ามาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก มูลเหตุทั้งหมดนี้เป็นแรงจูงใจให้อำนวยต้องเป็นแกนนำในการอนุรักษ์ป่า และสุดท้ายในปี พ.ศ.2542 อำนวยได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานกลุ่มป่าชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน อำไพเล่าว่าพออำนวยนอกจากจะเป็นประธานป่าชุมชนบ้านชาดแล้วยังเป็นวิทยากรกระบวนการป่าชุมชน อำนวยได้รับพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติจากสมเด็จพระนางเจ้าฯในปี พ.ศ.2546 ในสาขาการดูแลจัดการป่าซึ่งเป็นปีเดียวกับที่อำไพได้รับพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติในฐานะผู้ประสานงานดีเด่น

การศึกษาดูงาน

นายอำนวย วงศ์ละคร หัวหน้ากลุ่มป่าชุมชนบ้านชาด เป็นบุคคลหนึ่งในบ้านชาด ได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานอบรมและสัมมนาบ่อยครั้งมาก ก่อนหน้านี้เคยทำงานด้านการเก็บข้อมูลให้ทาง อบต. อำเภอและส่วนราชการต่างๆ เป็นกรรมการหมู่บ้านในปี พ.ศ.2537 (เป็นอยู่นาน 6 ปี) ในช่วงที่เป็นสมาชิกป่าชุมชนและเป็นประธานกลุ่มป่าชุมชนนั้น อำนวยได้ไปศึกษาดูงานอบรมและสัมมนาปีละหลายครั้งในการอบรมนั้นมิได้มีการอบรมศึกษาดูงานเฉพาะเรื่องป่าเท่านั้น แต่อำนวยไปศึกษาดูงานทุกด้านเมื่อมีการเรียกชาวบ้านไปอบรมอำนวยก็มักจะได้ไปอบรมเสมอ อำนวยเคยได้รับรางวัลเข็มเชิดชูเกียรติจากสมเด็จพระนางเจ้าฯสาขาการดูแลจัดการป่า จากการศึกษาดูงานทำให้

อำนวยการให้ความรู้ที่หลากหลายจึงเกิดกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ของคนและโดยเฉพาะ การศึกษาดูงานเรื่องป่าชุมชนในพื้นที่ต่างๆมากมายจนเกิดแนวคิดในการฟื้นฟูป่าโดยพบว่าการ ปลอ่ยให้ป่าเจริญเติบโตเองโดยไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่าก็จะทำให้ป่าฟื้นฟูได้ ส่วนการเข้าไปปลูกป่า ด้วยการนำดินกล้าไม้ชนิดต่างๆไปปลูกในป่านั้นจะไม่ได้ผลสำเร็จเท่าที่ควร แต่ที่สำคัญถ้าจะรักษา ป่าให้เป็นผลสำเร็จนั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนและชุมชนรอบป่าจึงจะรักษาป่าได้ แบบถาวร

ส่วนเรื่องการเป็นวิทยากรนั้น อำนวยการบอกว่าตนเองไปเป็นวิทยากรให้กับป่า ชุมชนต่างๆในเขตจังหวัดอุบลราชธานีหลายครั้ง ส่วนเรื่องราวที่ไปบรรยายนั้นก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับ ป่าชุมชนของตนเอง จะได้เล่าให้ชุมชนอื่นฟังว่าเรามีอะไรบ้าง แล้วก็มีแลกเปลี่ยนความรู้และ การดูแลรักษาป่าซึ่งกันและกันลักษณะของแต่ละป่าชุมชนอาจมีความแตกต่างกัน อำนวยการบอกว่า ในช่วงที่มีการจัดตั้งป่าชุมชนใหม่ๆอำนวยการจะถูกเชิญไปเป็นวิทยากรหลายครั้ง นอกจากนั้นยังมี ชุมชนอื่นมาดูงานมากและบอกว่าที่ตนเองได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้ากลุ่มเพราะความรู้และ ประสบการณ์ที่ได้สะสมมาจากการอบรมศึกษาดูงาน แล้วนำความรู้ที่นำมาบริหารจัดการป่าชุมชน บ้านชาด การศึกษาดูงานเป็นหัวใจหลักของการบริหารจัดการ สิ่งที่ได้้นอกจากได้เพื่อน ได้รู้จัก ผู้นำ รู้จักอาสาสมัคร ได้ทำงานร่วมกันกับชุมชนแบบเดียวกัน ได้ฝึกฝนและเรียนรู้กับตัวเองมาก ขึ้น ได้เห็นการทำงานของคณะกรรมการและสมาชิก ได้มีส่วนร่วมกับการชุมชนรอบป่า ได้เป็น วิทยากร ได้เห็นป่าชุมชนอื่นที่อยู่ในประเทศไทย ได้เห็นธรรมชาติที่มีอยู่หลากหลายในประเทศ ได้นำความรู้จากการดูงานมาใช้ประโยชน์ทั้งให้ความรู้แก่ชุมชนตนเองและขยายไปสู่ชุมชนอื่น ได้ เห็นข้อบกพร่องและแนวทางแก้ไขเช่น ถ้าจะให้ป่ายั่งยืนไม่ต้องปลูกแซม แต่ให้รักษาไว้อย่าให้คน ไปตัด อย่าให้ไฟไหม้ ให้ชุมชนและชุมชนรอบป่ามีส่วนร่วมในการดูแลและรักษาป่าจึงจะทำให้ป่า อยู่ได้อย่างยั่งยืน

การไปศึกษาดูงานในแต่ละพื้นที่ก็มีเทคนิควิธีการที่ทั้งเหมือนกันและแตกต่างกัน ต้องนำเทคนิควิธีการที่ได้มาปรับปรุงใช้กับชุมชนตนเอง เช่น ป่าชุมชนคงใหญ่ของจังหวัด อำนาจเจริญซึ่งมีความคล้ายคลึงกันมากกับป่าบ้านชาด

ผู้นำในทัศนะของชุมชน

อำนวยการให้ความหมายของผู้นำคือผู้ที่เป็นหัวหน้า ผู้ริเริ่ม ผู้ที่พาคิดพาทำ ผู้ที่ให้ คำแนะนำในการปฎิหารหรือ อำนวยการเห็นว่าในบ้านชาดมีผู้นำมีหลายคนด้วยกัน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัดโชติการาม พ่อใหญ่เสาร์ นางอำไพ เป็นต้น ส่วนผู้นำที่อำนวยการยกย่องและเป็นผู้นำใน ใจ นั้นคือนางอำไพ ศรีลาเลิศ ซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มแปรรูปผ้า เป็นประธาน อสม. เป็นประธานกลุ่ม พัฒนาสตรีบ้านชาด และยังเป็นหัวหน้ากลุ่มเพาะเห็ด อำนวยการบอกว่า บทบาทหน้าที่ในการเป็น

หัวหน้ากลุ่มของนางอำเภอโน้นมีมากมาย ตั้งแต่ส่งเสริมการเรียนรู้ ให้ความรู้ด้านสาธารณสุข สอนกลุ่มในเรื่องการตัดเย็บเสื้อผ้า ส่งเสริมสุขภาพชุมชน ร่วมในการอนุรักษ์ผืนป่าบ้านชาด ทำกิจกรรมเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เพาะเห็ด อำนวยคิดว่าในบ้านชาดมีผู้นำอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ผู้นำโดยตำแหน่ง เช่นผู้ใหญ่บ้าน อบต. ผู้นำโดยชาวบ้านดังเช่น หัวหน้ากลุ่มป่าชุมชน ผู้นำที่ชาวบ้านเชื่อและนับถือเช่น เจ้าอาวาสหรือพ่อใหญ่เสาร์ อุปถัมภ์ ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น โดยผู้นำทั้ง 3 ประเภท มีความคล้ายกัน เช่นเป็นผู้เสียสละ มีความซื่อสัตย์สุจริตโปร่งใส มีความรับผิดชอบสูงที่แตกต่างกันคือหน้าที่คนละอย่างกัน ความรับผิดชอบต่อชุมชนจึงเป็นคนละแบบ ส่วนผู้นำทางความเชื่อ เช่น พระสงฆ์ จะมีศีลมีวินัยของสงฆ์ อำนวยบอกว่า อยากได้ผู้นำที่มีคุณธรรม ผู้นำที่วางตัวได้เหมาะสม ผู้นำที่มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

พัฒนาการของผู้นำ

อำนวย วงศ์ละคร ครั้งที่ยังเป็นเด็กเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านชาด ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน เรียนจบประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2512 อำนวยเป็นเด็กเรียนหนังสือเก่งสอบได้ที่ 1 เป็นประจำ ในสมัยเป็นนักเรียนจะได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าห้องเรียนโดยตลอด โดยนิยัส่วนตัวของอำนวยชอบเป็นหัวหน้าพวก หัวหน้ากลุ่มตั้งแต่สมัยเป็นเด็ก หลังจากเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ได้บวชเณรอยู่ในวัดบ้านชาด (วัดโชติการาม) เป็นเวลา 1 พรรษา หลังจากลาสิกขาบทอำนวยได้ช่วยงานอยู่ที่บ้าน จนกระทั่งอายุ 19 ปี (ปี พ.ศ. 2521) อำนวยได้ไปทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร (สวนส้ม) หลังจากทำงานได้ 2 ปี ได้กลับมาเกณฑ์ทหารและรับราชการทหารกองประจำการเป็นเวลา 2 ปี หลังจากปลดจากการรับใช้ชาติอำนวยได้แต่งงานและใช้ชีวิตครอบครัวอยู่ในหมู่บ้านชาดโดยตลอด ปี พ.ศ. 2537 ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการหมู่บ้าน อำนวยเป็นกรรมการหมู่บ้านอยู่ 6 ปี ปี พ.ศ. 2540 อำนวยได้เป็นสมาชิกป่าชุมชนบ้านชาด ปีพ.ศ. 2541 เป็นกรรมการป่าชุมชนบ้านชาดซึ่งเป็นปีแรกที่ป่าชุมชนบ้านชาดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ ปีพ.ศ. 2542 อำนวยได้รับเลือกให้เป็นประธานป่าชุมชนบ้านชาดและปีเดียวกันนั้นเองป่าชุมชนบ้านชาดได้ประสานงานกับกองอำนวยโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดอุบลราชธานี (กอ.ดงนาทาม) ให้มาฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) ซึ่งในปี พ.ศ. 2542 ป่าชุมชนบ้านชาดได้รับรางวัลป่าดีเด่นจากสำนักงานป่าไม้เขตจังหวัดอุบลราชธานี ต่อมา ปี พ.ศ. 2546 ป่าชุมชนบ้านชาดได้รับพระราชทานธง"พิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต" จากสมเด็จพระนางเจ้าฯ และในปีเดียวกันนั้นเองอำนวยได้รับพระราชทานรางวัลเข็มเชิดชูเกียรติ สาขาการดูแลจัดการป่า ในปี พ.ศ. 2546 (เดือน ก.ย. 46) ป่าชุมชนบ้านชาดได้รับรางวัล"ป่าชุมชนดีเด่น" จากกรมป่าไม้ ซึ่งในปี พ.ศ. 2546 นับเป็นปีทองของอำนวยในฐานะประธานป่าชุมชนที่ได้รับพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติและเป็นปีทองของป่าชุมชน

บ้านชาติที่ได้รับรางวัลปทุมชนคดีเด่นและได้รับพระราชทานธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต ซึ่งธงพระราชทานดังกล่าวถือเป็นสิ่งมงคลสูงสุดเป็นเกียรติประวัติที่มีค่าที่สุดของคนรักป่า จากผลงานที่โดดเด่นในเรื่องการดูแลการจัดการป่าประกอบการเอาใจใส่ ความรับผิดชอบสูงต่อสังคมและหมู่เมตตาสละของอำนาจตั้งแต่เริ่มต้นตั้งเป็นปทุมชนอย่างไม่เป็นทางการในปี พ.ศ. 2540 จนอำนาจได้รับเลือกเป็นประธานปทุมชนในปี พ.ศ. 2542

ปัจจุบันอำนาจดำรงความเป็นประธานปทุมชนอย่างเหนียวแน่น ความเป็นผู้นำของอำนาจได้แสดงออกมตั้งแต่ยังเป็นเด็กที่เป็นคนหัวดี เรียนหนังสือเก่ง ชอบเป็นผู้นำ ประกอบกับประสบการณ์จากการใช้ชีวิตอยู่กับป้ามาตั้งแต่ยังเด็กมีความชำนาญเรื่องป่ามากกว่าใครๆ ในหมู่บ้าน มีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับป่าตั้งแต่สมัยเป็นเด็กที่ต้องหาของป่าและไปเลี้ยงวัว เลี้ยงควายในป่า นอกจากนั้นอำนาจเป็นคนชอบพูด ชอบคิด ชอบทำ ชอบแสดงความคิดเห็น อำนาจได้อยู่กับป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ก่อนจะมีการสัมปทานป่าบ้านชาติแล้ววันหนึ่งป่าถูกทำลายทำให้อำนาจมีแนวคิดที่จะฟื้นฟูป่าและรักษาหรือกับแกนนำในหมู่บ้านจนทำให้ชาวบ้านชาติตระหนักและเห็นความสำคัญของป่า ประกอบกับชาวบ้านชาติอยากได้ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีตกลับมา จึงได้รวมตัวกันขึ้นโดยมีอำนาจเป็นตัวตั้งตัวตีในเรื่องนี้และเป็นแกนนำคนสำคัญ จนกระทั่งรวมกลุ่มเป็นปทุมชนในปี พ.ศ. 2540 ต่อมาปี พ.ศ. 2541 ได้ตั้งเป็นปทุมชนอย่างเป็นทางการขึ้นและในปลายปีเดียวกันนั้นเองที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรที่บ้านโนนสวรรค์ ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านชาติ ประมาณ 10 กิโลเมตร ซึ่งบ้านโนนสวรรค์เป็นหมู่บ้านบริวารในโครงการของป่าดงนาทาม ที่มีกรมทหารราบที่ 6 เป็นหน่วยประสานงานหลักในการพัฒนาและดูแลผืนป่าดงนาทามอยู่ คณะกรรมการปทุมชนของปทุมชนบ้านชาติได้เฝ้ารับเสด็จในครั้งนั้นด้วย จึงได้ประสานงานกับศูนย์อำนาจการป่าดงนาทามที่ทำโครงการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) อยู่เพื่อให้ศูนย์อำนาจการป่าดงนาทาม มาฝึกอบรมและจัดตั้งเป็นสมาชิกราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.)

ในปี พ.ศ. 2542 อำนาจได้รับเลือกให้เป็นประธานปทุมชนหลังจากที่ฝึกอบรมรสป. และได้จัดตั้งเป็นกลุ่ม รสป. บ้านชาติขึ้น ตั้งแต่อำนาจได้เป็นประธานกลุ่มปทุมชนในปี พ.ศ. 2542 อำนาจได้ไปอบรมศึกษาดูงานอยู่หลายครั้ง การศึกษาดูงานดังกล่าวอำนาจบอกว่า เป็นประสบการณ์ตรงที่ได้รับ ได้เห็นสิ่งต่างๆ จากการดูงานได้แนวคิดการดูแลรักษาป่า ได้เห็นวิธีการบริหารจัดการปทุมชน นอกจากนั้นอำนาจยังได้รับหน้าที่เป็นวิทยากรปทุมชนอีกด้วย การเป็นวิทยากรได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างปทุมชนด้วยกัน ประสบการณ์สั่งสมเหล่านี้ก็นับเป็นองค์ความรู้ที่อำนาจนำมาใช้กับปทุมชนบ้านชาติ ประกอบกับอำนาจเป็นคนเรียนรู้เร็ว มีปฏิภาณไหวพริบ มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เป็นคนขยันทำงานง่าย เอาใจใส่และจริงจังกับทุกเรื่อง เป็นคน

ที่มีความรับผิดชอบสูงเป็นคนที่เสียสละเพื่อส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้อำนวยประสบผลสำเร็จในการทำงานอย่างมาก อำนวยได้รับการยอมรับจากคนที่เกี่ยวข้องกับป่าไม่ว่าภายในและภายนอกชุมชน ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและส่วนราชการต่างๆ จึงทำให้ป่าชุมชนบ้านชาดขี้ขี้มาจนทุกวันนี้ และอำนวยได้เป็นประธานป่าชุมชนที่เข้มแข็งที่สุดคนหนึ่งของกระบวนการป่าชุมชนในเมืองไทย

บทบาทผู้นำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนบ้านชาดขี้เช่นเดียวกันหนึ่งในจำนวนผู้นำที่มีบทบาทมากในชุมชนบ้านชาดขี้คือนายอำนวย วงศ์ละครประธานป่าชุมชนบ้านชาด อำนวยเป็นผู้นำตามธรรมชาติหรือผู้นำทางแนวความคิดที่ได้รับการยอมรับและนับถือมากที่สุดคนหนึ่งด้วยเป็นคนที่มีลักษณะเด่นเป็นที่มีความคิดดี มีความเสียสละ มีภาวะความเป็นผู้นำสูง มีปฏิภาณไหวพริบดี มีประสบการณ์มาก มีความจริงจังในการปฏิบัติ มีอุดมการณ์สูง ชอบช่วยเหลือสังคม มักมีส่วนร่วมในเกือบทุกกิจกรรมของชุมชน เป็นคนโง่เขลาใจง่ายใช้คล่องปฏิบัติคนดีเสมอต้นเสมอปลาย ความเป็นผู้นำดังกล่าวของอำนวยได้สะสมมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก กล่าวคือสมัยเป็นนักเรียนอำนวยเป็นคนเรียนหนังสือเก่งสอบได้ที่ 1 มาโดยตลอด ขณะเป็นเด็กก็มักจะแสดงตนเป็นหัวหน้ากลุ่มหัวหน้าพวก เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการหมู่บ้านเมื่อป่าชุมชนหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ทำมาหากิน หาของป่าเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ได้รับการสัมปทานมีการจับจองพื้นที่ปลูกสวนยาง ถากถางทำไร่มัน ทำให้ป่าหมดความอุดมสมบูรณ์ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนไม่มีป่าให้ทำมาหากิน ไม่สามารถหาของป่า ไม่สามารถเลี้ยงสัตว์ได้อีกต่อไปทำให้อำนวยซึ่งเป็นคนที่ใช้ชีวิตอยู่กับผืนป่าแห่งนี้มาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เกิดแนวคิดอยากให้ป่ากลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนกับสมัยที่ตนเองยังเป็นเด็กจะได้มีที่ทำมาหากินเหมือนในอดีต จากแนวคิดดังกล่าวอำนวยจึงได้เสนอแนวคิดเรื่องป่าถูกทำลายและการฟื้นฟูสภาพป่าบ้านชาดขี้ให้กลับมาเหมือนเดิมต่อคนในชุมชนและชุมชนที่อยู่รอบป่าบ้านชาด นอกจากนั้นอำนวยเป็นหัวขบวนในการรวมกลุ่มในชุมชนที่มีแนวคิดที่เห็นด้วยกับแนวคิดของตน จนเกิดเป็นกลุ่มป่าชุมชนขึ้นอย่างไม่เป็นทางการในปี พ.ศ.2540 กลุ่มป่าชุมชนที่เกิดขึ้นดังกล่าวอำนวยเป็นผู้มีบทบาทการนำตั้งแต่เริ่มต้นจนเกิดเป็นการรวมตัวกันขึ้นอย่างหลวมๆ อำนวยเป็นผู้ริเริ่มและพาคิดพาทำ มีการประชุมปรึกษาหารือกระจายแนวคิดชี้ให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องรีบฟื้นฟูสภาพป่าให้กลับคืนมาโดยเร็ว หลังจากนั้นอำนวยได้ไปปรึกษารื้อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการหาทางจัดตั้งเป็นป่าชุมชนที่เป็นทางการ ซึ่งจากกลุ่มป่าชุมชนที่ไม่เป็นทางการจนตั้งเป็นป่าชุมชนที่เป็นทางการได้ใช้เวลาเพียง 1 ปี หลังจากนั้นกลุ่มป่าชุมชนบ้านชาดขี้ได้ไปร่วมรับเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าที่บ้านโนนสวรรค์ ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม ในห้วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2541 จากการไปรับเสด็จ คณะกรรมการป่า

ชุมชนบ้านชาดได้ประสานงานกับ กอ.คงนาทม ขอให้มาฝึกอบรมและจัดตั้ง รสทป. ขึ้นที่บ้านชาด ซึ่งตั้งแต่เริ่มรวมกลุ่มจนถึงเป็นกลุ่มป่าชุมชนอย่างเป็นทางการนั้นอำเภวยังได้รับความไว้วางใจให้เป็นกรรมการในกลุ่มป่าชุมชนในฐานะที่เป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวก่อตั้งกลุ่ม ตลอดจนเป็นผู้ที่รู้เรื่องป่าดีที่สุดในตอนนั้น ต่อมาในปี พ.ศ.2542 ได้มีการฝึกอบรมและจัดตั้งกลุ่ม รสทป. บ้านชาดทำให้อำเภวยังได้รับเลือกเป็นประธานกลุ่มในฐานะผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในการดูแลจัดการป่าชุมชนบ้านชาด

อำเภวยังทำหน้าที่เป็นผู้นำในการบริหารจัดการป่าและเป็นผู้ประสานงานกับส่วนราชการต่างๆ การบริหารจัดการของอำเภอยังจะกระทำผ่านคณะกรรมการป่าชุมชน เมื่อมีปัญหาคณะกรรมการจะประชุมปรึกษาหารือและแก้ไขร่วมกัน เมื่อมีการศึกษาดูงานจะมีการส่งคณะกรรมการไปศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ในการดูแลรักษาป่า ตัวอำเภวยังจะทำหน้าที่เป็นวิทยากรป่าชุมชน ทำหน้าที่ให้ความรู้แก่สมาชิกและชุมชนอื่นที่เป็นเครือข่ายป่าชุมชน อำเภอยังทำหน้าที่ประสานงานกับสมาชิกภายในกลุ่มรวมถึงเป็นผู้ที่คอยกระตุ้น คอยให้กำลังใจและควบคุมความสัมพันธ์ของคนภายในกลุ่ม หากมีการประสานงานกับส่วนราชการภายนอกอำเภอยังเป็นผู้ประสานงานเองเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนั้นตัวอำเภอยังยังทำหน้าที่คอยสอดส่องดูแลควบคุมกำกับดูแลติดตามตรวจสอบและประเมินผลโดยผ่านคณะกรรมการ โดยที่คณะกรรมการของแต่ละฝ่ายได้ทำหน้าที่ของตนเองอย่างเข้มแข็ง การตรวจสอบประเมินผลอย่างเป็นทางการนั้นไม่ได้ทำโดยตรง จากการที่อำเภอมิบทบาทในการนำดังกล่าวทำให้สมาชิกป่าชุมชนซึ่งเป็นคนกลุ่มที่ใหญ่และเข้มแข็งที่สุดในหมู่บ้านได้ให้การยอมรับมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในความเป็นผู้นำของอำเภอยัง ไม่เพียงแต่สมาชิกในชุมชนเท่านั้นกลุ่มเครือข่ายและส่วนราชการภายนอกต่างไว้วางใจและเชื่อในความสามารถของอำเภอยังในฐานะประธานป่าชุมชนบ้านชาดอย่างไม่เสื่อมคลาย ทำให้มีงบประมาณและเครื่องมือ ตลอดจนส่วนราชการยื่นมือเข้ามาช่วยกลุ่มป่าชุมชนบ้านชาดอย่างต่อเนื่อง มีการมาศึกษาดูงานของชุมชนอื่นอยู่เป็นประจำ เมื่อมีการฝึกอบรมและดูงานอำเภอยังมักจะได้เป็นตัวแทนของกลุ่มเสมอ จึงทำให้กลุ่มป่าชุมชนบ้านชาดประสบความสำเร็จในการดูแลรักษาป่าและจัดการป่าชุมชน จนทำให้กลุ่มป่าชุมชนเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งที่สุดและมีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านชาดเข้มแข็งอย่างยั่งยืนจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

อำเภอยังบอกว่าการที่ชุมชนบ้านชาดเกิดเป็นชุมชนเข้มแข็งนั้นเริ่มมาเมื่อ 10 ปีที่แล้วนี้เอง เริ่มตอนที่ไปดูงานบ้านโนนสวรรค์ ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งอยู่ห่างออกไปจากบ้านชาดประมาณ 10 กิโลเมตร ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเยี่ยมราษฎรที่ท่าเสาหมอกเพียง โดยราษฎรนั้นอาสาสมัครที่จะรักษาป่า

ชาวบ้านชาวจึงได้ประสานงานไปที่หน่วยทหารที่รับผิดชอบการพัฒนาบ้านโนนสวรรค์ ซึ่งหน่วยงานนั้นคือ กอ.คงนาทาม อำเภอบอกว่าพื้นที่บ้านชาคมมีปัญหาเรื่องป่าและพื้นที่บ้านชาคมไม่ได้อยู่ในเขตพื้นที่พัฒนาของโครงการ กอ.คงนาทาม แต่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเห็นว่าเรื่องป่าเป็นเรื่องที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ ทรงสนพระทัย จึงส่งทหารเข้ามาช่วยจัดการฝึกอบรมและจัดตั้ง กลุ่มรสบป. ขึ้นในปี พ.ศ. 2542 จากนั้นก็มีส่วนราชการต่างๆ เริ่มเข้ามาส่งเสริม เช่น อบ.ค. ป่าไม้ อำเภอศรีเมืองใหม่ องค์การเอกชนเช่น NATURE CARE กองทุนเพื่อสังคม (SIF) ได้มีส่วนทำให้ชุมชนนั้นเริ่มพึ่งตนเองได้จนกลายเป็นชุมชนเข้มแข็งในปัจจุบัน นอกจากนี้ส่วนราชการเข้ามาส่งเสริมแล้วปัจจัยในที่เอื้ออำนวยให้ชุมชนบ้านชาคมเข้มแข็งได้แก่ การมีผู้นำที่เสียสละ ชุมชนมีความสามัคคีเนื่องจากเป็นชุมชนดั้งเดิม การมีวัฒนธรรมชุมชนก็เป็นปัจจัยที่สำคัญ อำเภอบอกว่าเรื่องวัฒนธรรมชุมชนนั้นทำให้คนไปรวมกันทำบุญที่วัดมาก เพราะมีพระเป็นศูนย์รวมจิตใจ เจ้าอาวาสเป็นทั้งผู้นำและพระนักพัฒนา วัฒนธรรมชุมชนทำให้คนหันหน้าเข้าวัด คนในบ้านมีความเอื้ออาทรกัน มีประเพณีหมู่บ้านที่ทำให้คนมาร่วมกิจกรรมด้วยกันมีประเพณีฮักสิบสองครองสิบสี่ มีพิธีกรรมที่เป็นของชุมชนเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน มีการทำบุญประจำปี มีการทำบุญวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญทางราชการตลอดจนวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีป่าชุมชนที่เป็นวิถีชีวิตของคนบ้านชาคม เมื่อรักษาป่าที่เป็นสมบัติที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้านเอาไว้ได้ทำให้ชุมชนเกิดความรักและสามัคคีกัน อำเภอบอกว่าป่าคือชีวิตคนบ้านชาคม ไม่มีป่าก็ไม่มีชีวิต ราษฎรบ้านชาคมได้รับการฝึกอบรมโครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสบป.) และได้รับพระราชทานธงพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต นอกจากนี้ตัวอำเภอบอกว่าได้รับพระราชทานเข็มเชิดชูเกียรติจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ นับเป็นเกียรติประวัติและความภาคภูมิใจของคนบ้านชาคมอย่างที่สุด

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งชุมชน

ตัวชี้วัดว่าชุมชนบ้านชาคมเป็นชุมชนเข้มแข็งมีอยู่หลายอย่างด้วยกัน อย่างแรกคือชาวบ้านพึ่งตนเองได้ ชาวบ้านมีอาชีพทำมีรายได้ ชาวบ้านมีความสุขมากขึ้นกว่าเดิม เมื่อแต่ก่อนนั้นชาวบ้านไม่มีอาชีพมาขายอย่างทุกวันนี้ หลายส่วนราชการได้มาส่งเสริมความรู้ให้จนชาวบ้านพออยู่พอกิน พึ่งตนเองได้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ อำเภอบอกว่าสิ่งหนึ่งที่เป็นตัวบอกว่าชุมชนนั้นเข้มแข็งก็คือส่วนราชการหลายหน่วยงานเลือกที่จะเอาบ้านชาคมเป็นหมู่บ้านนำร่องในการพัฒนาให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง เพราะบ้านชาคมมีผู้นำที่เข้มแข็งมีความสามัคคีกันเป็นเครื่องประกันความสำเร็จและเงินงบประมาณที่ลงมาจะไม่สูญเปล่า รวมทั้งการมาต่อ ยอดของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ อบต.หนามแท่ง กอ.คงนาทาม องค์การเอกชน เช่น NATURE CARE กลุ่มกองทุนเพื่อสังคม (SIF) รวมถึงป่าไม้จังหวัด ส่วนราชการ

อำเภอศรีเมืองใหม่ ได้เข้ามาให้การสนับสนุนทั้งทางด้านการบริหารจัดการรวมถึงงบประมาณและ วัสดุอุปกรณ์ นอกจากนั้นแล้วอำนวยยังเล่าว่าชาวบ้านชาดได้มีป่าที่อุดมสมบูรณ์กลับคืนมา ชาวบ้านมีทำเลสำหรับเลี้ยงสัตว์ มีที่หาของป่าและหาสมุนไพร หลายสิ่งหลายอย่างมีอยู่ในป่า ป่าเปรียบเสมือนตลาดของชุมชน กลุ่มป่าชุมชนจึงเข้มแข็งที่สุดและมีสมาชิกเป็นคนในชุมชนทุก ครัวเรือนทำให้ชุมชนมีความรักความสามัคคีมีความเอื้ออาทรกันทำให้ชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

บทบาทผู้นำในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

การที่ชุมชนเข้มแข็งนั้นผู้นำมีบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของ ชุมชน โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำนั้นดูจากการเสนอความคิดเห็น โดยชุมชนช่วยกันคิด มีการปรึกษาหารือกันในหมู่สมาชิกหรือชาวบ้านในหมู่บ้าน การหาหารือนั้นจะ เป็นการประชุมกลุ่มย่อยหรือประชุมใหญ่แล้วแต่เรื่องที่เป็นปัญหาที่ต้องปรึกษาหารือกัน เมื่อ ประชุมก็จะได้มติที่ประชุมออกมา เมื่อได้แนวทางปฏิบัติก็ร่วมกันทำ การร่วมของชาวบ้านมีหลาย ระดับบางครั้งก็ช่วยกันทำเป็นส่วนรวม บางครั้งก็ทำเป็นของแต่ละบุคคลแต่ละครัวเรือน เมื่อ รวมกันแล้วก็จะเป็ผลงานรวมของกลุ่มของชุมชน บางโอกาสสมาชิกหรือชาวบ้านก็สนับสนุน ผู้นำเฉพาะด้านความคิดเพียงอย่างเดียว บางครั้งก็สนับสนุนแรงกายช่วยทำ บางครั้งก็สนับสนุน เป็นเงินสมทบทุนเพื่อให้งานสำเร็จ การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นนอกจากเป็นสมาชิกของกลุ่ม เป็น กรรมการ เป็นรองกรรมการ เป็นหัวหน้าหรือประธานกลุ่มแล้ว โดยปกติสมาชิกทั้งหมดจะร่วมมือ กันบริหารกันเอง ตำแหน่งต่าง ๆ ตั้งไว้เพื่อให้รู้หน้าที่ของแต่ละคนเท่านั้น

ส่วนลักษณะในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งของผู้นำ นั้น ผู้นำจะให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม ส่วนร่วมที่ว่านั้นอำนวยบอกว่า เริ่มตั้งแต่มีปัญหา ผู้นำก็จะให้โอกาสชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำร่วมตัดสินใจ การตัดสินใจนั้นอาศัยการประชุม ปรึกษาหารือแล้วได้ประชมติออกมา แล้วกระจายกันให้รู้โดยทั่วหน้าและลงมือทำ กิจกรรมใดที่มี รายได้สมาชิกก็จะได้กำไร ผลประโยชน์ในส่วนที่ออกเงยสมาชิกก็จะแบ่งผลประโยชน์กันโดยใช้ มติของกลุ่ม/ชุมชนนั้นเป็นที่ตั้ง มีการหักค่าดำเนินการค่าวัสดุแบ่งกำไรให้สมาชิกและเก็บสำรอง เป็นเงินทุนต่อไป นอกจากนั้นผู้นำก็จะเปิดโอกาสให้สมาชิกตรวจสอบติดตามประเมินผลกันเอง การประเมินผลเป็นอย่างทางการนั้นมักไม่ค่อยทำกัน ส่วนใหญ่สมาชิกจะรับรู้โดยเปิดเผยเพราะมี การประชุมอยู่เป็นประจำมีบัญชีรับจ่ายสามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลาโดยกรรมการหรือสมาชิก ของกลุ่ม

ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาอุปสรรคของผู้นำนั้นอำนวยบอกว่า มีปัญหาอยู่บ้างแต่ก็ไม่ทุกคนและแต่ ละคนก็ไม่เหมือนกัน ยกตัวอย่างเช่น ตัวผู้นำเองมีความรู้ในเรื่องที่ตนเองทำอยู่ เรื่องปัญหาใน

ครอบครัวไม่เข้าใจว่าทำไมต้องทุ่มเทและเสียสละเพื่อส่วนรวมมากขนาดนั้น ต้องไปประชุมสัมมนา บ่อยครั้ง ครั้งละหลายวัน อยู่ที่บ้านขาดคนช่วยงาน ต้องทำนาและทำไร่ นอกจากนั้นยังต้องเลี้ยง วัวและดูแลลูกทำให้เวลาส่วนหนึ่งติดอยู่กับการทำกิจกรรมนี้มาก ไม่มีเวลาทำมาหากิน ไม่มีเวลา ช่วยครอบครัวทำนาทำไร่และเลี้ยงสัตว์ ปล่อยให้แม่บ้านหรือพ่อบ้านเหมางานทั้งหมดอยู่คนเดียว ปัญหาเช่นนี้ก็มิได้อยู่โดยทั่วไป แต่เวลาที่ผ่านไปนานแล้วครอบครัวก็เกิดความเคยชินเสมือนเป็นปกติ ของครอบครัว ผู้นำครอบครัวดังกล่าวก็ได้รับการยินยอมมากขึ้นว่าเสียสละเพื่อส่วนรวม บางครั้งก็ ได้รับการสนับสนุนที่ดีขึ้น แต่ทว่าปัญหาที่แท้จริงก็ยังไม่ได้หมดไป นอกจากนั้นแล้วปัญหาอย่าง อื่นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการของผู้นำก็มีปัญหาอุปสรรคไม่น้อยเหมือนกัน อำนาจเล่าว่า ทุก วันนี้โลกเปลี่ยนไปโลกสมัยใหม่นั้นมีเรื่องของการบริหารจัดการ ความรู้สมัยใหม่ ความรู้เรื่องการ เขียนโครงการ การตรวจสอบประเมินผล

สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาและอุปสรรคของผู้นำทั้งนั้น เป็นเพราะผู้นำ ไม่ได้รับการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความรู้เหล่านี้จึงไม่สามารถบริหารจัดการได้ จึงทำให้ต้องอาศัย ลูกหลานที่พอมีความรู้อยู่บ้างมาจัดการให้ นอกจากนั้นก็ยังมีปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวกับอดีตผู้นำที่ เคยมีอำนาจอยู่ในกลุ่มและอยู่ในชุมชนยังไม่ปล่อยมือให้ผู้นำใหม่มาบริหารจัดการได้อย่างเต็มที่

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำในอนาคต

ผู้นำในอนาคตต้องเป็นผู้นำแบบสมัยใหม่มากขึ้น ผู้นำรุ่นเก่าต้องได้รับการ พัฒนา หมายถึงมีหน่วยงานมาช่วยพัฒนาหรือผู้นำต้องพัฒนาตนเอง จะอยู่แบบเก่าที่ผ่านมาไม่ได้ ด้านตัวบุคคลอำนาจบอกว่าผู้นำต้องให้มีโอกาสได้ไปอบรมสัมมนาดูงานให้มาก อำนาจพูดถึง ตัวเองว่าที่ตัวเองเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะเรื่องความรู้และประสบการณ์นี้เอง ความรู้และประสบการณ์ก็ได้มาจากการไปศึกษาดูงานและลองทำเอง เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วถ้าจะ พัฒนาผู้นำต้องให้ผู้นำได้รับการอบรมเรื่องความเป็นผู้นำ ไปศึกษาดูงานเฉพาะเรื่องที่ผู้นำคนนั้นทำ อยู่ ต้องไปอบรมให้เขียนแผนและโครงการเป็นเพื่อของงบประมาณ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ สังคมภายนอกที่มีลักษณะคล้ายกัน รวมทั้งฝึกให้ผู้นำเป็นคนเสียสละ มีความรับผิดชอบ มีความ โปร่งใสในการทำงาน นอกจากนั้นต้องฝึกให้ผู้นำมีคุณธรรมจริยธรรมเพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนา อย่างยั่งยืน ในด้านกระบวนการทำงานอำนาจบอกว่าต้องให้ผู้นำได้เรียนรู้การบริหารจัดการ วิธีการ ทำงานตลอดจนแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นที่ประสบผลสำเร็จแล้วนำมาปรับใช้กับชุมชนตนเอง วิธีการนี้จะง่ายประหยัดเวลาและได้ประโยชน์มากที่สุด

4.4 ความหมายของผู้นำในทัศนะของชุมชน

ความหมายของผู้นำในทัศนะของชุมชนนั้นได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลายตามความเข้าใจแต่ละคน เป็นต้นว่า ผู้นำคือผู้ที่พาคิดพาทำ โดยผู้ที่ให้ข้อมูลที่สำคัญบอกว่า ส่วนใหญ่แล้ว ผู้นำมักจะเป็นคนคิดเป็นคนแรกและทำเป็นคนแรก จากการสัมภาษณ์เจาะลึกพบว่า ผู้นำคือ ผู้ที่พาคิดพาทำ มีจำนวนถึงร้อยละ 80 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนให้ความสำคัญกับผู้ที่สามารถพาชุมชนทำกิจกรรมการพัฒนาต่างๆของชุมชนได้ นอกจากนั้นยังให้ความหมายที่หลากหลาย เช่น ต้องเป็นหัวหน้า เป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้ง ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา เป็นแบบอย่างที่ดี (ร้อยละ 46.7, 40, 33 และ 26.7 ตามลำดับ)

การให้ความหมายของผู้นำในทัศนะของชุมชนจะสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการ ส่วนใหญ่ที่ได้ให้ความหมายไว้หลากหลายโดยให้ความสำคัญในส่วนของการเป็นผู้นำทางความคิด เป็นบุคคลที่สังคมยอมรับ มีวิสัยทัศน์ ชี้อัตถ์ ยุติธรรมและที่สำคัญมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

ตารางที่ 4.2 ความหมายของผู้นำในทัศนะชุมชน

ความหมายของผู้นำในทัศนะชุมชน	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
ผู้ที่เป็นคนพาคิดพาทำ	12	80
คนที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้า	7	46.7
คนที่ได้รับการแต่งตั้ง	6	40
ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา	5	33
ผู้ที่เป็นแบบอย่าง	4	26.7
ผู้ชักจูงโน้มน้าว	4	26.7
ผู้ที่ปกครองคนได้	4	26.7
ผู้ที่นำการขับเคลื่อน	3	20

4.5 คุณลักษณะของผู้นำที่ชุมชนต้องการ

คุณลักษณะผู้นำที่ชุมชนต้องการนั้น ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้ให้คุณลักษณะที่สำคัญอย่างมากมายและหลากหลายที่ส่วนใหญ่เห็นว่า ผู้นำต้องเป็นคนที่เสียสละคิดเป็นร้อยละ 86.7 และ ผู้นำต้องเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์สุจริตโปร่งใสในการทำงาน (ร้อยละ 80) เกินกว่าครึ่งเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีความรับผิดชอบ (ร้อยละ 53.3) และต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม กล้าคิดกล้าตัดสินใจ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีบุคลิกน่าเชื่อถือศรัทธา มีมนุษยสัมพันธ์ ประสานงานเก่ง (ร้อยละ 33.3, 26.7, 26.7, 26.7 และ 20 ตามลำดับ) ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด ของพัฒนาบุญรัตพันธุ์ (2517 : 128-132) ที่กล่าวว่าผู้นำชุมชนหมายถึงผู้ที่มีบุคลิกภาพเด่นประกอบด้วยความสามารถพิเศษในกลุ่มหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ความเป็นผู้นำมักปรากฏเพราะเหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่บีบตัว ส่วนประกอบที่ทำให้บุคลิกกลายเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับคุณสมบัติส่วนตัวอีกด้วยเช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความโอบอ้อมอารีย์ ความเสียสละ รวมทั้งแนวคิดของโอวาท สุทธานารักษ์ (2531:12) ได้สรุปคุณสมบัติของผู้นำที่พึงประสงค์ไว้ว่าผู้นำมีลักษณะเป็นผู้ที่มีลักษณะรอบรู้ มีความสามารถ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความมานะพยายาม อดทน กล้าหาญ รับผิดชอบ มีความสามารถในการปรับตัวได้ดี รู้จักเข้าสังคม

ตารางที่ 4.3 คุณลักษณะของผู้นำที่ชุมชนต้องการ

คุณลักษณะของผู้นำที่ชุมชนต้องการ	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
เป็นผู้เสียสละ	13	86.7
เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต โปร่งใส	12	80
เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ	8	53.3
เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ	8	53.3
เป็นผู้ที่มีคุณธรรม	6	40
เป็นคนกล้าคิดกล้าตัดสินใจ	5	33.3
เป็นคนที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	4	26.7
เป็นผู้ที่มีบุคลิกน่าเชื่อถือศรัทธา	4	26.7
เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์	4	26.7
เป็นผู้ประสานงานเก่ง	3	20

4.6 พัฒนาการของผู้นำ

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญทั้งหมดถึงพัฒนาการของผู้นำในหมู่บ้าน พบว่า ผู้นำที่ชุมชนยกย่อง เชื่อถือชื่อ ศรีทธา มีด้วยกัน 4 คน คือ 1) นายอำนาจ วงศ์ละคร 2) นางอำไพ ศรีธาเลิศ 3) นายเสาร์ อุปถัมภ์ 4) พระอธิการสุบิน โกสะโร โดยแต่ละคนมีพื้นฐานบุคลิก ของความเป็นผู้นำตั้งแต่วัยเยาว์ โดยการได้รับเลือกให้เป็นผู้นำเป็นหัวหน้าห้องมาตั้งแต่เป็นเด็กประถมจนเป็นรุ่นหนุ่มสาว แต่ละคนก็จะได้รับการคัดเลือกให้เป็นกรรมการ เป็นอาสาสมัครต่างๆในชุมชนอยู่เสมอ จนปัจจุบันแต่ละคนจะมีผลงานจนเป็นที่ยอมรับนับถือและได้รับการยกย่องจากชุมชนให้เป็นผู้นำ พัฒนาการของผู้นำโดยสรุปย่อๆ ดังนี้

4.6.1 นายอำนาจ วงศ์ละคร เป็นหัวหน้ากลุ่มป่าชุมชน นายอำนาจทำหน้าที่เป็นกรรมการหมู่บ้านอยู่นาน 6 ปี มีลักษณะความเป็นผู้นำตั้งแต่ยัง เป็นเด็กและเริ่มเด่นชัดเมื่อได้รับเลือกเป็นกรรมการหมู่บ้าน ต่อมาได้รับเลือกให้เป็นกรรมการป่าชุมชน จุดเด่นของนายอำนาจ วงศ์ละคร เป็นคนชอบพูด ชอบคิด ชอบลงมือทำ เป็นคนรักป่ามาตั้งแต่เด็ก เป็นคนเรียนหนังสือเก่งความจำดีมาตั้งแต่เป็นนักเรียนประถมศึกษา สถานการณ์ที่ทำให้อำนาจต้องมาเป็นผู้นำเพราะได้รับการยอมรับจากสมาชิกป่าชุมชนว่าเป็นผู้ที่รู้เรื่องป่าดีที่สุด อำนาจเคยผ่านการอบรมศึกษาดูงานเกือบทุกกิจกรรมของบ้านชาคนนอกจากนั้นยังเป็นการป่าชุมชนในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน สถานการณ์ที่ทำให้อำนาจได้เป็นผู้นำเพราะได้รับการยอมรับจากสมาชิกป่าชุมชนว่าเป็นคนที่รู้เรื่องป่าดีที่สุด อำนาจเคยอบรมศึกษาดูงานเกี่ยวกับเรื่องป่ามากกว่า 20 ครั้ง ทำให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถมาก มีแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าฟื้นฟูและเห็นป่าถูกทำลายมาตลอดชีวิต ตั้งแต่การสัมปทานป่าครั้งที่ 1 ปี พ.ศ.2500 ป่าถูกทำลายเป็นจำนวนมาก เมื่อปี พ.ศ.2508 ปีการสัมปทานป่าครั้งที่ 2 ยิ่งทำให้ป่าลดลงอย่างมาก ชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนโดยทั่วกัน เมื่อสถานการณ์ป่าชุมชนถูกทำลาย ถ้าต้องการให้ป่าชุมชนกลับคืนมา ต้องได้ผู้ที่มีภาวะผู้นำอย่างอำนาจให้มาเป็นผู้นำ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญยกย่องว่า อำนาจ วงศ์ละคร เป็นผู้นำที่ดี ซึ่งภาวะผู้นำของอำนาจ สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำของเจลิมเกียรติ แพนกิจเจริญ (2548 : 17) กล่าวว่าภาวะผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการเลือกหรือได้รับมอบหมายโดยสถานการณ์ จากความรู้ ความสามารถ สติปัญญา ที่นำมาใช้ในสถานการณ์นั้นๆ

พัฒนาการผู้นำของนายอำนาจ เป็นผู้นำโดยสถานการณ์ กล่าวคือในขณะนั้นป่าชุมชนบ้านชาได้ถูกทำลาย ชุมชนบ้านชาอยากได้ป่ากลับคืนมาต้องอาศัยผู้นำที่มีความรักป่า ต้องมีความรู้ความสามารถด้านการจัดการป่าและรู้จักการที่จะฟื้นฟูป่า จึงได้อำนาจรับเลือกเป็นหัวหน้าป่าชุมชนบ้านชาตั้งแต่บัดนั้น

4.6.2 นางอำไพ ศรีลาเลิศ ประธานกลุ่มแปรรูปผ้า ประธานสภาสตรีบ้านชาด หัวหน้ากลุ่มเพาะเห็ด ประธาน อสม. บ้านชาด กรรมการป้าชุมชนบ้านชาด หน้าทีมาก่อนเป็นผู้นำรับตำแหน่งเป็น อสม. มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ได้รับเลือกเป็น อบต. เป็นสมาชิกกลุ่มคัดเลือฝ้าสตรี เป็นสมาชิกกลุ่มเลี้ยงไก่ เป็นต้น ภาวะความเป็นผู้นำของอำไพ เริ่มมาตั้งแต่เป็น อสม. (ปี 2518) จุดเด่นของอำไพ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถหลายด้าน มีสติปัญญา มีความคิดงานเสมอต้นเสมอปลาย มีความรู้ด้านตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นอย่างดี ประกอบกับเป็นคนชอบคิด ชอบทำ ชอบพูด ชอบที่จะช่วยเหลือคนอื่น ช่วยเหลือสังคม อำไพจึงได้รับหน้าที่ผู้นำหลายตำแหน่งด้วยกัน ซึ่งภาวะผู้นำของอำไพสอดคล้องกับแนวคิดของ กรมพัฒนาชุมชน (2545 : 38-40) ได้ให้ความหมายไว้ว่าภาวะผู้นำหมายถึง คุณสมบัติของผู้นำเช่น สติปัญญา ความคิดงาน ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดมุ่งหมายที่คิดงานและอำนาจที่ผู้นำได้มานั้นก็โดยผู้ตามมอบไว้ให้แก่ผู้นำ

พัฒนาการของผู้นำที่ชื่อวนางอำไพ ศรีลาเลิศ นั้นภาวะผู้นำเกิดจากเป็นผู้ที่มีสติปัญญา มีความรู้ความสามารถหลายด้าน ได้รับการฝึกอบรมมีประสบการณ์สูง ชอบพูด ชอบทำ ชอบช่วยเหลือผู้อื่น พัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ชาวบ้านเลือกนางอำไพเป็นผู้นำหลายกลุ่ม

4.6.3 นายเสาร์ อุปถัมภ์ เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีคนเคารพนับถือมาก ก่อนจะเป็นผู้นำ นายเสาร์เป็นสมาชิกป้าชุมชน เคยบวชเป็นพระมาก่อนในระหว่างบวชได้ศึกษาดารวยาสมุนไพร ด้วย จุดเด่นของนายเสาร์คือ มีความชำนาญด้านยาสมุนไพร เป็นหมอสูท หมอมนต์ ส่วนสถานการณ์ที่ทำให้เป็นผู้นำนั้นเนื่องจากได้รับความเชื่อถือจากชาวบ้าน เป็นที่พึ่งของชาวบ้านเมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บ ขวัญไม้ดี ฝิป่ามาเข้าทรง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านมากกว่ามีความเหมาะสมที่จะเป็นผู้นำที่ดี ซึ่งภาวะความเป็นผู้นำของนายเสาร์สอดคล้องกับแนวคิดของทวี ทิมจำ (2528 : 172) ที่กล่าวว่า โดยธรรมชาติมนุษย์ย่อมไม่เท่ากันในความสามารถ ความเฉลียวฉลาด คนหนึ่งอาจเหนือกว่าอีกคนหนึ่ง หรือเพราะการฝึกฝนภายหลัง หรืออาจเป็นไปได้ทั้งสองทางคือ มีดีมาแต่กำเนิดพอสมควร แต่ต่อมาได้มีการฝึกฝนร่ำเรียนขึ้นหรือปรับปรุงแต่งให้ดีขึ้นไปอีก

พัฒนาการของผู้นำของนายเสาร์ อุปถัมภ์ ที่ได้เป็นผู้นำนั้นเกิดจากภาวะที่ชาวบ้านเชื่อมั่นว่านายเสาร์มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางที่เกี่ยวกับเวทมนต์และความเชื่อว่าเป็นขณะที่ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนมีความทุกข์จากการเจ็บป่วยและการกระทำจากภูติผีปีศาจ จะได้รับการปิดเป่าให้ผ่านพ้นไปได้จากการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกฝนวิชาความรู้

4.6.4 พระอธิการสุบิน โกสโร เจ้าอาวาสวัดโชติการาม หน้าที่ก่อนเป็นผู้นำเขยบวช เป็นสามเณรเมื่อ พ.ศ.2520และบวชเป็นพระในโอกาสต่อมาจนได้เป็นพระสังฆาธิการในปี พ.ศ. 2539 ท่านเรียนจบประถมศึกษาปีที่ 4 และเรียนต่อในทางธรรมจนจบนักธรรมโทในปี พ.ศ. 2524 จุดเด่นเป็นพระนักคิดนักพัฒนา เป็นผู้นำชาวบ้านให้รักษาวัฒนธรรมชุมชนตาม ประเพณีฮีตสิบสองครองสิบสี่อย่างเหนียวแน่น ทำให้วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนบ้านชาดทำให้ ชาวบ้านมีความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทรต่อกัน สถานการณ์ที่ต้องมาเป็นผู้นำด้านความเชื่อถือ ศรัทธาตอนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระสังฆาธิการของวัดบ้านชาดในปี พ.ศ. 2539 จากภาวะความ เป็นผู้นำของพระอธิการสุบิน โกสโรซึ่งภาวะผู้นำดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของทวิช ทิมจำ (2528 : 172) ที่กล่าวว่าหากมีภาวะผู้นำนั้นมีประโยชน์ต่อสังคมมากเช่น ผู้นำช่วยนำทางที่ถูกต้อง เพราะเป็นผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดเห็นการณ์ไกล ผู้นำช่วยให้เกิดความสามัคคี ช่วยให้คนในสังคม เป็นระเบียบเรียบร้อยราบรื่นไม่ปั่นป่วน

พัฒนาการ พระอธิการสุบิน โกสโร นั้น ภาวะความเป็นผู้นำเกิดจากความเป็น พระนักพัฒนา ทำให้วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน รักษาวัฒนธรรมชุมชนไว้ได้อย่าง เข้มแข็ง ทำให้ชาวบ้านมีความรักและสามัคคี มีความเอื้ออาทรต่อกัน

ตารางที่ 4.4 ข้อมูลพัฒนาการของผู้นำ

ชื่อผู้นำ	กลุ่ม	หน้าที่ก่อน เป็นผู้นำ	กำเนิด ลักษณะ ผู้นำ	จุดเด่น	สถานการณ์ที่ ต้องเป็นผู้นำ	จำนวน (N=15)	ร้อยละ (%)
นายอานว วงศ์ละคร	ป่าชุมชน	กรรมการ หมู่บ้าน	เป็น กรรมการ ป่าชุมชน	มีแนวคิดที่ดี ชำนาญเรื่องป่า	ได้รับการ ยอมรับจาก ชาวบ้าน	7	46.7
นางอำไพ ศรีฉนวน	ประธานกลุ่ม แปรรูปผ้า	เป็น อสม. ,อบค.กรรมการ สตรีสมาชิก แปรรูปผ้า	เป็น ประธาน อสม.	มีความรู้ด้านคิด เย็บเสื้อผ้า	ได้รับการ ยอมรับเรื่อง ความสามารถ	6	40
นายเสาร์ อุปถัมภ์	ปราชญ์ชาวบ้าน	สมาชิกป่า ชุมชน	เป็นพระ	เป็นหมอชา หมอเวทย์มนต์	ได้รับการ ยอมรับว่าเป็น หมอบ้าน	1	6.7
พระอธิการสุบิน โก สโร	พระสังฆาธิการ	พระลูกวัด	เป็น สามเณร	เป็นพระ นักพัฒนา	ได้รับเลือก เป็นเจ้าอาวาส ๑	1	6.7

4.7 บทบาทผู้นำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ในการที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้นั้น ผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในระดับต่างๆ ที่มีบทบาทในการพัฒนาให้สังคม/ชุมชนเข้มแข็ง จากการศึกษาพบว่าบทบาทผู้นำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็งมีดังนี้

4.7.1 ต้องเป็นผู้ประสานงาน ผู้นำต้องทำหน้าที่เชื่อมประสานงานระหว่างคนภายในกลุ่ม/ชุมชนและเป็นตัวแทนของกลุ่มในการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น/เครือข่าย นอกจากนั้นผู้นำต้องประสานงานกับภาครัฐและเอกชนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ (ร้อยละ 86.7)

4.7.2 ต้องเป็นผู้จัดให้มีการศึกษาอบรม ผู้นำต้องจัดหาความรู้ให้กับสมาชิกเพื่อให้นำความรู้ไปปฏิบัติงานให้เกิดผลดีแก่กลุ่ม/ชุมชน การให้การศึกษานั้นมีตั้งแต่เรียนรู้ คิดค้น กิจกรรม การฝึกอบรมรวมถึงการศึกษาดูงาน (ร้อยละ 80)

4.7.3 ต้องเป็นผู้พาคิดพาทำและทำเป็นตัวอย่าง ผู้นำต้องแนะนำให้ทำกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลสำเร็จ โดยผู้นำต้องเป็นคนพาคิดพาทำรวมถึงการทำให้เห็นเป็นตัวอย่างให้สมาชิกได้ทำตาม (ร้อยละ 80)

4.7.4 ต้องเป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่มให้ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม เป็นผู้ตัดสินใจเมื่อมีความขัดแย้ง เป็นผู้ไกล่เกลี่ยประนีประนอมให้เกิดความเข้าใจกัน รวมถึงเป็นผู้ให้ทุนให้โทษแก่สมาชิกในกลุ่ม (ร้อยละ 73.3)

4.7.5 ต้องบริหารงานผ่านคณะกรรมการ/สมาชิก ผู้นำจะต้องยึดมั่นตามหลักการของกลุ่มอย่างเคร่งครัดเพื่อพิจารณาปัญหาที่สมาชิกเห็นพ้องและไม่เห็นพ้องในเรื่องราวต่างๆ ที่ก้ำกึ่งกัน ต้องให้กรรมการ สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหาร (ร้อยละ 60)

4.7.6 ต้องเป็นผู้กระตุ้นให้สมาชิกทำ ด้วยการตั้งเป้าหมายวางแผนโครงการ วางนโยบาย วางขั้นตอน กำหนดระยะเวลาในการทำงานมาตรฐานในการประเมินผลผลิตจากกลุ่ม ผู้นำจะต้องเป็นผู้กระตุ้นให้สมาชิกเกิดความรู้สึกรักอยากทำ (ร้อยละ 46.7)

4.7.7 ต้องเป็นผู้ริเริ่มในการดำเนินงานของกลุ่ม/ชุมชน ผู้นำต้องเสนอจุดมุ่งหมายของโครงการ กำหนดปัญหา เสนอแนวทางในการคิด เสนอวิธีการทำงานเพื่อหาแนวทางที่ดีในการทำงานให้สำเร็จ ผู้นำจะต้องเป็นผู้ริเริ่มคิดและทำก่อน สมาชิกจะได้ทำตาม (ร้อยละ 33.3)

4.7.8 ต้องทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ผู้นำเป็นผู้ที่ต้องรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่ม/ชุมชน ให้คำแนะนำในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จขึ้นกับกลุ่ม ผู้นำให้การปรึกษาและให้ความช่วยเหลือสมาชิกแต่ละคนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ร่วมกันตั้งเป็นองค์กรของกลุ่ม (ร้อยละ 26.7)

4.7.9 ต้องเป็นศูนย์รวมใจ ด้วยการลดปัญหาความขัดแย้งภายใน สร้างความสามัคคีร่วมใจกัน สร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน หาโอกาสร่วมมือกับสมาชิกในการแก้ปัญหาของกลุ่มและทำกิจกรรมต่างๆอันจะนำมาซึ่งความรักและความปรารถนาดีที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม (ร้อยละ 26.7)

ตารางที่ 4.5 บทบาทผู้นำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

บทบาทผู้นำ	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
เป็นผู้ประสานงาน	13	86.7
เป็นผู้จัดให้มีการศึกษาอบรม	12	80
เป็นผู้พาฝึกพาทำและทำเป็นตัวอย่าง	12	80
เป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม	11	73.3
บริหารผ่านคณะกรรมการ/สมาชิก	9	60
เป็นผู้กระตุ้นให้อยากทำ	7	46.7
เป็นผู้ริเริ่ม	5	33.3
ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา	4	26.7
เป็นศูนย์รวมใจ	4	26.7

4.8 ปัจจัยภายในที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ในการทำให้ชุมชนเข้มแข็งนั้น มีปัจจัยภายในเป็นองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งแต่ละปัจจัยมีความสำคัญแตกต่างกัน จากการศึกษาพบว่า

4.8.1 ความสามัคคีของคนในชุมชน เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุด (ร้อยละ 93.3) ความสามัคคีของชาวบ้านชาดที่มีพลัง ทำให้ปัญหาความต้องการ รวมทั้งกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ผ่านมาสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้จนเป็นที่ประจักษ์

4.8.2 มีผู้นำที่เข้มแข็งและเสียสละ ในบ้านชาดมีผู้นำที่เสียสละอุทิศตนเพื่อส่วนรวมหลายคนเช่นนางอำไพ ศรีลาเลิศ นายอานวย วงศ์ละคร จึงทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาได้เร็วเจริญก้าวหน้าและยั่งยืน (ร้อยละ 87.3)

4.8.3 มีทรัพยากรภายในชุมชน บ้านชาดมีทรัพยากรจำนวนมากและคณะกรรมการมีการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดี ชุมชนสามารถนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์และเกิดรายได้แก่ชุมชน (ร้อยละ 66.7)

4.8.4 มีวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง ชาวบ้านชาดยังคงรักษาประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ฮีต 12 กลอง 14 ประเพณีต่างๆตามบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่น รวมทั้งความเชื่อต่างๆ เช่น พิธี บวงสรวงปู่ตา การตัดต้นไม้ การเข้าป่าฯลฯ (ร้อยละ 53.3)

4.8.5 มีเจ้าอาวาสเป็นศูนย์รวมใจ ชุมชนมีพระอธิการสุบิน โกสะโร ที่เป็นที่เคารพของชุมชนทำให้ชุมชนมีจุดรวมใจ เกิดความเชื่อถือศรัทธาในภาวะความเป็นผู้นำ เมื่อเกิดศรัทธาขึ้นการที่ท่านจะพัฒนาไปในทางใดก็สามารถพาชาวบ้านคิดพาชาวบ้านทำได้ (ร้อยละ 26.7)

4.8.6 มีความเป็นเครือญาติ คนในชุมชนมีความเป็นเครือญาติกันก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่น มีความเกรงใจ ก่อให้เกิดความร่วมมือ ความรู้สึกผูกพันว่าเป็นพวกเดียวกัน จึงเกิดการรวมตัวทำกิจกรรมต่างๆ (ร้อยละ 13.3)

4.8.7 มีภูมิปัญญาท้องถิ่นคนเฒ่าคนแก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมีหลายด้านหลายคนเช่น หมอยาสมุนไพร หมอสถูทหมอขวัญ การย้อมผ้าสีธรรมชาติ (ร้อยละ 6.7)

ตารางที่ 4.6 ปัจจัยภายในที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ปัจจัยภายในที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง	จำนวน (N= 15)	ร้อยละ
ความสามัคคีของคนในชุมชน	14	93.3
มีผู้นำที่เข้มแข็งเสียสละ	13	87.3
มีทรัพยากรในชุมชน	10	66.7
มีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง	8	53.3
มีเจ้าอาวาสเป็นศูนย์รวมใจ	4	26.7
มีความเป็นเครือญาติ	2	13.3
ภูมิปัญญา	1	6.7

4.9 ปัจจัยภายนอกที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ในการสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งของบ้านชาดนั้น ปัจจัยภายนอกเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญซึ่งมีหลายปัจจัยที่ส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็ง จากการศึกษาพบว่า

4.9.1 มีส่วนราชการภายนอกมาสนับสนุนในการพัฒนาหมู่บ้าน มีส่วนราชการหลายหน่วยงานเช่น อบต. ป่าไม้จังหวัด กอ.ดงนาทาม ฯลฯ เข้ามาสนับสนุนทั้งความรู้ กระบวนการบริหารจัดการ งบประมาณ จึงทำให้การดำเนินโครงการประสบผลสำเร็จ (ร้อยละ 100)

4.9.2 มีความรู้ชุมชนโดยเฉพาะแกนนำในหมู่บ้านมีโอกาสได้เข้าร่วมรับการอบรม ศึกษาจากหลายองค์กรและศึกษาจากงานในหลายพื้นที่ ทำให้มีความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยน จากทั้งตัวบุคคลและสถานที่ จึงทำให้มีมุมมองและประสบการณ์ต่าง ๆ นำมาพัฒนาชุมชนของตน (ร้อยละ 66.7)

4.9.3 มีองค์กรเอกชนมาสนับสนุน องค์กรเอกชนมีบทบาทมากในการสร้างความ เข้มแข็งกับชุมชน เช่น มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต มูลนิธิรักษ์ไทย ได้เข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนทำกิจกรรมต่างๆ อาทิ การดูแลรักษาป่า การพัฒนาการซ่อมผ้าสีธรรมชาติ การเพาะเห็ด ฟาง (ร้อยละ 66.7)

4.9.4 มีงบประมาณ ซึ่งได้รับจากหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐ เอกชนรวมทั้งการสมทบ ของชุมชนด้วย ซึ่งการจะพัฒนานั้นงบประมาณเป็นสิ่งจำเป็นต้องมี เมื่อมีโครงการจะเกิดเป็นกลุ่ม ขึ้น ต้องมีการรวมตัว มีการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการเริ่มต้นประกอบกิจการ มีค่าใช้จ่ายในการศึกษา ฐาน มีวัตถุดิบที่ต้องจัดทำเป็นผลิตภัณฑ์ซึ่งจะต้องใช้งบประมาณทั้งสิ้น (ร้อยละ 66.7)

4.9.5 มีเครือข่าย บ้านชาดมีเครือข่ายการทำงานดำเนินการอนุรักษ์ป่าชุมชนร่วมกับ หมู่บ้านต่างๆ ประมาณ 30 หมู่บ้าน เรียกว่า เครือข่ายป่าดงนาทาม ซึ่งจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกลุ่ม ภายในเครือข่ายและนอกเครือข่าย มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากแต่ละหมู่บ้านจะมีพื้นที่ไม่ไกลกันมากนัก (ร้อยละ 20)

4.9.6 มีการประสานงาน แกนนำชุมชนมีการประสานงานระหว่างสมาชิกภายในและ สมาชิกภายนอกกลุ่ม รวมถึงมีการประสานงานกับภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรอิสระ การ ประสานงานจะนำมาซึ่งความรู้ การจัดการ งบประมาณและการสนับสนุน (ร้อยละ 13.3)

ตารางที่ 4.7 ปัจจัยภายนอกที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ปัจจัยภายนอกที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
ส่วนราชการภายนอกมาสนับสนุน	15	100
มีองค์กรเอกชนมาสนับสนุน	10	66.7
มีความรู้(อบรม,ศึกษา,ฐาน)	10	66.7
มีงบประมาณ(โครงการ)	4	26.7
มีเครือข่าย	3	20.0
การประสานงาน	2	13.3

ในการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ร่วมกันกำหนดตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนโดยมีความสำคัญแตกต่างกัน ดังนี้

4.10.1 การมีงานทำ (มีอาชีพ) คนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 86.7) เห็นว่าการที่คนในชุมชนมีอาชีพไม่ว่างงาน ทำให้ก่อเกิดรายได้ซึ่งในบ้านชาคนนอกจากทุกคนจะทำนาเป็นอาชีพหลักแล้วแทบทุกหลังคาเรือนจะมีอาชีพเสริม เช่น รับจ้าง สมาชิกกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ทั้ง 8 กลุ่มในหมู่บ้าน การมีอาชีพนั้นจะทำให้มีอยู่มีกิน มีงานทำมีรายได้ ยิ่งถ้ามีงานทำมีสินค้ามากจะก่อให้เกิดการสร้างงานมากขึ้นตั้งแต่ขั้นการสร้างวัตถุดิบ ขั้นการผลิต ขั้นการจำหน่าย (ร้อยละ 86.7)

4.10.2 ร้อยละ 73.3 เห็นว่าการที่ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้นจากการที่มีงานทำ ทำให้ชุมชนสามารถนำรายได้มาจับจ่ายใช้สอยภายในครัวเรือนของตนได้ บ่งบอกถึงเศรษฐกิจของครอบครัวที่ดี

4.10.3 ผู้ให้ข้อมูลเกินครึ่ง (ร้อยละ 66.7) ชี้ว่าความเข้มแข็งของชุมชนได้จากความสามัคคีของชาวบ้าน ซึ่งเมื่อมีกิจกรรมต่างๆ หรือได้รับการประสานงานจากหน่วยงาน องค์กรใด ทั้งผู้นำและชาวบ้านต่างเข้าร่วมและให้ความร่วมมืออย่างพร้อมเพรียง

4.10.4 จากผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ 10 คน (ร้อยละ 66.7) เห็นว่าการที่ชุมชนสามารถรักษาป่าของหมู่บ้านไว้ได้ทำให้เหมือนมีตลาดอยู่ใกล้บ้าน เป็นทั้งที่อยู่ของอาหารและเป็นที่ทำมาหากิน ทำรายได้ให้กับชุมชน ป่าชุมชนเป็นเสมือนตลาดของชาวบ้าน มีอาหารมีของป่า มีดินไม่มีพินและสัตว์ป่า ทำให้มีอาหารมีของกิน มีสมุนไพร เป็นแหล่งทำเลเลี้ยงสัตว์ที่สำคัญในชุมชนเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เพียงแค่ช่วยกันรักษาป่าก็จะดำรงอยู่กับชุมชนตลอดไป ป่าให้ทั้งน้ำ ให้ความชุ่มชื้นและเป็นแหล่งอาหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าชุมชนบ้านชาเปรียบเสมือนชีวิตของคนบ้านชา

4.10.5 มีความสุข ดัชนีความสุขเป็นตัวชี้ว่าชาวบ้านมีความสุขคือ มีเงิน มีทรัพยากรปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีงานทำ มีเกียรติ ปราศจากยาเสพติด มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีอยู่มีกินมีสุขภาพกายดีและสุขภาพจิตดี อิ่มแ่มแ่มใส ใช้ชีวิตอย่างปกติสุข (ร้อยละ 60)

4.10.6 การพึ่งตนเองได้ของชุมชนและการอยู่ดีกินดี เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญ โดยชุมชนบ้านชา ได้ใช้ทรัพยากร ภูมิปัญญาบริหารจัดการจนเป็นชุมชนเข้มแข็ง ลดการพึ่งพาจากภายนอก ช่วยเหลือตัวเองและช่วยเหลือกันเอง สามารถอยู่ได้ด้วยตัวของชุมชนเองเป็นไปตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงพอกินพอใช้ไม่เดือดร้อน (ร้อยละ 46.7, 46.7 ตามลำดับ)

4.10.7 มีผู้นำที่ดีและเสียสละ ชุมชนใดที่มีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถและซื่อสัตย์ สุจริตเสียสละมักเป็นชุมชนที่เข้มแข็งเสมอ เช่นเดียวกับบ้านชาดมีผู้นำที่มีลักษณะเช่นที่กล่าวมา หลายคน นอกจากนั้นชุมชนบ้านชาดมีความรักความสามัคคีของคนในชุมชนและมีศูนย์รวมใจอยู่ที่เจ้าอาวาสที่เป็นผู้นำในทางความเชื่อและศรัทธา ถ่ายทอดผ่านวิถีวัฒนธรรมชุมชน ทำให้การพัฒนาได้ง่ายขึ้นเป็นชุมชนเข้มแข็งที่พึ่งตนเองได้ (ร้อยละ 46.7)

4.10.8 ร้อยละ 40 ชี้ว่า ชุมชนที่เข้มแข็งต้องปลอดจากยาเสพติดซึ่งชุมชนบ้านชาดเป็นหนึ่งในหมู่บ้านที่ติดกับชายแดนประเทศลาว ที่เป็นแหล่งขนย้ายยาเสพติดเข้าประเทศไทยแหล่งใหญ่แห่งหนึ่ง แต่ชาวบ้านชาด เยาวชนในชุมชนไม่มีทั้งผู้ขายและผู้เสพ

4.10.9 ผู้ให้ข้อมูลเกือบครึ่ง (ร้อยละ 40) เห็นว่า การที่ชุมชนบ้านชาดปลอดภยจากโจรร้ายไม่มีการลักขโมยในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านไม่มีความหวาดระแวง สุขภาพจิตดี สามารถทำมาหากินได้โดยไม่กังวลใจ

นอกจากตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนข้างต้นที่คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญแล้วยังมีอีกหลายตัวชี้วัดที่มีความสำคัญ เช่น การมีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุน การมีสุขภาพดี การที่มีชุมชนอื่นเข้ามาศึกษาดูงาน (ร้อยละ 20, 20 และ 20 ตามลำดับ)

ตารางที่ 4.8 ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
มีงานทำ (มีอาชีพ)	13	86.7
มีรายได้มากขึ้น(เศรษฐกิจดี)	11	73.3
ชาวบ้านมีความสามัคคี	10	66.7
มีป่าชุมชน	10	66.7
มีความสุข	9	60
อยู่ดีกินดี	7	46.7
พึ่งตนเองได้	7	46.7
มีผู้นำที่ดีและเสียสละ	7	46.7
มีความปลอดภัย	6	40
ปลอดภัยาเสพติด	6	40
มีหน่วยงานมาสนับสนุน	3	20
มีสุขภาพดี	3	20
เป็นตัวอย่างที่ชุมชนอื่นมาศึกษาดูงาน	3	20

จากตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนจะพบว่า การมีงานทำ มีรายได้ ชาวบ้านมีความสามัคคี มีป่าชุมชน มีความสุข อยู่ดีกินดีนั้นเป็นผลมาจากบทบาทการเป็นผู้นำที่ดี โดยเป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้จัดการศึกษา เป็นผู้พาฝึกพาทำและทำเป็นตัวอย่าง เป็นผู้ควบคุมความสามัคคี เป็นผู้บริหาร เป็นผู้กระตุ้น เป็นผู้ริเริ่มและเป็นศูนย์รวมใจ นอกจากนั้นผู้นำเป็นผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสม มีภาวะความเป็นผู้นำ มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ มีความซื่อสัตย์สุจริต และเสียสละ จึงทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

4.11 ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

4.11.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง

การจะพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำนั้นมีผลต่อการพัฒนาอย่างมาก จากการศึกษาพบว่า

4.11.1.1 ชุมชน/สมาชิกร่วมสนับสนุนความคิดเห็น กำลังกายและการเงิน

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชน/สมาชิกที่มีต่อผู้นำนั้น จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านชาดจะร่วมกับผู้นำในการคิด แสดงความเห็นตั้งแต่เริ่มต้นของการพัฒนา ต่อมาชุมชนก็จะร่วมแรงร่วมใจเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตลอดจนร่วมบริจาคเงินหรือรวมกลุ่มขึ้นต้นเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมตามที่กลุ่ม/ชุมชนที่มีความคิดเห็นร่วมกัน

4.11.1.2 ร่วมลงมือทำกับผู้นำ

การพัฒนากลุ่ม/ชุมชนในบ้านชาดนั้นชุมชน/สมาชิกของกลุ่มต่างๆ ร่วมกับผู้นำ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมลงมือทำกับผู้นำตั้งแต่ต้นจนบรรลุเป้าหมายของชุมชน/กลุ่ม ถ้าไม่เป็นเช่นนั้นก็จะไม่มีหลักประกันในความสำเร็จ ถ้าต่างคนต่างทำไม่สอดคล้องกันการบรรลุเป้าหมายเป็นไปได้ยาก

4.11.1.3 มีการประชุมปรึกษาหารือสมาชิกในชุมชน/กลุ่ม

ชาวบ้านชาดจะมีการปรึกษาหารือในขั้นต้นก่อน หลังจากนั้นก็จะมีการประชุมกลุ่มหรือประชุมใหญ่เมื่อเห็นชอบกับกิจกรรม/โครงการที่ได้หารือร่วมกันมาแต่ต้น หลังจากการดำเนินการไปแล้วสมาชิกก็ยังคงมีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่องในรูปของคณะกรรมการดำเนินงาน สมาชิกชุมชน/กลุ่มจะมีส่วนร่วมร่วมกับผู้นำในการประชุมปรึกษาย่อยตลอดเวลา

4.11.1.4 เป็นหัวหน้ากลุ่ม/ผู้นำกลุ่มกิจกรรมโครงการ

สมาชิกชุมชน/กลุ่มของบ้านชาดจะมีส่วนร่วมร่วมกับผู้นำในการเป็นหัวหน้า/ผู้นำกลุ่มเมื่อได้รับการคัดเลือกจากสมาชิก/ชุมชน เพราะตำแหน่งเหล่านี้จะเป็นตัวแทนของคณะกรรมการรวมถึงเป็นตัวแทนของสมาชิก/ชุมชน ผู้นำกลุ่ม/หัวหน้าโครงการจะทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้นำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของชุมชนเป็นส่วนรวม

4.11.1.5 ร่วมเป็นกรรมการบริหารกลุ่ม/ชุมชน

สมาชิก/กลุ่มชุมชนชาวบ้านชาดจะทำหน้าที่เลือกกรรมการบริหารเพื่อเลือกประธานหรือหัวหน้ากลุ่ม ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำจะออกมาในรูปการเป็นคณะกรรมการเพื่อบริหารกลุ่ม/ชุมชนให้บรรลุวัตถุประสงค์

4.11.1.6 เป็นสมาชิกกลุ่ม

ลักษณะการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน/กลุ่ม จะเริ่มทำกิจกรรมหลังจากสมาชิกปรึกษาหารือกันแล้ว จะมีการตั้งกลุ่มซึ่งกลุ่มต้องประกอบไปด้วยสมาชิก ซึ่งสมาชิกจะเลือกคณะกรรมการ คณะกรรมการจะเลือกประธานหรือหัวหน้ากลุ่มเพื่อบริหารจัดการกลุ่มเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสมาชิก

4.11.1.7 ใช้ประชาคมติดดินด้วยเสียงข้างมาก

ชุมชนบ้านชาดจะร่วมพิจารณาและตัดสินใจร่วมกับผู้นำโดยอาศัยเสียงข้างมาก ซึ่งเป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย เมื่อเสียงชุมชน/สมาชิกส่วนใหญ่มีความเห็นเป็นอย่างไร ส่วนที่เหลือต้องยอมรับในการตัดสินใจ ถือเป็นมติของส่วนรวม

ตารางที่ 4.9 ลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำ	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
ร่วมลงมือทำกับผู้นำ	15	100
ร่วมสนับสนุนความคิดเห็นกำลังกายและเงิน	15	100
มีการประชุมปรึกษาหารือ	14	93.3
ร่วมเป็นกรรมการบริหารกลุ่ม	13	86.7
เป็นหัวหน้ากลุ่ม/ผู้นำกลุ่ม	13	86.7
เป็นสมาชิกกลุ่ม	13	86.7
ใช้ประชามติตัดสินใจด้วยเสียงข้างมาก	7	46.7

4.11.2 การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้นำเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง

ในการจะพัฒนาให้เป็นชุมชนเข้มแข็งนั้น ผู้นำจะเป็นผู้ที่สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการศึกษาพบว่า

4.11.2.1 เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมคิดร่วมทำ

ผู้นำของชุมชน/กลุ่มบ้านชาดจะเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อมในการคิด หลังจากนั้นจะลงมือร่วมกันทำไปพร้อมๆกัน การเปิดโอกาสให้สมาชิก/กลุ่มร่วมคิดตั้งแต่ต้นจะไม่เกิดปัญหาในภายหลังเพราะชุมชนได้คิดร่วมกันตกลงเห็นพ้องกัน การปฏิบัติในขั้นตอนร่วมทำจะเกิดปัญหาน้อยเพราะเป็นมติของชุมชนร่วมกับผู้นำ

4.11.2.2 ประชุมเพื่อหาประชามติ

ผู้นำในชุมชน/กลุ่มในบ้านชาดจะสร้างการมีส่วนร่วมด้วยการให้ชุมชนได้มีการปรึกษาหารือกัน หลังจากนั้นจัดให้มีการประชุมตามความต้องการของชุมชน ข้อตกลงของที่ประชุมถือเป็นประชามติ เมื่อเป็นประชามติสมาชิกก็เต็มใจปฏิบัติตามโดยไม่มีข้อแม้

4.11.2.3 มีการแบ่งผลประโยชน์ภายในกลุ่ม

ผู้นำชุมชน/กลุ่มในบ้านชาดจะให้สมาชิกบริหารจัดการกันเองโดยผ่านคณะกรรมการที่สมาชิกได้เลือกมาเป็นตัวแทน เมื่อมีผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นผู้นำก็จะให้สมาชิกได้แบ่งผลประโยชน์กันเองภายในกลุ่ม จะทำให้กลุ่มเกิดความพอใจเพราะสมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดผลประโยชน์ที่จะได้รับด้วยตัวของสมาชิกเอง

4.11.2.4 กระตุ้นชุมชนให้อยากทำ

ผู้นำชุมชน/กลุ่มในบ้านชาดจะเป็นผู้กระตุ้นให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวอยากจะทำอยากจะทำพัฒนา ผลที่ได้จากการพัฒนาจะย้อนกลับมาเป็นของชุมชน/สมาชิกกลุ่ม ชุมชนจะรู้สึกว่าคุณเองมีส่วนร่วมและมีความรู้สึกรู้ว่าต้องรับผิดชอบร่วมกัน

4.11.2.5 เปิดโอกาสให้ตรวจสอบและประเมินผลภายในกลุ่ม

ผู้นำชุมชน/กลุ่มในบ้านชาดจะให้โอกาสสมาชิกในชุมชนได้มีการตรวจสอบและประเมินผลโดยคณะกรรมการที่สมาชิกได้ก่อตั้ง สมาชิกจะมีความรู้สึกรู้ว่าคุณเองเป็นเจ้าของเพราะสามารถที่จะตรวจสอบและเป็นผู้ร่วมประเมินผลด้วย

4.11.2.6 เปิดโอกาสให้สมาชิกบริหารกันเอง

ผู้นำชุมชน/กลุ่มในบ้านชาดจะสร้างการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ชุมชนปรึกษาหารือเพื่อจัดตั้งกลุ่มเมื่อได้กลุ่มจะเลือกสมาชิก เลือกคณะกรรมการ เลือกหัวหน้า/ประธาน เพื่อบริหารจัดการกันเอง สมาชิกจะมีความรู้สึกรู้ว่าคุณนำให้โอกาสแก่ชุมชน จะทำให้สมาชิกรู้สึกมีเกียรติ ได้รับความไว้วางใจ ให้บริหารจัดการกันเอง

4.11.2.7 การรับรู้ข่าวสารของชุมชน

ผู้นำชุมชน/กลุ่มในบ้านชาดจะสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าถึงข่าวสาร มีการรับรู้ตลอดเวลา ไม่รู้สึกว่าคุณปิดกั้นหรือตกข่าวสาร ผู้นำจะแสวงหาและกระจายข่าวสารเพื่อให้ชุมชนได้รับรู้รับทราบในทุกโอกาสที่มีข่าวสารให้ทันสมัยทันเวลาและทันเหตุการณ์

ตารางที่ 4.10 ลักษณะการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้นำเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง

ลักษณะการสร้างการมีส่วนร่วม ของผู้นำเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
ให้โอกาสชุมชนร่วมคิดร่วมทำ	13	86.7
ประชุมเพื่อหาประชามติ	11	73.3
มีการแบ่งผลประโยชน์กันเองภายในกลุ่ม	10	66.7
กระตุ้นชุมชนให้อยากจะทำ	9	60
เปิดโอกาสให้ตรวจสอบและประเมินภายในกลุ่ม	8	53.3
เปิดโอกาสให้สมาชิกบริหารกันเอง	6	40
การรับรู้ข่าวสารของชุมชน	6	40

4.12 ปัญหาอุปสรรคของผู้นำ

4.12.1 ด้านตัวบุคคล

ปัญหาอุปสรรคของผู้นำด้านตัวบุคคล จากการศึกษาพบว่า

4.12.1.1 ด้านความรู้ความสามารถ

ผู้ที่ทำหน้าที่ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง ผู้นำต้องมีความสามารถมีสติปัญญา โดยมีความสามารถที่จะคิดหาเหตุผลด้วยตนเองที่มีต่อปัญหาต่างๆที่จะเกิดขึ้น รวมถึงความสามารถที่จะวิเคราะห์โดยใช้สติปัญญาประสบการณ์ที่มีอยู่ตัดสินใจปัญหาต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาของผู้นำบ้านชาดก็ไม่ต่างจากผู้นำโดยทั่วไป กล่าวคือมักจะขาดความรู้ในวิชาใดวิชาหนึ่ง ขาดทักษะในเรื่องที่ทำอยู่จึงเป็นอุปสรรคของผู้นำในการที่จะพัฒนาองค์กร/กลุ่ม/ชุมชนนั้นไปให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

4.12.1.2 มีงานมากเกินไป

ผู้นำบ้านชาดที่เป็นแกนนำในชุมชนมักจะทำทั้งงานส่วนรวมและงานของครอบครัว งานของครอบครัวต้องทำในฐานะของหัวหน้าครอบครัวซึ่งมากอยู่แล้ว นอกจากนั้นยังมีงานของส่วนรวมที่ต้องใช้เวลาในการประชุม ดำเนินกิจกรรม การไปศึกษาอบรม และดูงาน นอกจากนั้นยังทำหน้าที่วิทยากรซึ่งต้องใช้เวลาอีก ทำให้มีงานมากเป็นอุปสรรคในการทำหน้าที่ของผู้นำ

4.12.1.3 การทำมาหากินในครอบครัว

ในครอบครัวที่ประกอบเป็นชุมชนบ้านชาปัจจุบัน มักจะมีคนอยู่ในบ้านเพียง 2-3 คน ซึ่งประกอบไปด้วยหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงและเด็กซึ่งอยู่ในวัยเรียนเป็นภาระของหัวหน้าครอบครัวที่จะต้องออกไปทำมาหากิน เลี้ยงสัตว์ ดูแลสวนไร่และนา ถ้าจะต้องมาเข้าสู่กิจกรรมของส่วนรวม จะทำให้มีเวลาน้อย มักจะมีภาระส่วนตัวในการประกอบสัมมาอาชีพทำให้เป็นอุปสรรคในการนำพัฒนาหรือการไปหาความรู้เพิ่มเติม

4.12.1.4 ครอบครัวไม่เข้าใจ

จากการที่ผู้นำที่เป็นแกนนำในบ้านชาต้องเสียเวลาให้กับส่วนรวมในการทำกิจกรรมกลุ่ม การที่ต้องไปศึกษาอบรมดูงาน ซึ่งต้องใช้เวลาาก ส่วนหนึ่งเสียเวลาในการที่ต้องประชุมบ่อยครั้งทำให้ความรู้สึกของคนในครอบครัวไม่ดี ไม่เข้าใจว่าทำไมต้องใช้เวลามากขนาดนั้น ทำให้มีเวลาทำมาหากินน้อย การที่จะแบ่งเบาภาระของครอบครัวที่บ้านก็จะทำไม่ได้มากนัก

4.12.1.5 ความพร้อมของผู้นำ

ผู้นำที่ต้องเสียสละสูงนั้นเป็นที่ต้องการของชุมชน จากการที่ผู้นำชุมชน/กลุ่มบ้านชาต้องมีภาระทางการเงิน ยังต้องรับผิดชอบการศึกษาของบุตร ยังมีรายจ่ายที่ต้องรับผิดชอบหลายอย่าง ทำให้ต้องทำงานหนักเพื่อเลี้ยงครอบครัว จึงทำให้มีเวลาอุทิศให้กับสังคมได้น้อยลง

4.12.1.6 นิสัยใจคอของผู้นำ

ผู้นำต้องมีบุคลิกลักษณะนิสัยมีการวางตัวเหมาะสม ไม่ถือยศศักดิ์ อำนาจบารมีพวกพ้อง ทำตนให้เป็นกันเองกับผู้ร่วมงาน มีความจริงใจ สิ่งเหล่านี้เป็นที่ต้องการของทุกสังคมแต่ในความเป็นจริงนั้นชุมชนไม่สามารถจะหาผู้นำแบบนี้ได้ทั้งหมด การฝึกบุคลิกของผู้นำชุมชนก็ยังไม่มีความก้าวหน้าใครเริ่มทำ เพียงแค่เป็นการอบรมแบบพอทราบบ้างเท่านั้น เมื่อผู้นำเหล่านี้ต้องอาศัยทุนเดิมที่เคยเป็นมาอาจทำให้มีปัญหาด้านนิสัยใจคอ ทำให้เป็นอุปสรรคด้านตัวผู้นำได้

ตารางที่ 4.11 ปัญหาอุปสรรคของผู้นำ (ด้านตัวบุคคล)

ปัญหาอุปสรรคของผู้นำ (ด้านตัวบุคคล)	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
ความรู้ความสามารถ	9	60
มีงานมากเกินไป	7	46.7
การทำมาหากินในครอบครัว	6	40
ครอบครัวไม่เข้าใจ	6	40
ความพร้อมของผู้นำ	4	26.7
นิสัยใจคอของผู้นำ	3	20

4.12.2 ปัญหาอุปสรรคของผู้นำด้านกระบวนการวิธีการ

ในการพัฒนาให้เป็นชุมชนเข้มแข็งนั้นด้านกระบวนการ วิธีการ นับว่าเป็นปัญหาอุปสรรคผู้นำเช่นเดียวกัน จากการศึกษาพบว่า

4.12.2.1 การบริหารจัดการ

ผู้นำชุมชน/กลุ่มบ้านชาดส่วนมากยังไม่คุ้นเคยกับการบริหารจัดการ ทั้งนี้เพราะไม่ได้เรียนรู้การบริหารและตัวผู้นำเองมีการศึกษาอยู่ในภาคบังคับซึ่งยังไม่มีการศึกษาในเรื่องดังกล่าว การศึกษาเพิ่มเติมก็ยังไม่มีความสนใจใคร่คิดชอบ จะมีก็เฉพาะการแนะนำเบื้องต้นของส่วนราชการที่ลงไปให้คำแนะนำ ปัจจุบันในชุมชนต้องบริหารจัดการเองโดยที่ส่วนราชการเป็นหน่วยงานประสานงานเท่านั้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคในการพัฒนาในปัจจุบัน การที่ระบบการบริหารงานแบบใหม่ มีวิธีการ มีกระบวนการและขั้นตอนมากขึ้น มีการใช้เครื่องมือที่ทันสมัยมากขึ้น มีการติดตามประเมินผล ปัญหาอุปสรรคเหล่านี้ชุมชนและตัวผู้นำต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงให้ทันกับยุคสมัยของข้อมูลข่าวสาร

4.12.2.2 กลุ่มอำนาจเก่ายังคงมีบทบาทครอบงำอยู่

ในสังคมชนบทยังคงมีปัญหาอุปสรรคเหล่านี้บ้าง บ้านชาดมีสมาชิกที่เป็นแกนนำกลุ่มเดิมที่เคยรับผิดชอบในการเป็นหัวหน้ายังคงมีบทบาทในฐานะเป็นสมาชิกอยู่ ชุมชนต้องปรับตัวตามจนกว่าจะมีผู้นำใหม่ที่เข้มแข็งสามารถจัดการกับปัญหานี้ได้ อีกทางหนึ่งตัวสมาชิกหรือผู้นำใหม่ต้องประนีประนอมเพื่อให้กลุ่ม/ชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ให้ได้

4.12.2.3 มีงบประมาณจำกัด

การมีกลุ่มหรือโครงการมีความจำเป็นที่ต้องจัดหาวัสดุอุปกรณ์และวัตถุดิบในการผลิต จนกว่าจะได้จำหน่ายสินค้าที่ผลิตจึงจะมีเงินเข้าสู่ระบบและไม่มีกำไรที่จะสามารถแบ่งผลประโยชน์กันในกลุ่ม ในระหว่างการผลิตนั้นจะต้องใช้งบประมาณมากบ้างน้อยบ้างตามทุนของแต่ละกิจกรรม การที่กลุ่มต่างๆในบ้านชาดจะระดมทุนจากสมาชิกให้ได้มากพอที่จะเป็นปัญหาอุปสรรคของกลุ่มเพราะสมาชิกล้วนมีรายได้น้อย มีความจำเป็นต้องจัดหางบประมาณจากหน่วยงานอื่น เช่น อบต. หรือส่วนราชการ องค์กรเอกชน ห้างร้านหรือบุคคลที่ร่วมลงทุน ซึ่งก็ไม่ง่ายนักที่ได้มาให้ทันเวลาหรือมากพอกับความต้องการของกลุ่ม

4.12.2.4 ทีมงานของผู้นำ

การทำงานเป็นทีมของแกนนำในบ้านชาดเป็นเรื่องที่จำเป็นเพื่อให้องค์กร/กลุ่ม/ชุมชนบรรลุเป้าหมายที่วางไว้แต่การทำงานที่สอดคล้องไปในทางเดียวกับผู้นำในทุกเรื่องเป็นเรื่องยากเพราะทีมงานก็มีความคิดเป็นของตนเองแต่ละบุคคล การที่ผู้นำจะทำให้ทุกคนเห็นตามนั้นต้องใช้ภาวะความเป็นผู้นำสูง นอกจากนั้นแล้วความรู้ของทีมงานต้องมีพอเพียงที่จะช่วยผู้นำในการบริหารจัดการ หากรอแต่ผู้นำดำริจะทำให้การพัฒนาได้ช้า

4.12.2.5 การทำงานไม่ต่อเนื่อง

ระบบการจัดการของทีมงานในกลุ่มต่างๆ ในบ้านชาดยังขาดความรู้ในเรื่องบริหารจัดการ ขาดการติดตามประเมินผล ขาดความต่อเนื่องในการผลิต รวมถึงการส่งของให้ทันตามที่ตั้ง นอกจากนั้นสินค้าหรือผลผลิตต้องมีคุณภาพ ที่ผ่านมากลุ่มมีงานที่ต้องทำเพื่อหาเลี้ยงชีพ การจะทำงานเพื่อหารายได้เสริมนั้นยังไม่มีอย่างต่อเนื่องขาดๆเกินๆ ก่อให้เกิดปัญหาในการส่งผลผลิตไม่ทัน ชุมชน/กลุ่มต้องเรียนรู้อีกมากในการที่จะบริหารจัดการให้เป็นและมีความต่อเนื่อง

4.12.2.6 ขาดความรู้ความชำนาญ

การที่กลุ่ม/ชุมชนในบ้านชาดผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายนั้น เรื่องคุณภาพสินค้าต้องมาก่อนจึงจะสู้กับตลาดได้ ปัญหาจากเรื่องความรู้ความชำนาญในการผลิตรวมถึงการบริหารจัดการความรู้เป็นอุปสรรคในการพัฒนาสินค้า ทำให้สินค้าไม่มีคุณภาพ ไม่ทันเวลาไม่เป็นที่ต้องการของตลาด จึงเป็นสิ่งที่ชุมชน/กลุ่มต้องพัฒนาคุณภาพให้เป็นที่ต้องการของตลาดได้ มาตรฐานและทันเวลา

ตารางที่ 4.12 ปัญหาอุปสรรคของผู้นำ (ด้านกระบวนการวิธีการทำงาน)

ปัญหาอุปสรรคของผู้นำ (ด้านกระบวนการวิธีการทำงาน)	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
การบริหารจัดการแบบใหม่	9	60
กลุ่มอำนาจเก่ายังมีบทบาทอยู่	5	33.3
งบประมาณ	3	20
ทีมงานของผู้นำ	3	20
การทำงานไม่ต่อเนื่อง	3	20
ขาดความรู้ความชำนาญ	2	13.3

4.13 ข้อเสนอแนะในการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้นำในอนาคต

4.13.1 ด้านตัวบุคคล

ในการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้นำในอนาคตนั้นมีข้อเสนอแนะ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า

4.13.1.1 ให้ผู้นำได้ไปศึกษาอบรมดูงาน ผู้ให้ข้อมูลเกินครึ่ง (ร้อยละ 66.7) เห็นว่าควรให้ผู้นำชุมชน กลุ่มของบ้านชาดได้มีโอกาสได้ไปศึกษาอบรมดูงานที่เกี่ยวข้อง จะช่วยให้ผู้นำได้นำความรู้ที่เป็นประสบการณ์ตรงแล้วนำความรู้นั้นมาปรับใช้ให้เข้ากับกลุ่ม/ชุมชน บางกิจกรรมสามารถนำมาใช้ได้เพียงแค่ปรับเล็กน้อย จะทำให้ง่ายและรวดเร็วและไม่ต้องเสียเวลา

4.13.1.2 ฝึกความเป็นผู้นำให้ซื่อสัตย์สุจริต เสียสละและมีคุณธรรม (ร้อยละ 53.3) ความซื่อสัตย์ สุจริต มีคุณธรรมและเป็นผู้เสียสละนั้นเป็นคุณสมบัติที่ต้องการมากของชุมชน การที่จะให้ผู้นำมีคุณสมบัติเช่นนี้ ชุมชนเห็นว่าควรจะให้ผู้นำชุมชน/กลุ่มบ้านชาดได้มีโอกาสเข้าฝึกอบรมความเป็นผู้นำ เพื่อเพิ่มและเติมเต็มคุณสมบัติของผู้นำให้มากขึ้นแทนที่จะมีติดตัวมาแต่กำเนิดซึ่งยังไม่เพียงพอ

4.13.1.3 ให้ผู้นำได้มีทั้งความรู้และความสามารถ โดยชุมชนเห็นว่า ผู้นำชุมชน/กลุ่มของชาวบ้านชาดควรจะมีทั้งสองอย่างในเวลาเดียวกัน เพราะถ้าไม่มีความรู้ก็ไม่สามารถที่จะแนะนำให้คำปรึกษาปรับปรุงแก้ไขให้การทำงานเจริญก้าวหน้าได้ ผู้นำจำเป็นต้องมีความรู้ในสาขาใดสาขาหนึ่ง แล้วสามารถรวบรวมความคิดเห็น นำมาสรุปและแนะนำให้ผู้ร่วมงานลงมือทำงาน บรรลุภารกิจ ส่วนความสามารถนั้น ผู้นำต้องมีสติปัญญา มีความสามารถในการวิเคราะห์ตัดสินใจ ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งผู้นำต้องมีจินตนาการโดยสามารถคิด คาดคะเนและสามารถ

ในการวางแผนที่ดีซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นจริงตามเป้าหมายที่วางไว้ การที่จะมีทั้งความรู้และความสามารถนั้นผู้นำต้องได้รับการฝึกอบรมและฝึกฝนตนเองจนเป็นผู้นำที่มีทั้งความรู้และความสามารถ

4.13.1.4 ส่งเสริมให้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ผู้นำชุมชน/กลุ่มของชาวบ้านชาวส่วนใหญ่จะจบการศึกษาภาคบังคับ ความรู้ความคิดจะมีในระดับหนึ่ง การเป็นผู้นำถ้ามีความรู้ที่สูงขึ้นการคิดวิเคราะห์จะมีภาวะสูงตามไปด้วย ชุมชนมีความเห็นว่าผู้นำถ้าจะให้พัฒนาให้ดีขึ้นต้องส่งเสริมให้เรียนต่อให้สูงขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ การศึกษานั้นมีการศึกษาทั้งนอกระบบ การศึกษาในกระบวนกรเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษาเฉพาะเรื่องเฉพาะทาง รวมถึงการศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาของรัฐซึ่งเปิดกว้างมากขึ้น การศึกษาที่สูงขึ้นของผู้นำจะช่วยให้ผู้นำมีความรู้มีความคิดและวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งแก้ปัญหาได้ดีขึ้น

ตารางที่ 4.13 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำในอนาคต (ด้านตัวบุคคล)

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำ ในอนาคต (ด้านตัวบุคคล)	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
ให้ผู้นำได้ไปศึกษาดูงาน	10	66.7
ฝึกให้ผู้นำเสียสละซื่อสัตย์และมีคุณธรรม	8	53.3
ศึกษาอบรมให้ผู้นำมีความรู้ความสามารถ	8	53.3
ให้เรียนต่อสูงขึ้น	4	26.7

4.13.2 ด้านกระบวนการวิธีการทำงาน

ในการเพิ่มศักยภาพการพัฒนาผู้นำชุมชน/กลุ่มของชาวบ้านชาวในอนาคตนั้น มีข้อเสนอแนะด้านกระบวนการและวิธีการทำงาน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าควรให้ผู้นำเพิ่มศักยภาพโดย

4.13.2.1 ไปดูงานชุมชนที่ประสบผลสำเร็จนำมาปรับใช้ ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จมักจะมีความเป็นมาที่ยาวนาน มีการบริหารจัดการที่ดี มีกระบวนการจัดการเรื่องความรู้ มีหน่วยงานที่ส่งเสริมและสนับสนุน การที่จะพัฒนาให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งนั้นมีความจำเป็นที่ชุมชนจะต้องอาศัยข้อมูลจากชุมชนที่ประสบผลสำเร็จมาแล้วจากการพัฒนา ถ้าผู้นำได้ไปศึกษาดูงานในรายละเอียด ถ้าเรื่องนั้นตรงกับความต้องการชุมชนก็สามารถนำมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพ

ของชุมชนได้ทันที โดยพิจารณาความเหมาะสม จะทำให้เสียเวลาน้อย ลงทุนต่ำ มีแนวโน้มจะสำเร็จได้ง่าย

4.13.2.2 เพิ่มเดิมความรู้ องค์การที่ก้าวหน้าและประสบผลสำเร็จอยู่ในทุกวันนี้ หน่วยงาน/องค์กรหรือกลุ่มมักจะมีความรู้ที่เป็นวิชาการเป็นตัวช่วย การให้ความรู้เรื่องการเขียน แผนโครงการ คอมพิวเตอร์ การติดตามประเมินผลจะเป็นตัวช่วยให้ผู้นำได้ทำกิจกรรมหรือ โครงการนั้นประสบผลสำเร็จได้ง่ายขึ้น

4.13.2.3 ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการทำงาน วิธีการทำงานจะเป็น กระบวนการเรียนรู้ วิธีการทำงานมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับสถานะที่ เปลี่ยนแปลง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกจะช่วยให้การพัฒนา วิธีการทำงานได้คืบหน้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ผู้นำควรจะใช้เครือข่ายเป็นเวทีของการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการทำงานของกันและกัน

4.13.2.4 ให้มีความรู้ด้านบริหารจัดการ การบริหารจัดการที่ดีจะนำมาซึ่ง ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ง่าย การเรียนรู้เป็นกระบวนการจำเป็นที่ผู้นำจะต้องมีความรู้ด้านนี้ การจะมีความรู้ด้านการบริหารจัดการผู้นำต้องได้รับการศึกษาอบรม การถ่ายทอดความรู้และมีการ จัดการอย่างมีระบบ ถ้าผู้นำมีการบริหารจัดการที่ดีจะเป็นเครื่องประกันในความสำเร็จ

ตารางที่ 4.14 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำในอนาคต (ด้านกระบวนการและวิธีการทำงาน)

ข้อเสนอแนะด้านกระบวนการ และวิธีการทำงาน	จำนวน (N=15)	ร้อยละ
ไปดูงานชุมชนที่มีประสบผลสำเร็จ นำมาพัฒนา	8	53.3
ให้ความรู้เรื่องการเขียน โครงการ, Computer,การประเมิน	8	53.3
ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิธีการทำงาน(เครือข่าย)	6	40
ให้ความรู้ด้านบริหารจัดการ	5	33.3

4.14 สิ่งที่ค้นพบจากงานวิจัยครั้งนี้

จากการศึกษาพบรูปธรรมในชุมชน มีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกหลายประการที่เป็นองค์ประกอบทำให้เกิดการเชื่อมประสาน อันนำไปสู่ความสำเร็จและประสิทธิภาพในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ ดังนี้

4.14.1 แนวคิดเรื่องบทบาทของผู้นำ ผู้นำเป็นส่วนสำคัญที่สุดส่วนหนึ่งที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งพ้นจากความยากจน ผู้นำชุมชนบ้านชาดส่วนใหญ่เป็นผู้นำตามธรรมชาติหรือผู้นำทางความคิดเป็นผู้นำที่มีบทบาทอยู่จริงในชุมชน เป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านไม่ใช่ผู้นำที่แต่งตั้งขึ้นมาจากระบบของทางราชการ ผู้นำเหล่านี้เป็นผู้เสียสละ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความโปร่งใสในการทำงาน มีคุณธรรมและจริยธรรม มีความรับผิดชอบ มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ มีบทบาทในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ผู้นำเหล่านี้เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นบุคลากรที่มีคุณค่าของชุมชน มีผลต่อประสิทธิภาพของการพัฒนาที่ยั่งยืนจนกลายเป็นชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

4.14.2 ชาวบ้านมีการรวมตัวกัน ทำให้เกิดลักษณะของชุมชนมากกว่าการเป็นปัจเจกชน ประกอบกับบ้านชาดเป็นชุมชนดั้งเดิม มีการย้ายเข้าออกน้อย เป็นครอบครัวขยาย มีความเป็นเครือญาติสูง ไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีการเมืองจากภายนอกเข้ามาแทรกแซง ก่อให้เกิดความรักและความสามัคคีรวมกันเป็นหนึ่ง การทำกิจกรรมการพัฒนาจะเน้นและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนั้นยังมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมโครงการทั้งในระดับชุมชน โดยแบ่งออกเป็นคุ้มบ้านเพื่อให้ง่ายในการจัดแบ่งคนและพื้นที่ หัวหน้าคุ้มเป็นผู้รับผิดชอบ ในการทำกิจกรรมที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มตามความถนัดและสมัครใจมีหัวหน้ากลุ่มรับผิดชอบ ซึ่งทำให้เกิดเป็นพลังชุมชน นำไปสู่การพัฒนาแบบรวมกลุ่มภายในชุมชน และขยายเครือข่ายจากหมู่บ้านสู่หมู่บ้าน

4.14.3 ศักยภาพชุมชนเป็นพลังที่มีอยู่จริงในชุมชน ได้แก่ มิติทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ก่อให้เกิดการรวมตัวเป็นวัฒนธรรมชุมชน การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เชื่อมประสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนั้นศักยภาพชุมชนในบ้านชาดที่มีตัวตน ได้แก่ คนในชุมชน องค์กรในชุมชน (บ้าน วัด โรงเรียน) ทรัพยากรในชุมชน (ป่าบ้านชาด) ภูมิปัญญาของคนเฒ่าคนแก่ รวมถึงหน่วยงานที่สนับสนุนโดยตรงต่อชุมชนบ้านชาด เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล หน่วยป้องกันและรักษาป่า โรงเรียนมัธยมตำบลหนองแก่งซึ่งมีที่ตั้งติดกับบ้านชาด ล้วนเป็นศักยภาพของชุมชนบ้านชาดทั้งสิ้น ซึ่งศักยภาพดังกล่าวสอดคล้องกับการพัฒนาแบบยั่งยืนที่จะต้องระดมพลังชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของการพัฒนา การพัฒนาดังกล่าว ก่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

4.14.4 แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง การที่ชุมชนจะเข้มแข็งได้นั้นเรื่องเศรษฐกิจ ทั้งเศรษฐกิจของครอบครัวและเศรษฐกิจชุมชนมีส่วนสำคัญอย่างมาก เศรษฐกิจพอเพียงที่ชาวบ้านขาดดำเนินการอยู่นั้นนำมาซึ่งการลดค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้ การพึ่งตนเองการใช้วัตถุดิบในชุมชน ตลอดจนชาวบ้านมีอาชีพ มีงานทำและมีรายได้ ก่อให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนเกิดการหมุนเวียนเงิน และวัตถุดิบ เกิดเครือข่าย เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สุดท้ายนำมาซึ่งการพออยู่พอกิน พึ่งตนเองได้ ชาวบ้านมีภูมิคุ้มกันให้กับตนเองและชุมชน ก่อให้เกิดสังคมอุดมสุข อยู่บนความพอเพียง มีความเอื้ออาทร มีความรักและสามัคคี ซึ่งเป็นไปตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

4.14.5 ระบบการจัดการ การทำงานของชุมชนบ้านชาดมีการประสานงานกับหลายองค์กร หลายภาคส่วน มีการประสานสัมพันธ์ในรูปเครือข่าย มีการศึกษาอบรมสัมมนาและดูงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการประสานทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน นักพัฒนา นักวิชาการ ซึ่งระบบการจัดการดังกล่าวตั้งอยู่บนแนวทางการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนอย่างแท้จริง จะทำให้เกิดการพัฒนาเป็นระบบเกิดความยั่งยืน

จากการศึกษา ซึ่งส่งผลให้ได้ข้อคิดในการบริหารจัดการเพื่อมุ่งผลสัมฤทธิ์ต้องใช้อองค์ประกอบหลักได้แก่

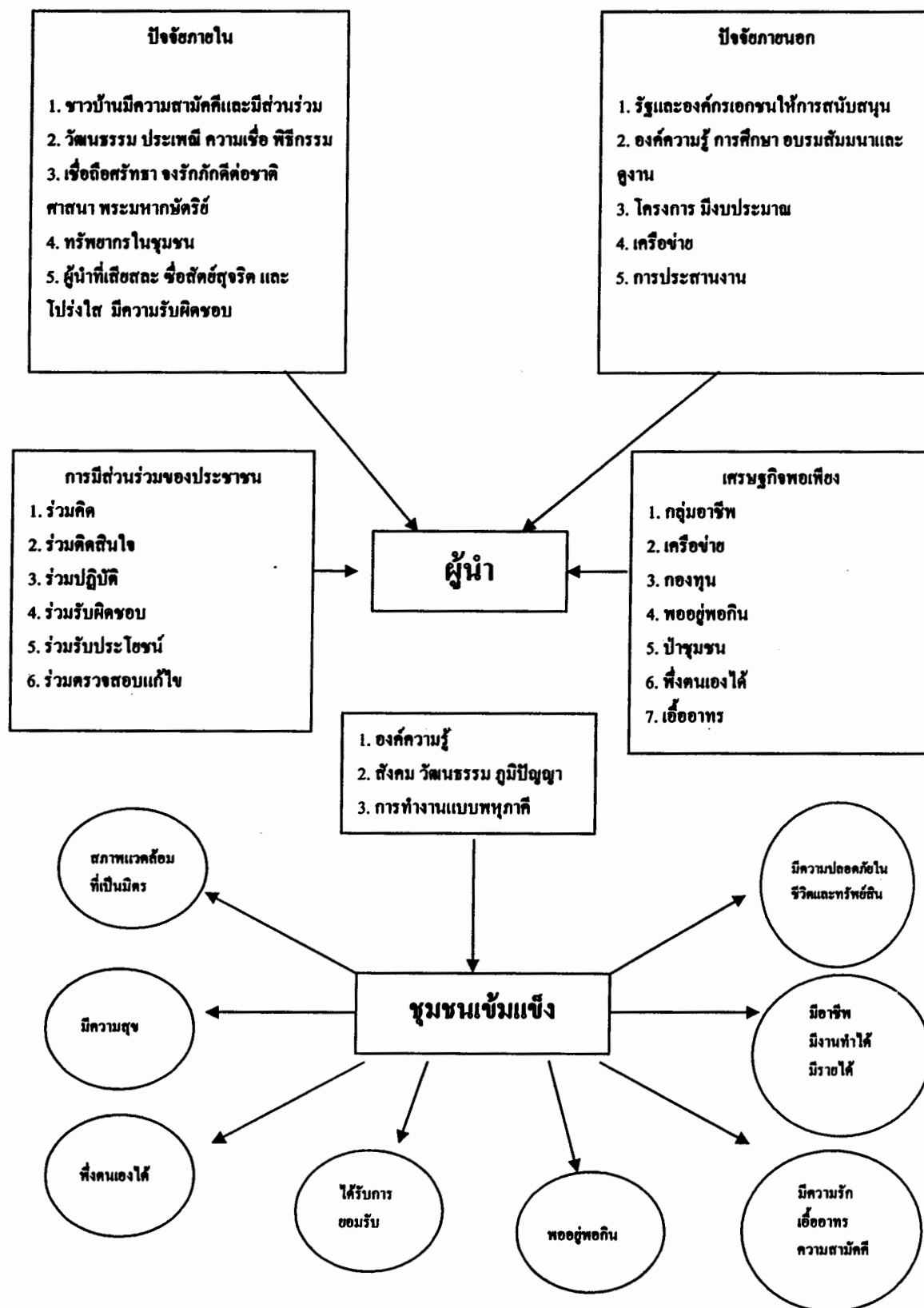
(1) องค์ความรู้ เป็นสิ่งที่ความจำเป็นอย่างยิ่ง การจะพัฒนาอะไรนั้นจำเป็นจะต้องมีความรู้ มีการจัดการที่ดี มีการศึกษาอบรม สัมมนาและการดูงาน การจัดการความรู้ดังกล่าวที่ทำให้บ้านชาดได้รับการพัฒนาจนเป็นชุมชนเข้มแข็ง

(2) วิถีชีวิตชุมชน สังคมแบบวิถีชีวิต ตลอดจนการมีวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้ชุมชนบ้านชาดผูกพันกันโดยธรรมชาติ เป็นการสร้างความรักความสามัคคีและความเอื้ออาทรหรือบรรทัดฐานเป็นหนึ่ง จะทำให้การพัฒนาไปในทิศทางใดย่อมทำได้ง่าย

(3) การทำงานต้องเป็นพหุภาคี ประสานสอดคล้องและเชื่อมโยงกับทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน ประชาชน บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) องค์กรส่วนท้องถิ่น นักพัฒนาและนักวิชาการ จะทำให้การพัฒนาเป็นระบบ มีการบริหารจัดการ มีการทำงานร่วมกัน มีการส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งการบูรณาการดังกล่าวทำให้บ้านชาดเข้มแข็งและยั่งยืนมาจนทุกวันนี้

จากข้อคิดทั้ง 3 นี้ เป็นกระแสหลักของการบริหารจัดการแบบวัฒนธรรมชุมชน จะก่อให้เกิดประโยชน์และความมั่นคงยั่งยืนร่วมกันทั้งเรื่องเศรษฐกิจ วิถีชีวิต การทำมาหากิน การศึกษา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สภาพแวดล้อมที่เป็นมิตร เกิดมิตรร่วม เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็ง สามารถที่จะก้าวข้ามปัญหาพื้นฐาน คือความยากจนได้ วัฒนธรรมชุมชนดังกล่าวชุมชนจะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ให้ความสำคัญกับชุมชน ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับ

ศักยภาพชุมชน ให้ความสำคัญกับคนในฐานะผู้นำการพัฒนา เปิดพื้นที่ให้ชุมชนเป็นแหล่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการตอบย้ำว่าการจะพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเข้มแข็งได้นั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีปัจจัยส่งเสริมทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก การมีส่วนร่วมของประชาชน การมีเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ความสำเร็จเป็นแบบพหุภาคี ตามภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 ปัจจัยที่เกี่ยวกับบทบาทผู้นำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา

การดำเนินการศึกษาบทบาทผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกรณีศึกษาบ้านชาด ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ในครั้งนี้เป็นความร่วมมือของชาวบ้านและผู้ศึกษาร่วมกันที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ซึ่งแต่ก่อนหน้านี้ผู้ศึกษาเองก็เคยปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้านชาด แต่มิได้เจาะจงศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับบทบาทผู้นำของบ้านชาดแต่อย่างใด หากแต่ทางหน่วยงานของผู้ศึกษาได้ปรึกษาหารือชาวบ้านว่าใครมีศักยภาพที่เด่นกว่าและเด่นในเรื่องใด เพื่อที่จะนำมาเป็นผู้นำเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาตามที่หน่วยงานต้องการ จนถึงวันนี้จึงได้มีโอกาสมาศึกษาเรื่องผู้นำอย่างจริงจัง จึงได้มีโอกาสรายว่าแท้จริงแล้วผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังนี้

- (1) เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่และคุณลักษณะผู้นำชุมชนในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- (2) เพื่อศึกษากระบวนการทำงานของผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- (3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของผู้นำและข้อเสนอแนะในการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้นำชุมชนในอนาคต

สรุปผลการศึกษาดังนี้

5.1 บทบาทหน้าที่และคุณลักษณะผู้นำชุมชนในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

5.1.1 ความหมายของผู้นำและบทบาทหน้าที่ผู้นำ

จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านชาดได้แยกประเภท ของผู้นำชุมชนออกเป็น 3 ประเภท คือ ผู้นำที่เป็นทางการ เช่น อบต. กำนัน เป็นต้น ผู้นำตามธรรมชาติหรือผู้นำทางความคิดหรือผู้นำชาวบ้านแต่งตั้ง เช่น หัวหน้ากลุ่มต่างๆ เป็นต้น ผู้นำที่ชาวบ้านเคารพนับถือหรือผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือผู้นำทางความเชื่อ เช่น หมอยา หมอเวทย์มนต์ พระเจ้าอาวาส ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านชาดได้ให้ความหมายที่แตกต่างกัน บทบาทหน้าที่ที่ต่างกันแต่มีคุณสมบัติของผู้นำที่ร่วมกันของผู้นำทั้ง 3 ประเภท เช่น มีความเสียสละมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ เป็นผู้นำที่นำเชื่อถือศรัทธา เป็นผู้ที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความรู้ความสามารถ ปกครองคนได้ เป็นผู้กว้างขวาง ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เบียดเบียนชาวบ้าน เป็นต้น ส่วนที่มีลักษณะต่างกันคือ ผู้นำทั้ง

3 ประเภทมีหน้าที่แตกต่างกัน ความรับผิดชอบก็จะแตกต่างกัน งานในหน้าที่ของแต่ละคนก็จะ เป็นไปตามบทบาทของแต่ละชนิดของผู้หน้านั้นๆ โดยสรุปชาวบ้านชาติได้ให้ความหมายของคำ ต่างๆ ดังนี้

5.1.1.1 ความหมายของผู้หน้า

ผู้หน้า หมายถึง ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้า เป็นผู้ที่มีหน้าที่พิจารณาทำ ผู้ที่เป็นแบบอย่าง ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้ที่น่าการขับเคลื่อนชุมชน เป็นผู้ที่ยกย่องโน้มน้าว ให้คนอื่นทำตามและสามารถปกครองคนได้

5.1.1.2 บทบาทหน้าที่ผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ผู้นำ มีบทบาทในการประสานงาน เป็นผู้จัดให้มีการศึกษาอบรมดูงาน เป็นผู้พิจารณาทำและทำเป็นตัวอย่าง เป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่มผ่านสมาชิกและ กรรมการ ผู้นำจะเป็นผู้ที่ริเริ่มและกระตุ้นให้เกิดการอยากจะทำ ผู้นำจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและ ผู้นำเป็นผู้สร้างศรัทธาให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน

5.1.2 คุณลักษณะผู้นำที่ชุมชนต้องการ

จากการศึกษาพบว่า คุณลักษณะผู้นำที่ชุมชนบ้านชาติต้องการนั้นผู้นำต้องเป็นผู้ ที่เสียสละ ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตโปร่งใสในการทำงาน เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง เป็นผู้ที่มีคุณธรรม เป็นผู้กล้าคิดกล้าตัดสินใจ เป็นผู้ที่มีบุคลิกที่น่าเชื่อถือศรัทธา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีมนุษยสัมพันธ์ดีและประสานงานได้ทั้ง ภายในและภายนอก มีข้อสังเกตจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความหมายของ ผู้นำว่าเป็นผู้ที่ได้รับเลือกหรือแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ผู้นำ ผู้นำเป็นผู้ที่มีหน้าที่พิจารณาทำและทำเป็นแบบอย่าง ให้ผู้อื่นทำตาม โดยมีคุณสมบัติหลักๆคือ เป็นผู้ที่ยกย่อง มีความซื่อสัตย์สุจริตโปร่งใส ส่วน คุณสมบัติอื่นๆเป็นความสำคัญรองไป

5.2 กระบวนการทำงานของผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการทำงานของผู้นำของบ้านชาติในการสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชนนั้น ผู้นำใช้หลักคิดในเรื่องความสามัคคีความเอื้ออาทรต่อกัน รวมทั้งให้ความสำคัญของ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่ทำกันมาช้านาน จึงได้รับการยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชุมชนร่วมกันจัดตั้งขึ้น โดยเฉพาะหลักการมี ส่วนร่วมของประชาชนนั้นมี 2 ลักษณะด้วยกันคือ

5.2.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อผู้นำนั้นจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านชาดจะร่วมคิดร่วมทำกับผู้นำตั้งแต่ขั้นตอนแรกและร่วมสนับสนุนด้านความคิด กำลังกาย กำลังทรัพย์ ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการประชุมปรึกษาหารือเพื่อให้ได้ประชาคมติ หลังจากนั้นชาวบ้านจะร่วมดำเนินการโดยเป็นสมาชิกกลุ่ม เป็นกรรมการบริหารกลุ่มและเป็นผู้นำกลุ่ม เพื่อบริหารจัดการให้ชุมชนเกิดความร่วมมือ จนเป็นชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

5.2.2 การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การสร้างการมีส่วนร่วมของผู้นำเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นจากการศึกษาพบว่า ผู้นำของชาวบ้านเป็นผู้ให้โอกาสแก่ชุมชนในการร่วมคิดร่วมทำ มีการประชุมเพื่อหาเสียงส่วนใหญ่เห็นชอบประชาคมติ เปิดโอกาสให้สมาชิกและกรรมการกลุ่มเกิดความรู้สึกว่าอยากจะทำและมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ เมื่อสมาชิกดำเนินการแล้วมีผลกำไรสมาชิกจะแบ่งผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ผู้นำจะเป็นผู้ให้ข้อมูลทั้งภายในและภายนอกแก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ร่วมกัน มีข้อสังเกตจากการศึกษาพบว่า กระบวนการทำงานของผู้นำเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ทั้งผู้นำและสมาชิกต่างเปิดโอกาสให้กันและกัน โดยผู้นำอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักในการทำงาน ส่วนประชาชนเป็นฝ่ายร่วมคิดร่วมทำร่วมสนับสนุนกับผู้นำตั้งแต่แรกโดยอาศัยผลการประชาคมติเสียงส่วนใหญ่

5.3 ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านชาดดูจาก การมีอาชีพมีงานทำมีรายได้ ทำให้เศรษฐกิจดี ชาวบ้านมีความรักความสามัคคีมีความเอื้ออาทรเกื้อกูลกัน ชาวบ้านมีความสุขอยู่ดีกินดี มีความปลอดภัย ไม่มียาเสพติด มีสุขภาพดี พึ่งตนเองได้ มีผู้นำที่ดีเสียสละ มีความรับผิดชอบ มีป่าชุมชนเป็นแหล่งทำมาหากิน มีชาวบ้านและหน่วยงานภาครัฐและเอกชนมาศึกษาดูงานและให้การสนับสนุนทั้งความรู้วัสดุสิ่งของและงบประมาณ

มีข้อสังเกตจากการศึกษาพบว่า ความเข้มแข็งของบ้านชาดดูจากมีอาชีพมีงานทำ มีรายได้ มีความสุข มีความสามัคคี มีป่าชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วบ้านชาคนั้น เรื่องความสามัคคีเป็นเรื่องความภาคภูมิใจและจุดเด่นของคนบ้านชาด ส่วนเรื่องป่าชุมชนนั้นเป็นเรื่องที่เปรียบเสมือนการให้ชีวิต ให้มีงานมีอาชีพ การมีป่าชุมชนเป็นเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของคนบ้านชาดอย่างแท้จริง

5.4 ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบ้านชาดเข้มแข็งนั้นมีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในนั้นประกอบไปด้วยความสามัคคีของคนในชุมชน การมีผู้นำที่เข้มแข็ง เสียสละมีความรับผิดชอบสูง การมีทรัพยากรในชุมชน การมีวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง ส่วนปัจจัยภายนอกพบว่า การจะเป็นชุมชนเข้มแข็งนั้นปัจจัยภายนอกมีความสำคัญมากประกอบด้วยการมีส่วนราชการทั้งภาครัฐและเอกชนและกลุ่มองค์กรอิสระมาให้การส่งเสริมสนับสนุนทั้งการบริหารจัดการและงบประมาณตลอดจนความรู้จากการฝึกอบรมและการศึกษาดูงาน วิธีการจัดการความรู้จากฝึกอบรมและศึกษาดูงาน

มีข้อสังเกตจากการศึกษาพบว่า การที่ชุมชนบ้านชาดเข้มแข็งนั้นปัจจัยภายใน ที่สำคัญที่สุดคือความสามัคคีของคนในชุมชนและการมีผู้นำที่เสียสละมีความรับผิดชอบสูงในส่วนของปัจจัยภายนอกคือ ส่วนราชการของโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดอุบลราชธานี (กอ.ปาดงนาทาม) เป็นส่วนราชการแรกกระตุ้นให้ชาวบ้านชาดเกิดการตื่นตัวในการที่จะรักษาป่าและพัฒนาให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ.2540 ได้รวมกลุ่มจัดตั้งป่าชุมชนอย่างไม่เป็นทางการต่อมาตั้งเป็นป่าชุมชนอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2542 พัฒนาเป็นชุมชนเข้มแข็ง ต่อมาเริ่มมีส่วนราชการองค์กรเอกชนและมูลนิธิเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอย่างที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ ทั้งนี้เพราะชุมชนบ้านชาดมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีศักยภาพและต้นทุนทางสังคมสูงมีวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาร้อยรัดยึดโยงอยู่กับจิตวิญญาณของคนในชุมชนซึ่งเป็นเครื่องประกันความสำเร็จในการพัฒนาให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง

5.5 ปัญหาอุปสรรคของผู้นำและข้อเสนอแนะในการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้นำชุมชนในอนาคต

5.5.1 ปัญหา/อุปสรรคของผู้นำ

จากการศึกษาพบว่าปัญหาและอุปสรรคของผู้นำชุมชน/กลุ่มของบ้านชาดโดยสรุปแยกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

5.5.1.1 ด้านตัวบุคคล

1) ความพร้อมของผู้นำ จากการศึกษาพบว่า ความพร้อมของผู้นำนั้นก็มีส่วนสำคัญที่เป็นปัญหาและอุปสรรค ความพร้อมดังกล่าวได้แก่ ผู้นำต้องทำมาหากินในชีวิตประจำวันของครอบครัวทำให้ไม่มีเวลาให้กับส่วนรวมมาก ผู้นำมีงานมากเกินไปทำให้ครอบครัวเดือดร้อนไม่มีคนช่วยทำงานต้องไปประชุมอบรมศึกษาดูงานบ่อยครั้งและหลายวัน มีผลต่อเนื่องทำให้ครอบครัวไม่เข้าใจว่าทำไมงานมากและต้องทุ่มเทเสียสละมากขนาดนั้น จนไม่มีเวลา

ให้ครอบครัว ไม่มีเวลาช่วยทำมาหากิน ทำให้ครอบครัวเกิดความไม่เข้าใจในตัวผู้นำ ความไม่พร้อมในเรื่องฐานะการเงินของครอบครัวก็มีส่วนสำคัญต่อการเป็นผู้นำเมื่อฐานะครอบครัวไม่ดีก็ต้องไปทำงานหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว

2) คุณลักษณะของผู้นำ จากการศึกษาพบว่า คุณลักษณะของผู้นำบางประเด็นเป็นปัญหาและอุปสรรคของผู้นำเช่น ด้านอุปนิสัยใจคอของผู้นำ ด้านความรู้ความสามารถของผู้นำ ด้านภาวะความเป็นผู้นำ

5.5.1.2 ด้านกระบวนการวิธีการ

1) การบริหารจัดการ จากการศึกษาพบว่า ปัญหาอุปสรรคของผู้นำด้านการบริหารจัดการของบ้านชาดได้แก่ ทีมงานของผู้นำที่มีส่วนในการจัดการ ทีมงานเก่ายังคงมีบทบาทในการจัดการอยู่ทำให้ทีมงานใหม่ทำงานไม่ได้เต็มที่ เรื่องงบประมาณก็มีส่วนสำคัญที่เป็นปัญหาและอุปสรรค หากไม่มีงบประมาณการพัฒนาและจัดทำโครงการก็ดำเนินการไม่ได้ นอกจากนั้นแล้วการใช้เครื่องมือและองค์ความรู้ช่วยในการทำงานสมัยใหม่ก็ยังไม่ได้ ยังเป็นข้อจำกัดหลายอย่างเช่นในเรื่อง การเขียนโครงการ วิธีเขียนงบประมาณ การควบคุมตรวจสอบและประเมินผลซึ่งความรู้เหล่านี้ผู้นำจะมีข้อจำกัดด้านความรู้สหวิทยาการสมัยใหม่

2) ความรู้ความชำนาญ จากการศึกษาพบว่า กระบวนการผลิตสินค้าของกลุ่มนั้นผลิตสินค้าไม่ทันเวลาเพราะขาดแรงงานที่มีฝีมือที่จะผลิตและส่งได้ทันตามกำหนด นอกจากนั้นแล้วสินค้ายังไม่ได้คุณภาพมาตรฐาน เนื่องจากขาดความรู้ความชำนาญ รวมไปถึงการทำงานที่ไม่ต่อเนื่องของแรงงานที่อยู่ในการบวนการผลิต ทำให้เกิดปัญหาในการทำงานในภาพรวม

5.5.2 ข้อเสนอแนะในการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาผู้นำชุมชนในอนาคต

5.5.2.1 ด้านตัวบุคคล

1) ความพร้อมของผู้นำ มีข้อเสนอแนะว่าเพื่อให้ผู้นำมีความรู้ความสามารถควรให้ผู้นำได้เรียนต่อให้สูงขึ้นกว่าเดิม อาจจะผ่านระบบการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) หรือการฝึกอบรมจากสถาบันฝึกอบรมวิชาชีพเป็นต้น นอกจากนั้นยังเสนอแนะให้ผู้นำได้ไปศึกษาอบรมดูงานให้มากเพราะเป็นประสบการณ์ตรง นำมาปรับปรุงแก้ไขเพียงเล็กน้อยก็สามารถนำไปใช้ได้ รวมไปถึงเสนอแนะให้มีการอบรมเพิ่มพูนความรู้ด้านความเป็นผู้นำให้กับผู้นำเหล่านี้ เพื่อให้มีคุณลักษณะผู้นำที่ดีและมีภาวะความเป็นผู้นำสูง

2) คุณลักษณะผู้นำ มีข้อเสนอแนะว่า ผู้นำควรมีคุณลักษณะเป็นผู้ที่เสียสละ มีความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรมและโปร่งใสในการทำงาน จึงเสนอแนะว่าควรให้ผู้นำได้ไปอบรมหลักสูตรความเป็นผู้นำเป็นการเฉพาะ เมื่อผู้นำมีคุณสมบัติเช่นนี้ชาวบ้านจะเกิดความเชื่อมั่นว่าจะเป็นผู้นำที่ดีได้

5.5.2.2 ด้านกระบวนการ/วิธีการ

1) การบริหารจัดการ มีข้อเสนอแนะว่า ควรให้ผู้ นำได้เรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการให้มาก ผู้นำควรมีความรู้ในเรื่องการเขียนโครงการ การของบประมาณ การใช้ computer การตรวจสอบการติดตามประเมินผล

2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีข้อเสนอแนะว่า ควรให้ผู้ นำได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการทำงานแต่ละชุมชนผ่านเครือข่ายให้มากขึ้น ทั้งเครือข่ายชุมชนที่มีแนวคิดกิจกรรมและหน่วยงานสนับสนุนคล้ายคลึงกัน เช่นเครือข่ายป่าชุมชน เครือข่าย อสม. เครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง กองทุนชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

3) การศึกษาดูงาน มีข้อเสนอแนะว่า ควรให้ผู้ นำได้ไปศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาจนได้รับการคัดเลือกให้ได้รับรางวัลระดับภาคหรือระดับประเทศ เพื่อนำรูปแบบกระบวนการและวิธีการทำงานมาปรับใช้ในการทำงานของทีมงาน ผู้นำ ทำให้ประหยัดทั้งเวลาและงบประมาณตลอดจนมีโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จสูง

5.6 ข้อเสนอแนะของผู้วิจัย

5.6.1 ข้อเสนอแนะเชิงหลักการ

5.6.1.1 คนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการพัฒนา การสร้างคนให้มีคุณภาพและการพัฒนาความเป็นผู้นำเป็นหัวใจแห่งความสำเร็จ ผู้นำสามารถพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อเพิ่มคุณลักษณะความเป็นผู้นำได้

5.6.1.2 จำเป็นต้องสร้างองค์ความรู้ (กระบวนการเรียนรู้) ในการบริหารจัดการกลุ่ม ชุมชนและเครือข่ายให้มีความรู้สอดรับแนวความคิดเรื่องกระบวนการกลุ่ม แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

5.6.1.3 การพัฒนาในทุกกิจกรรมควรเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นเครื่องประกันความสำเร็จและป้องกันความล้มเหลว

5.6.1.4 ชุมชนในชนบทไทย วัฒนธรรมชุมชนยังคงดำรงอยู่ การจะพัฒนาไปในทิศทางใดจะต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญา การเน้นเฉพาะการบริหารจัดการแนวใหม่ การใช้เทคนิควิธีการและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าเพียงอย่างเดียวโดยไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนอาจจะนำมาซึ่งความล้มเหลวในการพัฒนาได้

5.6.1.5 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินั้นใช้ได้กับทุกชุมชน เน้นการลดรายจ่าย สร้างอาชีพมีงานทำมีรายได้ ทำให้พอมีพอกิน พึ่งตนเองได้เป็นไปตามวิถีชีวิต

ความเป็นไทย มีความพอเพียง รู้จักประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน มีคุณธรรม สังคมจะอุดมสุข เกิดความเอื้ออาทร มีความรักและความสามัคคี เป็นไปตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

5.6.1.6 การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ต้องยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ซึ่งชุมชนเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด ต้องสร้างอาชีพ ให้มีงานทำ มีรายได้ สร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน ทำให้คนพึ่งตนเองได้ สร้างให้คนมีคุณภาพ สร้างผู้นำที่เข้มแข็ง ชุมชนจะเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

5.6.1.7 การพัฒนาแบบบูรณาการทำงานแบบพหุภาคีมีความจำเป็นในภาวะปัจจุบันที่โลกเปลี่ยนแปลงแต่การพัฒนาจะต้องประสานสอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญา

5.6.1.9 หลักธรรมมาภิบาลเป็นความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่ต้องมีในตัวผู้นำทุกประเภทสอดคล้องกับสังคมไทยที่กำลังโหยหาคุณธรรม จริยธรรม ความโปร่งใสความซื่อสัตย์ สุจริตสามารถตรวจสอบได้ ชุมชนเองก็ไม่ต่างกัน ความซื่อสัตย์สุจริตโปร่งใสยังเป็นคุณสมบัติของผู้นำที่สำคัญที่ชุมชนต้องการเป็นลำดับต้นๆ

5.6.2 ข้อเสนอแนะด้านการปฏิบัติ

5.6.2.1 ควรวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคของผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน เพื่อการพัฒนาให้ทันกับยุคข้อมูลข่าวสาร เตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

5.6.2.2 ควรปลูกฝังเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน ให้กล้าแสดงออกและมีจิตใจเสียสละทำงานเพื่อส่วนรวม เป็นการสร้างค่านิยมที่ดีให้กับเยาวชน

5.6.2.3 ชุมชนควรสร้างผู้นำรุ่นใหม่ เพื่อทดแทนผู้นำรุ่นเก่าและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้นำ

5.6.2.4 ควรเสริมสร้างศักยภาพผู้นำ ด้วยการเพิ่มพูนความรู้และการเพิ่มภาวะความเป็นผู้นำด้วยการฝึกอบรม ศึกษาดูงานชุมชนที่ประสบผลสำเร็จแล้วนำมาปรับใช้ตามความเหมาะสมของท้องถิ่น

5.6.2.5 ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดค้นและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้นำในทุกขั้นตอน จะทำให้คนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของร่วมและตรงกับความต้องการของชุมชน

5.6.2.6 เน้นการทำงานแบบพหุภาคีและ มีการบูรณาการ ซึ่งในสังคมปัจจุบันมีความสำคัญและจำเป็นการจะพัฒนาให้ประสบผลสำเร็จของชุมชนนั้นต้องเป็นสหวิทยาการ มีการสนับสนุน ตลอดจนมีองค์ความรู้จากภายนอก เพราะจะนำมาซึ่งการคิดค้น การบูรณาการจะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนา การขาดการบูรณาการอาจจะนำมาซึ่งความล้มเหลวในการพัฒนา

5.6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

5.6.3.1 ควรทำการศึกษาวิธีการพัฒนาเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้นำ เพื่อทดแทนผู้นำที่เป็นคนรุ่นเก่า

5.6.3.1 ควรมีการศึกษาการสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชน โดยเฉพาะผู้นำเครือข่ายวิสาหกิจ ซึ่งจะเป็นลักษณะของกระบวนการพัฒนาผสมผสานกลมกลืนกับการอีคชุมชนเป็นศูนย์กลางพัฒนา ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (ปี พ.ศ. 2550-ปี พ.ศ. 2554) เป็นเครือข่ายที่กำลังพัฒนาตนเองอยู่ในเวลานี้ ซึ่งจะเป็นเครือข่ายผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งต่อไปในอนาคต

5.6.3.3 ควรมีการศึกษายบทบาทสตรีในการเป็นผู้นำ เนื่องจากสตรีเป็นกลุ่มคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีความละเอียดอ่อนนุ่มนวล มีความอดทนอดกลั้นสูง นอกจากนั้นสตรียังมีบทบาททั้งในสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับกระแสแนวคิดสตรีนิยม

5.6.3.4 ควรศึกษาภาวะการเป็นผู้ตามที่ดี ซึ่งไม่เคยปรากฏว่าเคยมีการศึกษามาก่อน อาจจะเป็นอีกบทบาทหนึ่งของกระบวนการพัฒนาผู้นำหรือเป็นองค์ความรู้หนึ่งของภาวะความเป็นผู้นำ

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริยวงศ์ศักดิ์. ข้อคิดเพื่อผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมิเคเรีย, 2543.
- คำพอง วรรณวัติ. การดำเนินงานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าไหม หมู่ที่ 3 บ้านปะอาว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. เอกสารอัดสำเนา, 2547.
- จริยา วีระหงส์. บทบาทผู้นำสตรีในการพัฒนาประชาธิปไตย ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2537.
- จิรพรรณ กาญจนจิตรรา. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523.
- ชฎารัตน์ ชุมพรัตน์. บทบาทการดำเนินกิจกรรมเชิงธุรกิจของกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรใน จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์, 2544.
- ชอุทธิ์ บุศเนตร. การดำเนินงานกลุ่มอาชีพผลิตรูปหอมพรมพิมาน หมู่ที่ 5 ตำบลคงแดง อำเภอจัตุรัสพัตร์พิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด. จังหวัดร้อยเอ็ด : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอจัตุรัสพัตร์พิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด, 2548.
- ดวงสุดา เมืองวงษ์. การศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะของคณะกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัด (กสพจ.) ที่มีระดับของประสิทธิผลแตกต่างกันในเขตพื้นที่ที่ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการ พัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- ดิเรก ดีประเสริฐ. “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง:แนวทางอันยิ่งใหญ่ในการพัฒนาประเทศ” เสนาปัดย์. ปีที่ 56 ฉบับที่ 1:27-36; มกราคม-เมษายน, 2550.
- ทัศนีย์ สองเมือง. การดำเนินการกลุ่มทอผ้าไหมหวายหลิม หมู่ที่ 9 บ้านอุดมสุข ตำบลมะบ้า กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด : สำนักงานพัฒนาชุมชนกิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด, 2548.
- นันทิยา หุตานุรัตน์. การศึกษาระบบและบทเรียนธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษาโรงสีข้าวชมรมรักธรรมชาติ กลุ่มเกษตรกรทำนาโซ่ อำเภอภูคชุม จังหวัดยโสธร. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2541.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- บงกชกาญจน์ ทวดเสนา. ประเมินแบบมีส่วนร่วมด้านวิสาหกิจชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มอาชีพผลิตลวดหนามด้วยมือบ้านปอภาร หมู่ที่ 7 ตำบลปอภาร อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด, 2548.
- บงกชรัตน์ กนกหงษ์. การดำเนินงานกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม : กรณีศึกษากันโพนเมือง ตำบลโพนเมือง อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด, 2548.
- ประเวศ วะสี. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิมพ์ลักษณ์, 2544.
- ปรัชญา เสวราช. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท. สถาบันไทยคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- ปิยะศักดิ์ ไชยพรรณ. การดำเนินงานศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน(ศอช.) ตำบลไผ่ อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ. ศรีสะเกษ : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ, 2548.
- พิเชษฐ์ วิสัยจร และคณะ. เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน หมู่บ้านโนนสวรรค์ ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี, 2542.
- มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต (NATURE CARE). โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้การจัดการป่าชุมชนเพื่อชุมชนเป็นสุข : กรณีศึกษา ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี : มูลนิธิพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต (NATURE CARE), 2547.
- เขาวมาลย์ เศรษฐา. การดำเนินงานกลุ่มทำข้าวเม่าบ้านสว่างธรรมวิเศษ หมู่ที่ 7 ตำบลน้ำอ้อม อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด, 2548.
- วางคณา วงศ์หาชัย. บทบาทผู้นำในการพัฒนาองค์กรประชาชน : กรณีศึกษาเฉพาะกรณีการพัฒนาองค์กรประชาชนของมูลนิธิชัยพัฒนาอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.
- วริชา เสาทอง. การดำเนินงานกลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านหนองหัวลิง หมู่ที่ 2 ตำบลม่วงสามสิบ อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี, 2548.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- วีรุธ มามะศิรินันท์. การพัฒนาวิสัยทัศน์ผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2542.
- ศิริลักษณ์ สุวรรณพงษ์ และอุมาพร เอมานุเวช. การมีส่วนร่วมของชุมชนคุ้มวัดหนองบัวต่องาน
ประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี. การค้นคว้าอิสระปริญญาศิลปศาสตร
บัณฑิต สาขาวิชาการท่องเที่ยว : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2548.
- สงการต์ มีงาม. การเสริมสร้างภาวะความเป็นผู้นำคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต :
กรณีศึกษา บ้านโคกเจริญ หมู่ที่ 5, 8 ตำบลจันทุม อำเภอลำปลายงาย จังหวัดบุรีรัมย์.
เอกสารอัดสำเนา,
- สงวน สุทธิเลิศอรุณ. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน. กรุงเทพมหานคร : อักษราพัฒนา, 2543.
- สมเกียรติ มูลสุวรรณ. ตัวชี้วัดองค์กรชุมชนเข้มแข็ง. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540.
- สมบัติ สุรเสน. การดำเนินงานกลุ่มแปรรูปอาหารจากหน่อไม้ บ้านคำพอง หมู่ที่ 3 ตำบลคำพอง
อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด. เอกสารอัดสำเนา, 2548.
- สมพันธ์ เฑระอธิก. การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กร. ขอนแก่น : สำนักพิมพ์พิมพ์ลักษณ์, 2537.
- อรัญญา ไชแสง. การดำเนินงานกลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าไหมบ้านแสนอุดม หมู่ที่ 6 ตำบลโคกจาน
อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ. ศรีสะเกษ : สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ
อุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ, 2548.
- อัครเดช ทองมัน. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านบะหว้า หมู่ที่ 5
ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม. นครพนม : สำนักงานพัฒนาชุมชน
อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม, 2548.
- อุมาพร อรรถจุ่น. การดำเนินงานกลุ่มหัตถกรรมทอผ้าข้อมสีธรรมชาติ (สไบจิตใหม่) บ้านขามป้อม
หมู่ที่ 6 ตำบลชีเหล็ก อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด. เอกสารอัดสำเนา, 2549.
- JHON C.MAXWELL. 21 คุณสมบัติหลักแห่งการเป็นผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :
โนเบิลสพับลิชชิง. , 2547

ภาคผนวก

การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

--	--

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

- 1.1 ชื่อ..... เพศ ชาย ☐ หญิง ☐ อายุ ปี
- 1.2 สถานภาพสมรส โสด ☐ แต่งงาน ☐ จำนวนบุตร..... คน ชาย.....คน
หญิง.....คน
- 1.3 การศึกษา
- 1.4 ศาสนา
- 1.5 ภูมิลำเนา
-
- 1.6 อาชีพหลัก-อาชีพเสริม (อาชีพที่ทำรายได้ให้แก่ครอบครัว).....
-
- 1.7 รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อปี (ผู้มีรายได้ในบ้าน)
- 1.8 บทบาทหน้าที่ในองค์กร (มีตำแหน่งอะไร, ทำหน้าที่อะไรบ้าง, ดำรงตำแหน่ง
ปัจจุบันกี่ปีแล้ว)
-
- 1.9 การฝึกอบรม/สัมมนา (เคยอบรมสัมมนาไหม (จำนวนกี่ครั้ง), เคยไปทัศนศึกษาไหม(จำนวนกี่ครั้ง), ได้แนวคิดอะไรมาจากอบรมสัมมนาและดูงาน)
-
-
- 1.10 การทำงานร่วมกับชุมชนคิดว่าได้ประโยชน์อะไรบ้างและได้นำเอาแนวคิดที่
ไปสัมมนาดูงาน, ทัศนศึกษามาใช้กับชุมชนหรือไม่และเป็นแนวคิดเกี่ยวกับอะไร
-
-
- 1.11 แรงจูงใจในการเข้าร่วมทำงาน(สาเหตุที่เข้าร่วม, เกิดแรงบันดาลใจอะไร)
-
-

ส่วนที่ 2 ข้อมูลผู้นำชุมชน/ผู้นำกลุ่ม/ผู้นำกิจกรรมในชุมชน

2.1 ผู้นำในชุมชนท่านคิดว่ามีใครบ้าง

.....

.....

2.2 ผู้นำที่ท่านยกย่องที่สุดคือใคร,มีฐานะเป็น(ผู้นำกลุ่ม,หัวหน้ากิจกรรม,ผู้ใหญ่บ้าน,ผู้ช่วย)

.....

.....

2.3 บทบาทหน้าที่ (ทำอะไร)

.....

.....

2.4 กระบวนการการทำงานของผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

2.4.1 เคยทำงานร่วมกันมาก่อนหรือไม่

2.4.2 มีการศึกษาปัญหา (ข้อมูล) ก่อนหรือไม่

2.4.3 มีการประชุมปรึกษาหารือรับฟังความคิดเห็นหรือไม่

2.4.4 มีการแต่งตั้งทีมงานหรือไม่

2.4.5 การร่วมในการตัดสินใจทำอะไร

2.4.6 มีกระบวนการติดตามตรวจสอบประเมินผลหรือไม่,ทำอะไร

.....

.....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลคุณสมบัติของผู้นำในทัศนะของชุมชน

3.1 ผู้นำในทัศนะชุมชน

.....

.....

3.2 ประเภทผู้นำที่มีในชุมชน(ผู้นำทางสังคม, ผู้นำทางการเมืองการปกครอง/
เศรษฐกิจ, ผู้นำทางจิตวิญญาณ/ความเชื่อทางศาสนา)

.....

.....

3.3 คุณลักษณะของผู้นำตามข้อ 3.2

3.3.1 ความเหมือนกัน

.....

.....

3.3.1 ความแตกต่างกัน

.....

.....

3.4 ท่านอยากได้ผู้นำประเภทใดมากที่สุด ในข้อ 3.2 (เพื่อให้มาบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็ง)

.....

.....

3.5 คุณลักษณะของผู้นำที่ท่านอยากได้มีอะไรบ้าง

.....

.....

ส่วนที่ 4 ข้อมูลพัฒนาการของผู้นำ

4.1 ภูมิหลังของผู้นำ

4.1.1 ชื่อผู้นำ (ในข้อ 2.2)

.....

4.1.2 ชื่อกลุ่ม, กิจกรรม, โครงการ

.....

4.1.3 ก่อนมาเป็นผู้นำเคยทำหน้าที่อะไรมาก่อน

.....

4.1.4 มีลักษณะผู้นำมาตั้งแต่เมื่อใด

.....

4.1.5 จุดเด่นที่สุดของผู้นำคนนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร (ความรู้ความสามารถ, ประสบการณ์, มนุษย์สัมพันธ์)

.....

.....

4.1.6 สถานการณ์ที่ทำให้ต้องมาเป็นผู้นำ

.....

.....

4.2 การรักษาสถานภาพความเป็นผู้นำให้คงอยู่ตลอดไปผู้นำคนนั้นประพฤติปฏิบัติอย่างไร

.....

.....

4.3 การพัฒนาตัวเองของผู้นำทำอะไร (การแสวงหาความรับผิดชอบให้ตนเอง , การฝึกอบรมเพิ่มเติม, การได้รับมอบหน้าที่สูงขึ้น , การศึกษาดูงาน , การศึกษาต่อในระดับสูงขึ้น)

.....

.....

ส่วนที่ 5 ข้อมูลบทบาทผู้นำในการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

5.1 บทบาทผู้นำ ทำอะไรบ้างชุมชนจึงเข้มแข็ง

5.1.1 เป็นผู้ริเริ่มโครงการ

.....

5.1.2 เป็นผู้บริหารจัดการ

.....

5.1.3 เป็นผู้ให้การฝึกอบรม

.....

5.1.4 เป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม

.....

5.1.5 เป็นผู้ประสานงาน

.....

5.1.6 เป็นผู้ติดตามและประเมินผล

.....

5.2 มีปัจจัยภายในอะไรบ้างที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

.....

5.3 จุดเด่นที่สุดของปัจจัยภายในชุมชนคืออะไร

.....

5.4 มีปัจจัยภายนอกอะไรบ้างที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

.....

5.5 จุดเด่นของปัจจัยภายนอกคิดว่าเป็นอะไร

.....

5.6 มีอะไรที่เป็นตัวชี้วัดว่าชุมชนของท่านเข้มแข็ง (1.ความสุข 2.เศรษฐกิจพอเพียง
3. กลุ่มอาชีพ 4. เครือข่าย)

.....

.....

ส่วนที่ 6 ข้อมูลบทบาทผู้นำในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

6.1 ลักษณะของการมีส่วนร่วมชุมชนที่มีต่อผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

6.1.1 เป็นสมาชิกกลุ่ม

.....

6.1.2 เข้าร่วมประชุมกลุ่ม

.....

6.1.3 เป็นผู้สนับสนุน(เงิน, ความคิด, กำลังกาย)

.....

6.1.4 เป็นกรรมการบริหารกลุ่ม

.....

6.1.5 เป็นผู้นำกลุ่ม

.....

6. ลักษณะการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งของผู้นำทำอย่างไร
(ให้ชุมชนร่วมคิด, ร่วมตัดสินใจ, ร่วมปฏิบัติ, ร่วมรับรู้ข่าวสาร, ร่วมรับผลประโยชน์)

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 7 ปัญหาอุปสรรคของผู้นำ**7.1 ด้านตัวบุคคล**

.....
.....

7.2 ด้านกระบวนการวิธีการ

.....
.....

ส่วนที่ 8 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผู้นำในอนาคต**8.1 ด้านตัวบุคคล**

.....
.....

8.2 ด้านกระบวนการวิธีการ

.....
.....